

Літаратура і Мастацтва

ОРГАН МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ І ПРАЎЛЕННЯ САЮЗА ПІСЬМЕНІКАЎ БССР

ПЯТНІЦА, 20 мая 1988 г. № 21 (3431) © Выходзіць з 1932 г. © Цана 10 кап.

УНУМАРЫ:

**БОЛЬШ ДЭМАКРАТЫ,
БОЛЬШ САЦЫЯЛІЗМУ!**

Анкета «ЛіМа»
да XIX Усесаюзнай
партыйнай канферэнцыі

2—3

«УРОК ШАСЦІДЗЕСЯТЫХ»

Публіцыстычныя нататкі
В. ТАРАСА

4,15

ДЗВЕ ДУМКІ
пра кнігу паэзіі
В. ЗУЁНКА

6—7

Вершы
Н. ТУЛУПАВАЙ

8

«БЭНДЭ»

30-я ў абліччах
і дакументах

8—9, 14—15

ДА ДЗЁН СЛАВЯНСКАЙ
ПІСЬМЕННАСЦІ І КУЛЬТУРЫ

13, 14—15

Парадаваўшы сваім вяртаннем бацькоў, Уладзімір Аўтушка паспяшаўся знаёмай сцежкай на саўгасны мехдвор. Хацелася хутчэй пабачыцца з сябрамі, зазеці ў знаёмую да дробязей кабінку трактара. Далёка ад родных мясцін, на нялёгкай вайскавай службе яму часта ўспаміналіся твары аднавіскоўцаў, сніліся залатыя хвалі жыта. Дома, у докшыцкім саўгасе «Бягомльскі» яго з надзеяй чакалі. Яшчэ да арміі Уладзімір лічыўся адным з лепшых у акрузе трактарыстам.
Фота А. КЛЕШЧУКА.

Генрых ДАЛІДОВІЧ

УЗНІКАЮЦЬ ТАКІЯ ПЫТАННІ...

Можна памыляюся, не буду сцвярджаць настольківа, але здаецца, што многія з нашага творчага саюза назіраюць, чакаюць, што будзе далей: і тыя, хто глытнуў энтузіязму ў 20-ыя, ператросся ў 30-ыя, нагараваўся ў 40-ыя, ажывіўся ў 50-ыя, акамянеў у 60—70-ыя, і тыя, хто пачаў сваю дзейнасць, даверыўся, а пасля ўсім-тым расчараваўся ў апошнія дзесяцігоддзі. Па-першае, як пісаў Якуб Колас, у многіх «забіты дух яго вякамі ўжо чужы страх перад панамі», а па-другое, многія чакаюць большай яснасці ва ўсім, асабліва не рызыкуюць, пакрысе асвойтваюцца і... Што і як будзе далей, пакажа ўжо самае блізкае будучае.

...Калі б апынуўся на XIX Усесаюзнай партканферэнцыі я, то пастараўся б задаць некалькі пытанняў, якія хвалююць. І, думаю, не толькі мяне аднаго. На гэтыя пытанні мы самі не можам як след адказаць, бо і ў школе, інстытуце, і пазней у працоўным калектыве, адным словам, яшчэ і на пачатку 80-ых нам не гаварылі ўсёй праўды, асвятлялі нашыя савецкія 70 гадоў не зусім шчыра, бывала, вадзілі за нос, а то і цыкалі за «лішнюю цікавасць». У выніку цяпер кожнаму з нас трэба шмат вытрымкі, развагі, ведаў і інтуіцыі, каб адрозніць Вялікую Праўду, Дабро ад Маны і

Зла, самім убачыць і ацаніць тое становішча, што было і ёсць у нашай рэчаіснасці, каб трымацца за яго і ісці з ім у будучыню. Асобныя сённяшнія публікацыі (найперш ва ўсесаюзнай прэсе) спрыяюць пазнаць Ісціну, а некаторыя, на жаль, яшчэ болей заблытваюць у лабірынце пакручастых хадоў гісторыі, зводзяць убок ад святла, разгубліваюць у мностве поглядаў на пэўную з'яву альбо асобу, урэшце маюць на ўвазе даць нам сваю Версію, не назваць рэчы сваімі імёнамі...

Пытанні, зразумела, шмат. Асабіста я запытаў бы пра наступнае:

1. Усё ж сацыялізм гэта ці не — створаная пасля смерці Леніна адміністрацыйна-камандная сістэма, якую сёння мы называем сталінізмам?

2. Чаму такую неабдымную самадзяржаўную ўладу набыў якраз Сталін? Чаму гэтакімі бездапаможнымі аказаліся сотні, тысячы загартаваных, з большай адукацыяй, культурай, чым у Сталіна, рэвалюцыйна-ленінскай школы?

3. Што гэта, па словах Бухарына, за «адская машына», што перамагло і старую рэвалюцыйную гвардыю, і мільёны невінаватых, сумленных простых працаўнікоў, дзеячаў навукі і культуры, вайскоўцаў, маладыя парэсткі партыйных і савецкіх работнікаў?

4. Чаму рэвалюцыйны ахоўны апарат гэтак хутка пераўтварыўся ў карны?

5. Чаму сістэме, якая абвясціла самую гуманную ідэю, шмат зрабіла для народаў СССР і свету, найперш спатрэбіліся бязлібыя, паслухмяныя, крываўіныя павукі тыпу Ягоды, Яжова, Берыі, Цанавы і іншых? Як гэта можна будаваць светлае заўтра на моры слёз і крыві?

6. Чаму сталінізм у пэўнай форме паўтарыўся ў Кітаі, у Кампучыі? Чаго тут больш: выпадковасці ці нейкай заканамернасці?

7. Як вядома, сталінізм скрыўляў ленынізм, хоць і прыкрываўся ленынісцкім сцягам. Нямаюць гэтых скрыўленняў папраўлена ўжо. Калі і як будучы цалкам адноўлены ленынісцкія прынцыпы правоў саюзных рэспублік, звездзеных у

БОЛЬШ ДЭМАКРАТЫ, БОЛЬШ САЦЫЯЛІЗМУ!

Анкета «ЛіМа»

Амаль лічаныя дні засталіся да вялікай падзеі ў жыцці нашай краіны — адкрыцця XIX партыйнай канферэнцыі. Партыя, усё грамадства вядуць да яе дзейную падрыхтоўку. Ідуць гарачыя дыскусіі аб шляхах далейшай дэмакратызацыі і дэсталінізацыі грамадства, развіцця галоснасці, аб тым, як хутчэй пазбыцца таго, што перакаджае перабудове.

«Якія праблемы вы ўзнялі б, на чым засяродзілі б увагу, калі б вам давялося выступіць з трыбуны канферэнцыі?» — з такім пытаннем «ЛіМ» звярнуўся да некаторых сваіх чытачоў. Ніжэй друкуем адказы Г. ДАЛІДОВІЧА, К. ТАРАСАВА і Э. ЯЛУГІНА.

свой час да правоў аўтаномных і абласных? Хіба не патрэбна для нашай адной палітыкі, эканомікі, каб кожная рэспубліка адчула сябе краінай, а не існавала ў ролі, кажучы словамі Гамзатава, Заготканторы, каб кіраўнікі рэспублікі адчувалі сябе гаспадарамі, шматбаковымі асобамі, а не загадкамі нарыхтоўчага прадпрыемства? Ці сёй-той баіцца, што нармальнае эканамічнае, сацыяльна-культурнае развіццё кожнай рэспублікі не будзе мець патрэбы ў камандах, адміністрацыйна-бюракратычных надбудовах, сотнях тысяч трутнях, якія любяць правяраць, наганяць пуд і смачна пасці і не толькі абмежавацца гэтым? Ці не само жыццё змушае спрасціць нашу Адміністрацыйную Сістэму, зрабіць яе больш гібкай і творчай, дзе ўсё трымалася б не на вокрыку і страху, а на даверы, увазе, падтрымцы і аднолькаваму для ўсіх строгаму, але зычліваму запытанню?

8. Ці не жыццёва неабходна сабраць на семінар усіх сённяшніх партыйных, савецкіх, камсамольскіх кіраўнікоў, на якім добра ім растлумачыць, што такое нацыяналізм і што такое нацыяналістычнае? Ці не час пры ЦК альбо ўрадзе кожнай рэспублікі ўтварыць сектары (камісіі) па нацыянальным пытанні і даручыць узначаліць гэты орган не выпадковаму, а кампетэнтнаму, цярпімаму чалавеку, які б глыбока разбіраўся ў вышэйназваных пытаннях, спрыяў бы справядліва вырашаць іх, а не вышукваў бы ва ўсім гэтым крыміналь?

9. Ці не набывае сістэму ў некаторых рэспубліках практыка прызначаць на кіруючыя ідэалагічныя, культурныя ўчасткі тэхнакратаў, якія былі б болей карыснымі на іншых пасадах, толькі не на гэтых? Чаму не патрабуецца ад ідэалагічных работнікаў веданне і нацыянальных моў, мовы карэнных насельнікаў рэспублікі?

10. Ці варта трымаць на ідэалагічных участках адных і тых жа людзей па 10, 15, 25 гадоў, а то і пажыццёва? Няўжо не відаць, што многія з іх адстаюць ад жыцця, ад яго новых праблем, няўклонна падстройваюцца пад кожнага новага высокага кіраўніка, баяцца ўсяго новага, часамі складанага, не прымаюць усё жывое?

11. Чаму і цяпер, у час галоснасці і дэмакратыі, для нас, камуністаў, членаў партбюро творчых саюзаў, па-ранейшаму дакументы вышэйшых партыйных органаў за сямя замкамі? Ці можам мы па-сапраўднаму быць памочнікамі партыі, калі мы не ў курсе яе некаторых прынцыпова важных спраў, у тым ліку і ў галіне ідэалогіі, культуры, асветы і навукі?

12. Урэшце, ці не варта для шырэйшага народнага прадстаўніцтва выбіраць у бюро партыйных камітэтаў усіх узроўняў значна больш пасланцоў рабочых, калгаснікаў, інтэлігенцыі, у тым ліку і творчай?

Канстанцін ТАРАСАЎ

3 НАДЗЕЯІ

Адна з відавочных заваў распачатай у краіне перабудовы — грамадская актыўнасць мноства людзей, іх народжаная сённяшнім жыццём спадзяванні, што доўгачаканыя рэвалюцыйныя перамены адбудуцца, што са сталінскай спадчынай будзе пакончана не толькі на словах, а і на справе, і, нарэшце, дэмакратызацыя набудзе доказныя і незваротныя формы.

Такія надзеі прыхільнікі перабудовы звязваюць з XIX Усесаюзнай партыйнай канферэнцыяй, чакаюць ад яе рэальнай палітычнай перамогі над кансерватыўнымі сіламі, якія давялі краіну да глыбокага крызісу.

Сталінская дэспатыя, аўтарытарнае кіраўніцтва эканамікай, палітыкай, культурай стварылі мёртвую атмасферу фармалізму, фарысеіства, двайной маралі, выхавалі кагорты кан-

ЗАХОЎВАЦЬ ДУХОЎНУЮ СПАДЧЫНУ

Быць адназначным не толькі за сучаснае і будучае Айчыны, але і за захаванне яе мінулага, за бяспечныя творы папярэдняга пакалення — грамадзянскі абавязак кожнага савецкага чалавека. Аб гэтым ішла размова на Усесаюзнай нарадзе па ахове, рэстаўрацыі і выкарыстанню помнікаў гісторыі, культуры і архітэктуры, якая 16—17 мая прайшла ў Маскве. Як удзельнікі абмеркавалі праблемы захавання гісторыка-культурнай спадчыны, намерзілі канкрэтныя шляхі ўдасканалення выкарыстання спраў зберажэння шэдэўраў мінулага.

Нараду адкрыў кандыдат у члены Палітбюро ЦК КПСР першы намеснік Старшыні Савета Міністраў СССР Н. В. Талызін.

Даклад зрабіў міністр культуры СССР В. Г. Захарав.

На нарадзе выступіў намеснік Старшыні Савета Міністраў СССР, старшыня Дзяржбуду СССР Ю. П. Баталін.

ГІСТОРЫЯ НАРОДА І ЛІТАРАТУРА

19—20 мая адбыўся чарговы пленум праўлення Саюза пісьменнікаў БССР.

Уступным словам пленум адкрыў старшыня праўлення Саюза пісьменнікаў рэспублікі Максім Танк.

З дакладамі на тэму «Гісторыя народа і літаратура. Да 70-годдзя Беларускай ССР і КПБ» выступілі А. Мальдзіс і М. Мушынін.

Па другім пытанні парадку дня даклад «Выкананне рашэнняў IX з'езда пісьменнікаў Беларусі і шляхі перабудовы арганізацыйна-творчай дзейнасці Саюза пісьменнікаў БССР» зрабіў першы сакратар праўлення СП БССР Н. Гілевіч.

Па вынесеным на абмеркаванне пытаннях адбыліся спрэчкі, у якіх прынялі ўдзел пісьменнікі і гісторыкі В. Бынаў, М. Касцюк, Б. Сачанка, І. Новінаў, У. Арлоў, М. Ермаловіч, В. Грыцкевіч, А. Лойна, У. Палуян, В. Іпатава, У. Каз-

бярук, А. Грыцкевіч, Г. Кахановіч, Р. Смольскі, Л. Дайнека, Л. Караічаў, А. Малашка, В. Чамарыцін, Л. Яўменаў і іншыя.

На пленуме прысутнічала дэлегацыя Саюза пісьменнікаў СССР на чале з сакратаром праўлення Ю. Сураўцавым.

У рабоце пленума прынялі ўдзел Старшыня Прэзідыума Вярхоўнага Савета БССР Г. С. Таразевіч, сакратар ЦК КПБ В. А. Пячэнінаў, намеснік Старшыні Савета Міністраў БССР Н. М. Мазай, загадчык сектара мастацкай літаратуры А. Дзедзела культуры ЦК КПС В. А. Сцяпанавіч, загадчык аддзела культуры ЦК КПБ Я. К. Вайтовіч, сакратар Мінскага абкома партыі А. І. Жыльскі, адназначны работнікі ЦК КПБ і Савета Міністраў БССР, кіраўнікі міністэрстваў, ведамстваў, творчых саюзаў рэспублікі.

Справаздача аб пленуме будзе апублікавана ў бліжэйшых нумарах «ЛіМа».

АБ'ЯДНАЛА ПАЭЗІЯ

У гасцяў у працоўнай горада над Бугам пабываў Рыгор Барадулін. У Палацы культуры Брэсцкага аблсаўпрофа, дзе сабраліся аматары беларускай літаратуры, адбылася зацікаўленая размова аб паэзіі, шляхах яе развіцця, уздзеянні на ўнутраны свет чалавека. Р. Барадулін расказаў аб сваіх паезд-

ках у іншыя краіны, удзел у рабоце сесіі Генеральнай Асамблеі ААН, падзяліўся планами, прачытаў свае творы, урываў са «Слова пра паход Ігаравы» ў сваім перакладзе.

Уладзімір Калеснін, які веў вечар, ад імя чытачоў пажадаў паэту далейшага плёну.

Б. ЗІНКЕВІЧ.

ВОСЬМЫ РЭСПУБЛІКАНСКІ

18 мая ў Мінску завяршыўся VIII Рэспубліканскі конкурс музыкантаў-выканаўцаў.

Па традыцыі ў ім удзельнічалі піяністы, скрыпачы, альтысты і вялянчэлісты. Гэтае музычнае спаборніцтва — першы этап адборачнага цыкла да міжрэспубліканскага, усесаюзнага конкурсу, а таксама да міжнароднага конкурсу імя П. І. Чайкоўскага.

У гэтым конкурсе ўдзельнічала каля 60 маладых выканаўцаў з розных гарадоў рэспублікі, у тым ліку з Баранавіч, Брэста, Гомеля, Ліды, Магілёва, Горад Мінск прадстаўлялі студэнты Беларускай дзяржаўнай

кансерваторыі, вучні Сярэдняй спецыяльнай музычнай школы пры БДК і Мінскага музычнага вучылішча, артысты Белдзяржфілармоніі. Праграма ўключала музыку розных жанраў і стыляў, абавязковыя творы, напісаныя спецыяльна для конкурсу.

Журы піяністаў узначальваў заслужаны артыст РФССР прафесар Маскоўскай дзяржаўнай кансерваторыі М. Васкрасенскі. Старшыня журы па спецыяльнасцях скрыпка, альт, вялянчэль — народны артыст СССР прафесар Я. Глебаў.

У бліжэйшых нумарах «ЛіМа» мы паведамім пра вынікі конкурсу.

«ЭКАЛОГІЯ КУЛЬТУРЫ НАРОДА»

На пачатку мая адбылася ўстаноўчая нарада па правядзенні семінара «Экалогія культуры народа». У ёй прынялі ўдзел пісьменнікі, архітэтары, тэатральныя дзеячы і кампазітары, навуковыя супрацоўнікі Інстытута мастацтвазнаўства, этнаграфіі і фальклору АН БССР, прадстаўнікі Савецкага фонду культуры, Мінскага педінстытута імя М. Горкага, Беларускага інстытута культуры. Сваімі меркаваннямі аб маючым адбыцця семінары, яго характары і змесце, падзяліліся пісьменнікі С. Грахоўскі,

У. Юрэвіч, І. Новікаў, С. Клімковіч, кампазітар А. Рашчынскі, саліст Вялікага тэатра оперы і балета БССР, заслужаны артыст рэспублікі В. Скоробагатаў, артыст Акадэмічнага драматычнага тэатра імя Я. Купалы В. Манаеў, галоўны рэжысёр Дзяржаўнага рускага тэатра БССР імя М. Горкага В. Маслон, вучоныя, мастацтвазнаўцы.

В. ЯКАВЕНКА, старшыня сенцыі нарыса і публіцыстыкі СП БССР.

фармістаў, не гаворачы ўжо пра крымінальных злачынцаў, з якімі зрасліся некаторыя адказныя савецкія і партыйныя функцыянеры. Намаганні Сталіна і ягоных памагачаў былі ўстаноўлены мадэрнізаваныя формы феадалізму — прыгнечанне сялян, культ своеасаблівага манарха, іерархія пасадаў, «аўтадаф» для «сертыкоў» і г. д. Партыйнасць была падменена абавязковымі для выканання загадамі таго ці іншага партыйнага чыноўніка. Часам у адных руках канцэнтраваліся неадпаведныя пасады і асабе магчымасці ўплыву на грамадскае жыццё. Хіба, напрыклад, можна лічыць за норму, што дзесяткі розных па назвах і свайму профілю рэспубліканскіх газет падпарадкаваны, па сутнасці, двум-трас работнікам апарату ЦК, пастаўлены ў залежнасць ад іх асабистых поглядаў і ўяўленняў?

Схаластыка, прышчэпленая грамадскім, гуманітарным навукам яшчэ пад час панавання Сталіна, квітнее і сёння. Кан'юнктура мае багата адэптаў сярод мужоў нашай гісторыі, філасофіі, грамадазнаўства. Фальсіфікаваных прац па гэтых навукх крытычны позірк яшчэ не дасягнуў.

Сімвалам жывучасці сталінізму застаюцца дзяржаўныя гімны СССР і БССР, ухваленыя ў свой час «айцом народаў» за ўсёлаўдэснае ягонага імя. Праз касметыку, накладзеную ў 1977 годзе, усё роўна праглядаюць ашчэраныя сталінскія зубы.

Добра ведаючы са сталінскіх часоў, што жыццё чалавека можа каштаваць ніжэй за кураня, што прыкрасны да чалавек ярылык іншадумца, антысавецкага, нацыяналіста робіць чалавек парэяй, людзі сёння чакаюць сапраўдных гарантыяў дэмакратыі, і такія гарантыя павінны быць створаны. Вось пра што, калі б мне выпала быць дэлегатам канферэнцыі, я сказаў бы з яе высокай трыбуны. Скажаў бы я і пра тое, што не адпавядае сённяшніму стану і жаданням грамадства існуючая сістэма выбараў у вярхоўныя органы ўлады, якая дазваляе не лічыцца з думкай народа. Павінен быць сапраўдны выбар, каб народ меў магчымасць выказаць свае сапраўдныя адносіны да таго ці іншага кандыдата (для гэтага іх павінна быць некалькі) — гэта дало б магутны імпульс дэмакратызацыі ўсяго грамадства.

Эрнэст ЯЛУГІН

ПАТРЭБНЫ ЦВЁРДЫЯ ГАРАНТЫ

Па-першае, было б вельмі прыкра, каб той, хто будзе прадстаўляць на XIX канферэнцыі беларускую партыйную арганізацыю, паводзіў там сябе эгаістычна-інертна, ганаровым статывам. Яшчэ больш неспадана — каб кіраваўся «прынцыпамі», «устоямі» ня добрай памяці сталінізму. Кожны павінен усімі сіламі садзейнічаць, каб канферэнцыя змагла выпрацаваць не толькі надзейныя меры як дзяржаве канчаткова пазбавіцца застою і не апынуцца ў разрадзе слабаразвітых, што стала б пагібелным наогул для ідэі сацыялізму ў сусвеце. Вучоныя настойліва папярэджваюць аб магчымасці глабальнай катастрофы, прадукціліць якую зноў-такі ў першую чаргу павінна імкнуцца наша Савецкая краіна. Размова ідзе аб кардынальных мерах па прадукціліні пагрозы дэградацыі і знікнення роду чалавечага, калі сённяшнія стэрэатыпы паводзін і мыслення людзей у самым хуткім часе радыкальна не змяняцца. Смуродны подых экалагічнага крызісу ад усепланетнага забруджвання, атручвання, разбурэння асяроддзя чалавечага жыцця мы ўжо адчуваем даволі яўна. Гэта зноў-такі абавязвае дэлегатаў канферэнцыі выпрацаваць дзейны і надзейны механізм хутчайшай ліквідацыі камандна-адміністрацыйных прынцыпаў кіравання і засілля зацэнтраваных ведамстваў, якія ніколі не лічыліся з канкрэтным чалавекам і яго сапраўднымі патрэбамі. Без гэтага проста немагчыма ўзнавіць, зрабіць дзейным і той галоўны прынцып, на якім заснаваны СССР, — дэмакратычны цэнтралізм.

Таму, думаецца, акрамя іншых архінадзённых задач, якія заклікана вырашыць XIX партканферэнцыя, неабходна выпрацаваць цвёрдыя палітычныя гарантыі для ўзнаўлення сапраўды дэмакратычнага ўзаемадзеяння таго добраахвотнага аб'яднання свабодных і роўных народаў, якім, на думку яго стваральнікаў, і павінен быць стаць Саюз Савецкіх Сацыялістычных Рэспублік. Мы ж пакуль што, здаецца, не вельмі схільныя заўважаць, што працягваем сьпяваць «пасталінску» нават свой гімн, надаючы містычны арэол месіяніста адной нацыі, якая ўсіх «сплотыла навескі». У той час як з'яднала народ, канечне ж, Кастрычніцкая рэвалюцыя 1917 года, яе ідэі і класавая агульнасць мэты працоўных — стварэнне саюза роўных дзеля бескарыслівай узаемадапамогі і ўзаемападтрымкі. Быў бы ў 30-я гады саюз, а не «аўтанамізацыя», не аказаўся б такім страшэнным і «сталінскі сенакос».

Па-другое, — яно вынікае з папярэдняе сказанага, — мне здаецца, трэба, не чакаючы пленума па разгляду нацыянальных пытанняў, ужо на канферэнцыі адзначыць і цвёрда сказаць аб каштоўнасці нацыянальнага і аб значнасці якіх бы то ні было спроб яго разбурэння. Мне ўжо даводзілася выказаць у «Ліме» сваю думку, што чалавецтва зацікаўлена ў існаванні і магчымасцях паўнацэннага развіцця нацыянальнасцей, як і кожны біялагічны від у папуляцыях, — каб не вырадзіцца. Мы ж пакуль прызнаём гэта больш на словах, а практычна ці то пабойваемся гэтай даволі загадкавай субстанцыі з-за прыхаванасці ў ёй схільнай да выбуховасці немалой энергіі, ці то яшчэ і саромеемся, быццам нейкага «буржуазнага» перажытку.

У той час як гэта, з аднаго боку, канечне ж, не нешта дадзенае ад усявышняга, а прадукт гістарычных умоў існавання людзей на адной тэрыторыі, а з другога — аб'ектыўная рэальнасць, як кажучы вучоныя. А што ні народ — гэта ж не проста яшчэ адна песня, а яшчэ адна культура, свой падыход да вырашэння розных жыццёвых праблем.

Мы — краіна сотні народаў. Выходзіць, наш творчы і жыццёвы патэнцыял вельмі магутны. Уласна, мы і пераконваліся ў гэтым неаднойчы, нават нягледзячы на блізарукі эгаізм нашага схільнага да імперскіх амбіцый чыноўніцтва. Справа за тым, каб сваё багацце мы здолелі, нарэшце, як след выкарыстаць.

ГАВОРКА ІШЛА ПРА ШКОЛУ...

У Доме літаратара адбыўся агульны пісьменніцкі сход з удзелам сакратара райкомаў партыі, намеснікаў старшын райвыканкомаў, загадчыкаў райана, прадстаўнікоў гарана г. Мінска. Гаворка ішла пра тое, каб літаратары прынялі ўдзел у бацькоўскіх сходах і тым паспрыялі стварэнню новых беларускіх класаў у нашай сталіцы. Выступіўшыя на пачатку старшыня камісіі СП па выкладанні беларускай мовы і літаратуры ў школе Б. Сачанка і сакратар гарадскога камітэта партыі П. Краўчанка абмялявалі сітуацыю, спыніліся на наступных праблемах і цяжкасцях у справе асветы. М. Ароўка, В. Карамзаў, А. Клышка, не адмаўляючы самой ідэі нахонт удзелу пісьменнікаў у сходах, гаварылі пра гэта без асаблівага аптымізму, адзначалі, што праблему трэба вырашаць на адпаведным дзяржаўным узроўні.

Загадчыкі раённых аддзелаў народнай асветы г. Мінска Н. Залатарэва, Л. Грамадка, Ю. Бандарэнка, а таксама сакратар Фрунзенскага райкома партыі А. Суша заклікалі, са свайго боку, да канструктыўнага дыялогу, да ўмацавання сувязі пісьменнікаў са школай.

Настаўнік Я. Цумараў і маці вучня беларускага класа Г. Габрусь заклапочана гаварылі пра рэальны стан рэчаў, выказваліся за тое, што беларускімі павінны быць школы, а не асобныя класы.

Пра ўзровень кваліфікацыі выкладчыкаў роднай мовы і літаратуры, пра непавагу да гэтага прадмета з боку дырэктараў школ гаварыла супрацоўніца гарадскога Інстытута ўдасканалення настаўнікаў В. Раманцэвіч. Яна прывяла лічбу вызваленых ад беларускай мовы школьнікаў у Мінску, — іх 12 тысяч.

Былі крытычныя заклікі ў адрас прэсы. В. Якавенка, П. Садоўскі лічаць, што партыйным, савецкім кіраўнікам трэба часцей выступаць у друку, яскравай выяўляць сваю пазіцыю па нацыянальным пытанні.

Першы сакратар праўлення СП БССР Н. Гілевіч заклікаў пісьменнікаў быць бліжэй да школы, не знявервацца, не апускаць рук, бо наперадзе, як ён сказаў, шмат работы.

Пра тое, як многа страчана за апошнія 40 год, чым абярнуліся для беларусаў валонтарысцкія тэорыі, гаварылі Г. Колас, П. Сушко, Л. Арабей, А. Емяльянаў, У. Дзюба, М. Скрыпка, У. Дамашэвіч, аспірант-праграміст з Кіева С. Федарэвіч.

Ні эмацыянальнымі, ні адміністрацыйнымі сродкамі нельга вырашыць пытанні, патрабуюцца стварэнне паслядоўнай адзінай сістэмы адукацыі — гэтая думка прагучала ў выступленні мастацтвазнаўцы З. Пазняка.

У заключным слове П. Краўчанка зазначыў, што і гаспадары, і госці Дома літаратара разумеюць важнасць і вострыню праблемы, і выказаў спадзяванне, што сустрэча будзе мець пазітыўны вынік і працяг.

Бацькоўскія сходы, пра якія ішла гаворка, у многіх школах Мінска адбыліся, і можна падволіць пэўныя вынікі. Пісьменнікі выступілі больш чым у 60 школах сталіцы. Савецкі і Партызанскі раёны па нейкіх прычынах зусім не прадставілі графікі правядзення сходаў. Прадстаўнікі партыйных органаў і райана ў большасці сходаў не ўдзельнічалі. Ці адпавядаюць словы справе?

Наш кар.

КУПАЛАЎСКІЯ ЧЫТАННІ

У Доме літаратара прайшлі арганізаваныя праўленнем СП БССР і Літаратурным музеем Янкі Купалы купалаўскія чытанні, прысвечаныя 106-ай гадавіне з дня нараджэння песняра і 80-годдзю яго першага паэтычнага зборніка «Жалейка», у якіх прынялі ўдзел крытыкі, навукоўцы, выкладчыкі ўніверсітэтаў, музейныя супрацоўнікі з Прыбалтыкі, Сярэдняй Азіі, Украіны, Урала, Беларусі.

Адкрыў чытанні сакратар праўлення СП БССР В. Зуёнаў. Уступнае слова сказала дырэктар Літаратурнага музея Я. Купалы Ж. Дакіюнас. «Нацыянальная духоўная традыцыя і Янка Купала» — тэма выступлення донцара філасофскіх навук А. Майхровіча. Вучоны з Таджыкістана, загадчык аддзела Інстытута мовы і літаратуры АН ТССР Х. Шадыкулаў сваё паведамленне прысвяціў купалаўскай «Жалейцы» і творчасці класіка таджыксай савецкай літаратуры А. Лахуці.

Зварнула ўвагу выступленне кандыдата філагічных навук з Уральскага дзяржаўнага ўніверсітэта Т. Снегіровай: «Да пытання аб жанравай тыпалогіі лірыкі Янкі Купалы». Дарэчы трэба адзначыць, што сувязі ўніверсітэта з купалаўскім музеем сталі традыцыйнымі. Штогод студэнты з Урала

Удзельнікі чытанняў В. РАГОЙША, Я. РАМАНОўСКАЯ, Х. ШАДЫКУЛАў (Таджыкістан), Я. САЛАМЕВІЧ.

прыязджаюць на навуковую практыку ў музей.

«Янка Купала ў Латвіі» — так назвала сваё выступленне кандыдат філагічных навук, старшы навуковы супрацоўнік Інстытута мовы і літаратуры АН Літоўскай ССР М. Дбала.

«Аб задачах сучаснага купалазнаўства ў святле перабудовы» — тэма даклада донцара філагічных навук, загадчыка кафедры БДУ імя У. І. Леніна А. Лойкі. Зацікавіла прысутных выступленне донцара юрыдычных навук В. Круталевіча — «Публіцыстыка Янкі Купалы 1919—1920 гг.»

Усяго выступілі амаль 30

прамоўцаў. У прыватнасці, былі заслуханы паведамленні кандыдата філагічных навук В. Рагойшы, загадчыка аддзела Музея літаратуры Літвы В. Русеякайтэ, загадчыка творчых секцый СМ БССР Б. Краўчанка і інш.

Удзельнікі чытанняў наведлі Літаратурны музей Янкі Купалы, пазнаёміліся з літаратурна-мастацкай выстаўкай «Купалава кніга», пабывалі на радзіме паэта ў Вязьніцы.

С. МАЙХРОВІЧ, старшы навуковы супрацоўнік Літаратурнага музея Янкі Купалы.

НАШЫ ГОСЦІ

Госці ў рэдакцыі «ЛіМа».

З мэтай асветлення заключнага этапу фестывалю Індыі ў СССР у Мінску некалькі дзён знаходзілася група журналістаў, спецыяльных карэспандэнтаў вядучых рэгіянальных выданняў Індыі — П. Патхан (штат Асам), Б. М. Крышнасамі (штат Карнатака), І. Венната Рао (штат Андхра Прадэш). Госці мелі размову з прадстаўнікамі Міністэрства культуры БССР У. Гілепам, У. Рылаткам і В. Валадзько, наведлі мемарыяльны комплекс «Хатынь», па-

глядзелі ў тэатры оперы і балета спэнтань «Спартан», на неслі візіт рэктару кансерваторыі М. Казіцу і пабывалі ў майстэрні Г. Паплаўскага, пазнаёміліся з аркестрам імя Жыновіча і танцавальным ансамблем «Харошкі», прысутнічалі на канцэрце індыйскіх спевакоў і танцораў, які адбыўся ў філармоніі.

Адбылася таксама сустрэча індыйскіх журналістаў з супрацоўнікамі газеты «Літаратура і мастацтва».

ВЕЧАРЫ, СУСТРЭЧЫ

«ЖАЛЕЙЦЫ» — 80

Літаратурна-драматычны вечар «Купалаўскай «Жалейцы» — 80» прайшоў у Літаратурным музеі Янкі Купалы. Перад навукаўцамі педагогічнага вучылішча выступіў аўтар рамана-эсэ пра Янку Купала «Як агонь, як вада» А. Лойка. Удзельнікі малодшай групы студэнцкага тэатра-студыі «Ле-

туценнік» філагічнага факультэта БДУ імя У. І. Леніна падрыхтавалі да юбілейнай даты інсцэніроўку «Грай, мая жалейка». У спектаклі ўпершыню прагучала песня «Дуб» на вершы Я. Купалы (музыку напісалі самі студэнты).

Л. АСТАПКЕВІЧ.

ДНЯМІ, перабіраючы свае паперы, знайшоў у адной з папак пажоўклы, дваццаціпяцігадовай даўнасці нумар «Літаратурнай газеты» з артыкулам, у якім мне добра даставалася «на арэхі», і не толькі мне, а яшчэ і Віктару Каваленку, некаторым іншым маладым у той час літаратарам. Не буду называць прозвішча аўтара таго артыкула, чалавек гэты даўно памёр і хай зямля будзе яму пухам, калі ўлічыць, што ў асабістым плане чалавек ён быў не такі ўжо зласлівы. А што тычыцца яго грамадскай, ідэйна-мастацкай пазіцыі, дык хопіць з яго і той кары, што ён сам змарнаваў, сам загубіў уласную патэтычную творчасць: сёння з вялізнай колькасці яго вершаў і паэм немагчыма перавыдаць амаль нічога, бо вельмі ж мала ў іх жывога, натуральнага, чалавечнага і вельмі многа голай рыторыкі, барабаннага бою побач з саладжавым замілаваннем «цудоўнай рэчаіснасцю», — менавіта з пазіцыі сваёй «цудоўнай рэчаіснасці» ён і «пабіў» нас, тагачасных маладых. Хоць, па праўдзе кажучы, якія мы былі маладыя? У кожнага за плячыма было жорсткае вясенняе дзяціства, гаротныя пасляваенныя гады — тая школа жыцця, якая шмат у чым пераважвала і звычайную сярднюю школу і ўніверсітэцкія праграмы. Адным словам, у нас быў значны жыццёвы вопыт, памножаны на тую суровую гістарычную праўду, якую данеслі да нас XX і XXII з'езды КПСС, што абудзіла самастойную думку, дапамагло ўсвядоміць, асэнсаваць многае з таго, што мы раней больш адчувалі, чым разумелі. Вопыт мінулых жыццёвых выпрабаванняў і роздум над тым, да чаго пярнулі нас тварам названых партыйных з'ездаў, спрыялі нашай грамадзянскай сталасці, нараджалі новую якасць нашай веры ў сацыялізм, якая з эмацыянальнай, рамантычнай, лозунгавай ператваралася ў свяdomую, — перафразіруючы ленынскія словы пра Эптана Сінклера, можна сказаць, што наш сацыялізм пачуццёвы рабіўся «сацыялізмам пераконанняў». Не страціўшы сваіх гарачых пачуццяў і нават свайго рамантызму, мы разам з тым спасцігалі жорсткі рэаліі нашай савецкай гісторыі і вучыліся аналізаваць яе, каб ачысціць сацыялізм ад злаяканай каросты культуры «правадыра». І тут самы час успомніць, што той артыкул у «Літаратурнай газете» быў рэакцыяй на адну з дыскусій, якая перад тым праводзілася на старонках «Літаратуры і мастацтва» пад знакам зусім яшчэ нядаўняга тады — толькі паўтара года прайшло пасля яго! — XXII з'езда партыі, дзе, як вядома, партыя зноў, яшчэ больш рашуча, чым на XX з'ездзе, выступіла супраць культуры асобы Сталіна, з новымі фактамі ў руках выкрыла яго шкодныя для справы сацыялізму вынікі. Менавіта XXII з'езд прыняў пастанову аб вынасе труны Сталіна з Маўзалея. І здавалася, што разам з ёй з жыцця крыны назаўсёды, беспаваротна выносяцца і ўсе струнянелыя догмы «вялікай сталінскай эпохі», што пасля «адлігі» пяцьдзесят шостага пачынаецца сапраўдная вясна аднаўлення, што агонь праўды з квюлага палёстачка становіцца магутным ачышчальным кастром. (Сваё выступленне ў той лімаўскай дыскусіі я, дарэчы, так і назваў: «Вечны агонь праўды»).

А тут раптам гэты артыкул — вялізны цэбар халоднай вады на нашы гарачыя і, як высветлялася крыху пазней, усё яшчэ наіўныя галовы...

Што ж абурала аўтара артыкула, што выдавалася яму крамолай, замахам на «ўстоі», чым ён кіраваўся, калі лічыў, што «вечны агонь праўды» трэба неадкладна патушыць? Варта зірнуць на гэта сёння. Варта таму, што і ў нашы дні ёсць нямаля «пажарнікаў», якія кі-

руюцца тымі ж самымі матывамі, што і «пажарнікі» шасцідзсятых. Самы красамоўны прыклад гэтаму — артыкул Ніны Андрэевай у газете «Советская Россия», гэты сталінскі брандспойт, з якога ярасна вырвалася варожасць да перабудовы, да галоснасці і дэмакратызацыі. І нельга не ўстрымацца, убацьнуць, што гэты «маніфест антыперабудовачных сіл» паспешліва перадрукавалі некаторыя расійскія, і не толькі расійскія, газеты, што і ў нашай рэспубліцы была спроба абвясціць яго «дырэктывым матэрыялам», у прыватнасці, навязаць яго перадрук га-

расказаў, у 1939 годзе яго, дваццацігадовага хлопца, арыштавалі і прывялі на допыт. Следчы пачаў з ім размову з таго, ці ведае ён, Бярозкін, што сказаў пра чалавека Максім Горкі.

— Горкі сказаў: «Чалавек — гэта гучыць горда!»

— Памыляешся! — рагатнуў следчы. — Горкі сказаў: «Калі чалавек не здаецца — яго знішчаюць!»

— У Горкага сказана: калі вораг не здаецца, — паспрабаваў паправіць следчага арыштаваны, але следчы загадаў:

беларускай пасляваеннай прозе, калі не ва ўсёй савецкай прозе наогул, была сказана праўда аб жыцці калгаснай вёскі да вераснёўскага (1954 г.) Пленума ЦК КПСС. Праўда бязлітасная, жорсткая, гнеўная. І калі сёння чытаеш у газетах пра ўзбекістанскую «адылаўшчыну», перад вачыма паўстае створаны Кулакоўскім у «Дабрасельцах» вобраз старшыні сельсавета Лявона Мокрута, гэтага тутэйшага Адылава, якога пісьменнік убачыў і выкрыў яшчэ трыццаць год назад, трыццаць год назад намаляваў жахлівую карціну маральнага распаду кіраўніка,

ты і мноства да яго падобных адбілі Аляксею Кулакоўскаму рукі — нічога больш значнага пасля «Дабрасельцаў» ён так і не напісаў, так і пайшоў з жыцця, цяжка паранены перамаці сталінскіх літаратурных катаў...

А што ж мы? Мы больш пасмейваліся з «Чорным фарбам», чым абураліся, і зусім не палыхаліся, не насцярожваліся, бо нам здавалася, што гэта не страшны, а проста недарачны рэчыдзю учарашняга дня, бурбалка мінулага, якую ў віры пераўтварэнняў пусціў тапелец.

Не насцярожыліся мы і пасля таго, як пачаўся абстрактны творчасці Васіля Быкава, калі грывнулі залпы па яго галоўнай сутнасці. У бязлітаснай, бескампраміснай, жорсткай праўдзе Быкава, у яго псіхалагічных «экзистэнцыялах» крытыка ўгледжвала толькі так званую ахвярнасць і папракала пісьменніка за тое, што ў яго творах нібыта няма ўслаўлення «высокага подзвігу», «светапогляду нашага», што ў іх — «аморфная сумесь добрага і благага» пры адсутнасці «гераічнай і ўзвышанай канцэпцыі вайны». Але і гэта нам здавалася толькі прыватнай думкай асобных аўтараў, хоць было на самой справе, як гэта добра бачыцца цяпер, агульнай пазіцыяй усіх тых, хто рыхтаваўся да бой той праўдзе, якую яны назвалі «акопнай», што, дарэчы, тычылася не толькі літаратуры, аб вайне і наогул літаратуры, але і ўсёй той грамадскай плыні, якая была нараджана XX і XXII з'ездамі партыі, спробай рэформ шасцідзсятых гадоў. Аднак хутка мы гэта зразумелі, не да канца, як сёння, але ўсё ж зразумелі, і зразумелі на прыкладзе арганізаванага цікавання таго ж Быкава, бо ў той час менавіта яго творчасць найбольш поўна і паслядоўна ўвабляла ў сабе прынцып сапраўднай літаратуры, для якой не існуе «забароненых зон», кан'юнктурных меркаванняў, якая адгукаецца не на гарчовы лозунг ці заклік, а на голас народнай душы, на боль чалавечага сэрца, якая спаўняе свой абавязак не перад тэкстыльшчыкамі ці буракаводамі, мулярамі ці геолагамі, металургамі ці бухгалтарамі (гэта ж і сёння прадстаўнікі кожнай прафесіі, кожнай галіны сельскай гаспадаркі ці прамысловасці, навучаныя вульгарызатарскай крытыкай, патрабуюць ад літаратуры спліціць ім «неаплачаныя даўгі!»), а перад чалавекам як мерай усіх рэчаў.

У крытыкаў Быкава была іншая мера — мера «вінкі», падпарадкаванага «ўзвышанай канцэпцыі», у іх былі дзве катэгорыі праўды — «маленькай», «акопнай», «радавой», якой яны грэбавалі, і праўды «стратэгічнай», праўды ў маршальскіх пагонах. Менавіта пад сцягам гэтай «праўды» крытык Іван Агееў атакаваў быкаўскую «Праклятую вышыню», менавіта пад лозунгам услаўлення «высокага подзвігу» накінуліся на «Круглянскі мост» у сафронаўскім «Огоньке» былыя партызанскія генералы, людзі, вядома, паважаныя, але зашораныя догмамі «сарамлівага рэалізму», што не перашкодзіла ім бессаромна абвінавачваць пісьменніка ледзь не ў здрадзе сацыялізму, у адсутнасці савецкага патрыятызму, нават у тым, што ён — франтавік! — не ведае рэалій вайны!..

Сёння тыя, каму напамінаюць пра іх пазіцыю ў шасцідзсятых гады, калі па ўсіх лініях ішоў адыход ад XX і XXII з'ездаў партыі, дужа крыўдзяцца. Крыўдзяцца таму, што пры выклі заўсёды лічыцца прагрэсістамі, прывыклі на ўсіх паравотах сядзець у прэзідыумах

(Заканчэнне на стар. 15).

ПЕРАБУДОВЕ — ІДЭІ АБНАЎЛЕННЯ

Валянцін ТАРАС

УРОК ШАСЦІДЗЕСЯТЫХ

зеце «Знамя юности». Да гонару знаменцаў, яны адмовіліся гэта зрабіць, але ж неясна, не знікла і не знікне, пакуль «пажарнікі» учарашняга дня стаяць на сваіх камандных вышках, пакуль жыве ідэалогія «цудоўнай рэчаіснасці», пакуль яе адэпты амаль дакладна паўтараюць тое самае, што гаварыў аўтар таго даўняга артыкула ў «Літаратурнай газете».

Вось адна вельмі характэрная мясціна з яго: «Нам нельга губляць сацыялізм, марксісцка-ленынскія крытэрыі ў ацэнцы з'яў літаратуры... В. Тарас, напрыклад, піша: «Я лічу адной з асноўных і галоўных задач літаратуры выхаванне павягі да чалавека і глыбокага сардэчнага спачування яму». Быццам бы правільна сказана. Але пра якога чалавека ідзе размова? Максім Горкі гаварыў: «Трэба паважаць чалавека! Нельга зневажаць яго жалем». В. Тарас, раскрываючы сваё разуменне «павягі», не згаджаецца з горкаўскім сцверджаннем, матывуючы гэта тым, што пры культуры асобы Сталіна «мала бачылі мы сапраўднай павягі да чалавека». І далей аўтар артыкула ўсклікаў: «Так, у перыяд культуры асобы Сталіна ў дачыненні да многіх харошых савецкіх людзей была дапушчана вялікая несправядлівасць. Але і ў тыя часы імя савецкага чалавека гучала на ўвесь свет горда!» Логіка, вядома, цудоўная, аднак наўмысна цыянны, забытыя цытаваннем Горкага яе падтэкст я зразумеў да канца пазней, гадоў праз пяць пасля з'яўлення таго артыкула, сутыкнуўшыся з той жа логікай і разважаннем аднаго «таварыша ў цывільным», які праводзіў са мною так званую «прафілактычную гутарку». Папракаючы мяне за тое, што я «распаўсюджваю звесткі пра катаванні сумленных савецкіх людзей следчымі НКУС у трыццатыя гады», таварыш гэты сказаў: «Катаванні, магчыма, мелі месца. Але калі вы сапраўдны савецкі патрыёт, дык не павінны пра іх успамінаць, а тым больш гаварыць, бо і ў тыя часы гэта былі нашы родныя савецкія органы». А калі я сказаў яму, што для маршала Тухачэўскага, для камандармаў Убарэвіча і Якіра, для тысяч камуністаў ленынскай гвардыі свая савецкая куля была ў сто разоў больш балочая і страшная, чым куля ворага, таварыш са смуткам заўважыў: «Не, вы не патрыёт. Не разумееце простых рэчаў». І успомнілася тады, як «не разумее простых рэчаў» крытык Рыгор Бярозкін, калі, як ён неаднойчы

«Маўчаць! Чалавек, калі ён надта разумны, і ёсць вораг».

Вось табе і гордасць на ўвесь свет. Вось табе красамоўны ўрок гуманізму. «Правільнага» гуманізму сталінскага гарту. І паглядзіце, хіба не ім кіраваўся ў 1963 годзе — пасля XX і XXII з'ездаў партыі! — аўтар артыкула ў «Літаратурке», калі пісаў: «Неправільнае разуменне прынцыпаў гуманізму прывяло некаторых крытыкаў да сцверджання, што «ідзе па свеце век ачалавечвання», што сцягам навацтва павінна быць не імкненне адлюстравань нашых рэчаіснасць, а ў першую чаргу «непрымірымасць» у паказе яе цэнявых бакоў».

Ну, вядома, «цэнявыя бакі» не маюць да рэчаіснасці ніякага дачынення! А той, хто думае інакш, «адхіляецца ад прынцыпаў сацыялістычнага рэалізму». І — ці не смешна, а дакладней, ці не жахліва? — «правільны гуманіст» перакананы, што радок паэта: «ідзе па свеце век ачалавечвання» супярэчыць гуманістычным прынцыпам! Сёння цяжка паверыць, што такое друкавалася, але ж — друкавалася!..

Не чапайце мінулага, заклінаў аўтар «Літаратуркі», бо яно святое, не слухайце Віктара Каваленку, калі ён заклікае чытаць і вывучаць Кафку і Джойса — яны нам непатрэбны, цурайцеся «інтэлектуальнага пачатку ў прозе», бо «аматары сучаснага стылю льюць, самі таго не заўважаючы, ваду на млын прыхільнікаў мірнага суіснавання розных ідэалогій...» І гэтак далей, і гэтак далей — увесь букет сталінскіх догмаў, сумесь абскурантызму з «прынцыповым» невуцтвам, фельдфебельскае «Смірна!», крыху згладжанае вымушана лагодным тонам — XXII з'езд яшчэ ўсё ж дыхаў аўтару ў патыліцу.

Ды як бы там ні было, мы ўсё ж не думалі, што гэты артыкул толькі «кветачкі», што чакаюць нас і «сягдкі». Не думалі, хоць яшчэ ў пяцьдзесят восьмым была нам перасцярога, грывнуў над намі сталінскі пярун: «Не зарывайцеся ў сваёй крытыцы мінулага! Кепска будзе!» А грывнуў пярун праз месяц пасля таго, як у пятай кніжцы часопіса «Маладосць» за той жа пяцьдзесят восьмы год з'явілася аповесць Аляксея Кулакоўскага «Дабрасельцы» — сумленна, шчыра рэч, у якой упершыню ў

які стаў над народам, хай сабе і на невялікім узгорачку, тут не пасада важная, а ты і, народжаны сталінскай адміністрацыйна-каманднай сістэмай з яе пагардай да чалавека, да закона, да маралі, ты і, вакол якога жыруюць трутні, хабарнікі, паклёпнікі, вакол якога распадаецца, загінае і гаспадарка, і само чалавечас жыццё.

І вось 21 чэрвеня 1958 года ў «Літаратуры і мастацтве» грывіць той сталінскі пярун: вялізны артыкул крытыка Якава Герцовіча. Ужо сама назва яго — «Чорнымі фарбамі» — паказвае стаўленне крытыка да аповесці «Дабрасельцы». Сёння проста здзіў даецца, як крытык літаральна курчыцца, выгінаецца, калоціцца ад той праўды жыцця, якая пададзена ў «Дабрасельцах», курчыцца так, быццам гэта яго самога, а не Лявона Мокрута з хаўрусінікамі паставілі перад судом чытачоў, перад судом грамадскасці. Ды, зрэшты, так яно і было, аповесць Кулакоўскага біла не ў брыво, а ў вока ўсім тым, хто стаяў на пазіцыях «цудоўнай рэчаіснасці», на пазіцыях таго «рэалізму», які герцовічы называлі сацыялістычным, але які больш правільна было б назваць сарамлівым. Адэпты гэтага «сарамлівага рэалізму» наўмысна закрывалі вочы на сапраўдную, жывую рэчаіснасць, на існаванне і панаванне ў нашым жыцці мокрутаў розных рангаў, — не наіўным школяром быў крытык Якаў Герцовіч, а спрактыкаваны газетным «ваўком», які з'ездзіў усю Беларусь уздоўж і ўпоперак, сотні разоў бываў на вёсках, і добра бачыў, што пісьменнік Аляксея Кулакоўскі не зманіў у сваёй аповесці ні на ёту. Бачыў, але напісаў, што пісьменнік хлус, што ён усё мажа дзгэцём, напісаў, што «аўтар аповесці нават не зразумеў, якімі заганнымі метадамі ён карыстаўся, каб паказаць жыццё беларускай вёскі да вераснёўскага Пленума ЦК... каб даказаць, што быў нібыта (падрэслена мною. — В. Т.) заняпад». «Заганнымі метадамі» была, вядома, праўда як мастацкая катэгорыя, а заняпаду, вядома, не было, хоць немагчыма зразумець, чаму, калі яго не было, спатрэбіўся вераснёўскі Пленум? Але ці патрэбна была нармальна логіка крытыку, чыё піра было прыстасавана для напісання палітычных абвінавачванняў актэў, заснаваных на «слепых традыцыях» трыццаці сёмага года?!

Горка ўсведамляць, што змрочны, вялюдскі, артыкул гэ-

ЛЕПШАГА спадарожніка на шляху кампетэнтнай крытыкі і аўтарытэтнага літаратуразнаўства, чым Віктар Каваленка, і жадаць не трэба. І ў акадэмічнай навуцы, і ў мастацкай прозе ён даказаў, што здольны на многае: акрамя шэрагу грунтоўных навуковых прац, напісаў цікавы, праўдзівы раман «Падвышанае неба». Словам, творчая індывідуальнасць крытыка і прывабная, і сімпатычная. Яго мастакоўскі талент добра ўзбагаціў, сагрэў талент даследчыка. Каваленка — разумна незалежны і абыходлівы з мастацкімі творамі. Чым, скажыце, можна замяніць гэтыя якасці? А нічым.

Колькі ўжо даводзілася чытаць рэцэнзій, артыкулаў, кніг «чыстых крытыкаў», якія, на думку Алеся Адамовіча, могуць быць і добрымі, паважанымі даследчыкамі літаратуры, але трохі... векавымі ў справе літаратуры. Судзяць катэгарычна, строга, а самі нічога не супярэжылі. На жаль, такія ёсць і ў нас...

Мне думаецца, што прыняццёвая дабрыва, чалавечнасць, псіхалагічны і сацыяльны вопыт Каваленкі — асноўнае ў яго пазіцыі. Гэта якраз і дазваляе яму згаджацца або спрачацца з пісьменнікамі. «Сапраўдным святкам душы для крытыка, — сцвярджае В. Каваленка, — можа быць толькі глыбокая і палымная размова пра жыццё — у саюзе з пісьменнікам, а часам у спрэчцы з ім».

Давайце ж прыгледзімся, як прытрымліваецца В. Каваленка прыняццёваму тэмаўнасці ў сваёй новай кнізе «Покліч жыцця». Адрознівае, што сутнасць яе не ў тым, каб пісьменнікі тут жа, імгненна, пачалі выпраўляць свае памылкі і промахі, а ў прафілактыцы літаратуры-навуковага траўматызму. У В. Каваленкі да літаратураў, як у доктара да сваіх пацыентаў, няма манапольнага права на любоў і ўзаемнасць. З крытыкам знойдзецца каму паспрачацца (напрыклад, Дзмітрый Бугаёў, Яўгену Лешку). Але ў карэктнасці Каваленку не амовіш.

«Покліч жыцця» — гэта каваленкаўская стыхія, каваленкаўская прыродная інтанацыя. Падзелена на тры часткі («Рух жыцця і свет чалавека», «Неаслабная сіла памяці вайны», «Арыенціры крытыкі») кніга дае мажлівасць, надта не блукаючы ў славесных лабірынтах, даведацца пра варты ўвагі творы.

Што пры чытанні гэтай кнігі адбываецца? Спаквалія, паволі, развіваецца густ. Маральнае чужыя становіцца цвярдзейшым. Абстрацыя твай імунітэт да фальшы. Асабліва да таго фальшы, які нахабна намякае, што ён паходзіць ад мудрасці народнай, ад мастацкай праўды.

Пры ўсім тым Каваленка не чытае лекцыю. І ўзварушальнікам літаратурных асноў крытыка не назавеш. А вось яго кампетэнтнай думкі, безумоўнага аўтарытэту неак спакойна прытрымліваецца, бо відавочна ўпэўніваецца, што прыйшоў да цябе ўдумлівы, цяплівы і абачлівы дарадчык, таварыш, сябра. Каваленку можна верыць, на Каваленку можна спадзявацца. Чаму? Ды таму, што ведаеш дакладна: ён не сабе цябе з толку, не дазволіць ні сабе, ні табе заплываць у містычныя віры, заносіцца ў тэарэтычныя вышыні.

Нялёгка, ох як нялёгка бывае выказаць сутнасць нават невялічкага твора! Верша, напрыклад. Я памятаю, аднойчы нека міжволі разгубілася (і, мабыць, не толькі адна я),

калі ў салідным часопісе прачытала вось такую трактоўку добра знаёмага, хрэстаматычнага верша «Я вас любілі». Паслухайце: «Пушкінское «Я вас любілі так іскренно, так нежно, как дай вам бог любимой быть другим» — это вербализованная антиномия любви-эроса и любви-харитас». Магчыма, гэтая «вербализованная антиномия» па-навуковаму ўсё тлумачыць правільна. Але навошта такое мудраванне вакол паэзіі, навошта напускаць такі тэрміналагічны туман на яе?

Здараецца, што і Каваленка выкарыстоўвае розныя прыёмы і сродкі, каб паказаць пісьменніка больш значным, чым ёсць

заўчасна памёршага) Навума Перкіна («Шляхі барацьбы, выпактаваныя народам»), пра даследаванні прафесара Фёдора Куляшова («Пра шлях у творчы подзвіг»).

Артыкулы гэтыя, на першы погляд, выглядаюць простымі, сціплымі, лапідарнымі. І ўсё ж сваё грамадска-прафесійнае прызначэнне яны выконваюць: інфармуюць, папулярызуюць, нясуць духоўныя ідэі.

Дакладнае вызначэнне творча-пошукавых кірункаў гэтых пісьменнікаў дае крытыку ледзь не універсальны «педагагічны» падыход да спасціжэння своеасаблівасці аналізуемых твораў, іх ролі ў літаратуры. Ка-

выпрабаванняў, дзе «можа пацача маральнае і духоўнае падзенне чалавека». Бывад быў цвёрды і не двухсэнсоўны: «Упершыню, бадай, у савецкай літаратуры пра вайну А. Адамовіч асмеліўся пранікнуць у лабараторыю чорнай душы здрадніцтва. Знешне шляхі да яго былі рознымі, але ў аснове кожнага з іх праглядалася, па сутнасці, адна ўнутраная аснова — неразуменне каштоўнасці чалавечага жыцця, адмаўленне ад гуманізму дзеля эгаістычных выгад ці пад пагрозай смерці. Усё гэта падыходзіла для фашыстаў, бо для іх важна быў вынік — паслухмянасць»...

КРЫТЫКА, БІБЛІАГРАФІЯ

ПАЗІЦЫЯ? ЧАЛАВЕЧНАСЦЬ!

Віктар Каваленка. Покліч жыцця. Літаратурная крытыка. Мінск, «Мастацкая літаратура», 1987.

ён на самай справе. Я, прызнаюцца, не чакала, што крытык у артыкуле «Смутныя колеры вайны» раптам узніме на класічныя вышыні Івана Навуменку. Прыпісаўшы празаіку думку, што на вайне «дырыжор» быццам ёсць і быццам яго няма, што тут выпадак і непазбежнасць праяўляюцца часам без узаемазалежнасці, Каваленка пытаецца: «Але хіба не над такімі з'явамі вайны білася думка геніяльнага Л. Талстога?» Шматзначная паралель, ці не так?

Самых добрых адносін заслугу ўвае проза Навуменкі. Але гэта ўжо цэлы паток у нашай літаратуры. Куды ж ён імчыць? Якія перакаты, заломы перашкаджаюць яго свабоднай плыні? Вось на гэтыя пытанні варты было б адказаць. Хачу думаць, што да палітыку крытык звяртаецца неўсвядомлена.

Дарэчы, В. Каваленка піша не толькі сур'езныя артыкулы, даследаванні. Штодзённая практыка вымагае і чарнавой працы, якой ён, — доктар філалагічных навук, дырэктар Інстытута літаратуры імя Янкі Купалы АН БССР, — на шчасце, не грэбуе. Час ад часу выступае ў нашым крытычным эху з санітарна-аздараўленчай мэтай, а то і проста з папулярызатарскім клопатам. У літаратурна-грамадскім раскладзе роляў такое «амплуа» крытыка Каваленкі нячастае, але ўжо звычайнае. Шаноўны пісьменнік пры фартушку, з квачом ды клеём для рэкламы? А можа, ён якраз цяпер, не грэбуючы ў душы «вузкімі задачамі», выношае і рытуе з чытачом значную і святую па задуме сустрэчу? На такое вельмі спадзяецца. Пры выкананні падобных дзелавых абавязкаў мы і сустракаемся з Каваленкам у кнізе.

Крытык за тое, каб з культурнага жыцця не выпадалі ніхай сабе і меней дасканалыя кнігі, аўтары якіх (воляй лёсу або з-за нашай крытычнай неразварушлівасці) знаходзяцца сёння на перыферыі грамадскай зацікаўленасці. Але заслугоўваюць увагі. Насуперак цяперашнім чытацкім прыхільнасцям і ўстаноўкам ён як бы «між іншым» піша пра пазітыўны пачатак у творчасці Міхася Кацюшэнкі («Дні, якіх многа»), Алеся Рыбака («Добры засеў — засеў твой»), пра аўтабіяграфічную прозу беларускага літаратуразнаўцы (на жаль,

валенка адразу прыкмячае, да якой творчай супольнасці належыць пісьменнік, а гэта дапамагае шмат што раскрыць і ў самога творцы, і ў характары духоўна-культурнай сітуацыі сённяшняга дня. І тут важна, што годны спайок спецыяліста крытык захоўвае галоўным чынам не перад чытачом, не перад пісьменнікам, а перад ісцінай.

Скажам, яшчэ не абароненага браней надзейнай рэкламы і шчытом афіцыйнага прызнання пісьменніка Міхася Кацюшэнку хто-небудзь з крытыкаў мог бы крытыкаваць і крытыкаваць. За стыльовую неахайнасць, напрыклад. Не выходзіць з памяці слова, што з'яўлялася без патрэбы па дзесяты разоў на старонках яго кнігі «Дні, як усе іншыя»: «...я па рыбалцы страшэнна занудзіўся», «...ён страшэнна мучыўся два дні», «...мы сядзелі страшэнна скурчаныя», «...яму страшэнна захацелася», «...міцька страшэнна надуваў шокі...»

Але Каваленка ўгледзеў шырэйшую і глыбейшую перспектыву пошукаў празаіка, не стаў на пазіцыю крытычнага фармалізму. У інтарэсах ісціны крытык узвысіў над уласцівай яму ж прафесійнай патрабавальнасцю. Такая педагагічная прадбачлівасць, тактоўнасць мне асабіста вельмі імпаўнуе.

Трэба падкрэсліць, што і тэматычна-праблемны дыяпазон кнігі «Покліч жыцця» цікавы. Неаднойчы пісалі ўжо пра А. Адамовіча, У. Караткевіча, І. Навуменку, Я. Сіпакова, І. Шамякіна. Напісаў і Каваленка. Ён змясціў творы гэтых пісьменнікаў у шчыльную атмасферу грамадскіх, эстэтычных і духоўных інтарэсаў, дзе творы адкрыліся новымі, нечаканымі гранямі, новымі сэнсавымі адценнямі, больш глыбокай ідэяльнай сутнасцю («Чорныя бездані слабых душ», «Вайна і мір: лёс народа і літаратуры», «Аблічча мінулага; праўда і вымысел», «Смутныя колеры вайны», «Іскры над попельам», «Чалавек у рэвалюцыі»).

Наша беларуская і савецкая проза, напрыклад, яшчэ недастаткова паказала атрутныя вытокі фашызму. Можа, такая задача лічылася вузкапубліцыстычнай, можа, малапаважанай. Але Каваленка настойліва прасачыў у «Карніках» Адамовіча тую мяжу болю і пакут, фізічных і маральных

Ствараючы ўражліва аб'ектыўны малюнак стану літаратурна-крытычнай думкі ў рэспубліцы, В. Каваленка з павагай выказаўся і пра рускіх крытыкаў Л. Лазарава і Ю. Сураўцава («Бой, кожны раз новы», «Вернасць тэме»). Л. Лазараў першы напісаў крытыка-манаграфічную кнігу пра творчасць Васіля Быкава. Ю. Сураўцаў — пра эстэтычны ўзаемаадносінны нацыянальнага і інтэрнацыянальнага ў савецкай літаратуры.

Хацелася б адзначыць і багацце творчай індывідуальнасці крытыка, яркую публіцыстычнасць яго слова. Ён цытуе не толькі навуковыя і крытычныя працы, што маюць дачыненне да праблематыкі, а прыводзіць таксама паэтычныя радкі Янкі Купалы, Якуба Коласа, Пямена Панчанкі, Максіма Танка і іншых паэтаў. Прыемна, што такая дапытлівая і шматстайная думка крытыка. Можа, — у ідэале — яна імкнецца стаць фактам літаратуры, як добрая проза, паэзія ці драматургія.

Шкада толькі, што там-сям у кнізе сустракаюцца фармальныя выказванні, мастацкія творы ацэньваюцца агулам, на падставе павярхоўнага адчування. Толькі знешняе ўражанне глыбіні думкі і прафесіяналізму ствараюць, напрыклад, пералічэнні, накіталі: «Жыццёвы канфлікт пакладзены ў аснову аповесці В. Блакіта «Шануй імя сваё». Неблагія творы пра пасляваенную вёску напісалі А. Рыбак і Н. Маеўская. Некаторыя рэальныя праблемы сучаснай вёскі закрануць у аповесці Я. Радкевіча «Па песні ў Агароднікі».

Жыццёвы канфлікт, неблагія творы, некаторыя праблемы... Ненадзейныя гэта, прывідна-крытычныя абстракцыі. Аналіз нам іх не назавеш.

У па-сапраўднаму навуковым, важкім па канцэпцыі і доказным у аргументацыі артыкуле пра крытыку і яе арыенціры «Час абавязвае» Каваленка чамусьці пералічвае адны толькі... мужчынскія імёны. Што за патрыярхат?! А дзе ж падзеліся жанкі-крытыкі? Няўжо яны не ўносяць сваю лепту ў развіццё крытычнай і літаратуразнаўчай думкі?

Неабходнае і зайздроснае ў сучасным літаратуразнаўстве імкненне В. Каваленкі да ўсім бачыць выяўленне заканамер-

насі і няўхільнай мастацкай перспектывы часам з вартасці ператвараецца ў сваю супрацьлегласць. Зніжае, на мой погляд, напружанасць і вастрыню пошукавай думкі камплімент Адамовічу на самым пачатку артыкула «Вайна і мір: лёс народа і літаратуры». Новую кнігу Адамовіча «Вайна і вёска ў сучаснай літаратуры» Каваленка называе кнігай «выдатнага беларускага крытыка, літаратуразнаўцы і празаіка». Рэпутацыя Адамовіча сапраўды высокая. Але крытык павінен быць свабодным ад гіпнозу папулярнасці, абранага ім імя (асабліва на пачатку аналізу). Стрыманы, засяроджаны тон больш спрыяе кваліфікаванаму разбору твора.

Завышана ацэнка і аўтабіяграфічнай аповесці Н. Перкіна «Я стаў партызанам». Яна «...зойме вартасць месца ў савецкай літаратуры», — сцвярджае крытык. Кніга, на жаль, шмат на якіх прычынах не стала фактам жыцця і літаратуры, не атрымала належнага рэзанансу нават у нас, у Беларусі, на радзіме пісьменніка...

На полі газетна-часопісных бітваў вострыя і апэратыўныя артыкулы Каваленкі робяць сваю справу. А вось маралізатарскія падыходы крытыка да літаратуры ў прыняцце ацэньваць невыскае. Іранічную ўшмешку выклікае павучанне з артыкула «Сучаснасць і літаратура: герой, ідэянасць майстэрства»: «Асабліва ўвагу, мне здаецца, маладзёжныя пісьменнікі павінны звярнуць (падкрэслена мною. — С. М.). вось на якія словы А. Адамовіча з артыкула «Ці трэба багяца «чужых» класікаў»: «І праблема для нас не новая і спрэчка. У 50—60-я гады вакол гэтага яшчэ якія страсці закіпалі».

Так і праблемы не новыя, і спрэчкі. Але, можа, варты задумацца: чаму гэтыя «маладзёжныя» стаіць маўчалі і не прынялі ўдзел у гаворцы, распачатай Адамовічам на ўсесаюзным друку, хаця «публічнае высвятленне адносін» усьпыхвала на пісьменніцкіх сходах у СП БССР.

Разумею, у працэсе пазнання і выказвання важна, каб даследчык меў свой творчы почырк. В. Каваленка даследуе, разважае і выказваецца так, як выказваецца. Нават не прэтэндуе, бывае, на стыльва-славесную арыгінальнасць. Слова «унутраны», напрыклад, у тэксце кнігі, да месца і не да месца, мільгае то тут, то там: унутранае задавальненне, унутраны голас, унутраны покліч, унутраная стрыманасць, унутранае развіццё, унутранае прызначэнне, унутраная сутнасць...

Але важна, паўтараю, што крытык выказваецца па-свойму, нават не прэтэндуе часам і на навуковую вызначальнасць, беспамылковасць. Галоўнае ўсё-такі, што ён перадае характэрныя рысы літаратурнага жыцця. А без іх немагчыма тыпізацыя. Сапраўднае навуковае. Значыць, што ўсе гэтыя «хібы» не закранаюць метадалагічны змест кнігі, грунтоўна даць толькі на асобных выдатках рабочай захопленасці аўтара.

Пэўна адчуваю, што колькасць чытачоў кнігі «Покліч жыцця» будзе залежаць не толькі ад яе сумленнага сацыяльна-філасофскага і эстэтычнага аналізу, яе спрэчых мясцін, але і ад актыўнасці альбо інертнасці інтэлектуальнага жыцця ў рэспубліцы. І варты падкрэсліць, што сама гэтая кніга, напісаная з пазіцыі сумлення, мае непасрэдна адносінны да ажыўлення настойлівых творчых пошукаў.

Святлана МАРЧАНКА.

«ЛІМ» ПАВЕДАМЛЯЕ

ПЕРШЫХ ПЯЦЬСОТ

чытачоў з усяго Савецкага Саюза займала бібліятэка Дома творчасці пісьменнікаў «Іслач». Юбілейным чытачом стаў малады перакладчык студэнт Літаратурнага Інстытута імя А. М. Горькага І. Навіцкі.

— У гэтую першую палову тысячы, — сказала мне біблія-

тэкарка Л. Лявіцкая, — ужо ўвайшлі нашы госці М. Чабатар з Малдавіі, М. Чалы з Украіны, В. Пятроў з Чувашы і іншыя. І, вядома, свае, беларускія пісьменнікі.

Цяпер у бібліятэцы — каля 4000 кніг, ёсць многія газеты і часопісы.

В. ДАЛІДОВІЧ, студэнт БДУ імя У. І. Леніна.

САБРАЛІСЯ ФАНТАСТЫ

Польскі часопіс «Фантастыка» правёў у Варшаве міжнародную канферэнцыю па праблемах сучаснай навукова-фантастычнай літаратуры. У ёй прынялі ўдзел пісьменнікі Бал-

гары, Венгры, Польшчы, Румыніі, Чэхаславакіі. Нашу краіну прадстаўлялі А. Шалімаў (Ленінград) і У. Шыцік. У дні канферэнцыі савецкія пісьменнікі сустралялі ў Доме польска-савецкай дружбы з чытачамі.

В. МІКАЛАЕНЯ.

УЗНАГАРОДЫ ФОНДУ МІРУ

Бюро Беларускага аддзялення Савецкага фонду міру падвяло вынікі асвятлення ў друку, па радыё і тэлебачанні дзейнасці фонду ў рэспубліцы за 1987 год. Рэдакцыя газеты «Літаратура і мастацтва» поруч з іншымі ўзнагароджана Ганаровай граматай.

ВІШУЕМ!

Спаўняцца 80 гадоў вядомай даследчыцы беларускай літаратуры, заслужанаму дзячу культуры БССР Ніне БАТАЦЫ. Праўленне Саюза пісьменнікаў БССР накіравала ёй прывітальны адрас з пажаданням добрага здароўя, плёну на ніве беларускай культуры. Супрацоўнікі «ЛіМ» таксама звычайна юбіляры ўсяго найлепшага ў жыцці, новых поспехаў на карысць нашай літаратуры, нашай культуры.

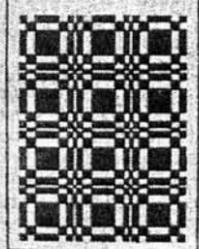
КНИГАШС

П. КАВАЛЕЎ. Выбранае. Аповесці, апавяданні. Для сярэдняга школьнага ўзросту. Мінск, «Юнацтва», 1988.

У творах Паўла Кавалёва, якія ўвайшлі ў аднатомнік яго выбранага, расказваецца пра жыццё дзяцей і юнакоў у розныя гады. Аповесць «Чырвоны лядок», напрыклад, вяртае да падзей, звязаных з калектывізацыяй. «Назін, Уладзік і іншыя» — яшчэ адна старонка з летапісу барацьбы з нямецка-фашысцкімі захопнікамі. Герой аповесці «Лёнька Гром» і «Спытай слёбе, Аніська» — падлеткі, што шукаюць у жыцці сваю сілкіну. Разнастанныя і апавяданні. Прадмову «На хвалі даверу і любові» напісала М. Яфімава.

ГЕНАДЗЬ ПАШКОЎ

Г. ПАШКОЎ. Кроні. Вершы, паэма. Мінск, «Мастацкая літаратура», 1988.

Змест кнігі Генадзя Пашкова «Кроні», якая папоўніла серыю «Бібліятэка беларускай паэзіі», склалі паэма «Дзюччына з бланітным млчынам», а таксама лепшыя вершы з папярэдніх зборнікаў аўтара.

ГАЛОУНЫ ЭКЗАМЕН

ГАЛОУНЫ ЭКЗАМЕН. Рэпертуарны зборнік. Серыя «Тэатр юнага глядача». Для сярэдняга і старэйшага школьнага ўзросту. Мінск, «Юнацтва», 1987.

Зборнік «Галоўны экзамен», складзены Нінай Загорскай, адрасуецца ўдзельнікам школьнай мастацкай самадзейнасці.

ГОРКІ запіс Аляксандра Блока ў дэнішніку: мне не трэба больш пісаць вершы, я надта добра ўмею гэта рабіць...

Не здзіўлюся, калі такое адчуванне ахоплівае часам і Васіля Зуёнка, як і кожнага сталага паэта. Таму што на адпаведным узроўні маштабнасці, светаразуме і майстэрства ён дасягнуў таго рубяжа, за якім вялікае ўменне з вялікага добра ператварасца ў сваю процілегласць, і ўзнікае такое драматычнае становішча, калі аднолькава добра пішуцца і добрыя, і бліяны вершы.

На мой погляд, адна з найвялікшых бед усіх паэтаў (не паэзіі, якая заўсёды роўная сама сабе), асабліва — айчынных і асабліва — сённяшніх у тым, што яны пішуць вершамі і там, дзе рабіць гэтага проста не трэба, дзе можна было б ужыць іншыя сродкі, матэрыял больш танны. Калі «рэдказначны» элемент паэзіі, які павінен ісці выключна на лірыку, выкарыстоўваецца не па прызначэнні, то, зразумела, размова можа ісці толькі аб заменах, і тады знікае само паняцце паэзіі. Мне, напрыклад, калісьці вельмі падабаліся вершы маладога Я. Еўтушэнкі, а цяпер я іх проста не чытаю. Не магу. Сёння паэт сродкамі паэзіі вырашае публіцыстычныя задачы. Я магу згаджацца ці не згаджацца з яго грамадзянскай пазіцыяй, але пры чым тут рыфмаванне, навошта яно? Пакладзі перад сабой ліст чыстай паперы і, пакінуўшы злева поле, паслядоўна выкладай свае думкі — не будзе ніякага падману, не будзе псавацца густ чытача, які ў большасці верыць, што калі зарыфмавана, дык гэта і ёсць паэзія.

Гэтая бяда не абмінула і творчасць В. Зуёнка — асабліва ў амерыканскім шрытку. У «Вызначэнні» ёсць шмат вершаў, пісаць якія ў рыфму было зусім неабавязкова. Ну вось, скажам, «Зязюля, сівая «зэгзіца». 11 строф, 44 радкі, у якіх і радаслоўная слова ўва ўсіх славянскіх мовах, і паводзіны птушкі, і легенда пра яе песню і г. д. Прафесійна верш зроблены проста выдатна, ён чытаецца, але ў тым якраз і драма, бо для паэзіі, якой мы ўсе

замежнай камандзіроўкі. Я хацеў бы, як чытач, каб гэта былі сапраўды вершы, а не тое, што па традыцыі прывозіць нам з пасяджэнняў ААН — нешта пакіталі ўстаноўвае справядзачы пэўнай установе. Вершы В. Зуёнка ў гэтым сэнсе не адрозніваюцца ад тых, што мы чыталі раней. Уласна кажучы, гэта

мі хутка пасля смерці Леніна многагалоссе ў палітыцы, эканоміцы, мастацтве стала раздражняць. Аднагалоссе — вось што стала законам». «Многагалоссе» — гэта і ёсць той самы плуралізм, без якога немагчыма нармальнае жыццё грамадства і пра які мы ўсё часцей гадваем.

Паэзія — жыццё паэта

ў меру дадзенага нам служым, гэта горш, чым калі б верш быў напісаны кепска. Таму што адбываецца падмена паэзіі яе падабенствам, тая падмена, якую выкрыць цяжэй за ўсё. А чаму б, думаю, калі ёсць жаданне напісаць пра зязюлю, не ўкладзі думкі пра яе ў якое-небудзь даследаванне, у эсе ці што, і не прапанаваць яго, скажам, «Роднай прыродзе»? Я не жартую, сучаснага чалавека цікавіць усё ў свеце жывёл і птушак, а калі ты збіраешся даць чытачу сапраўды свежую інфармацыю, дык з чаго ты ўзяў, што нястача такой інфармацыі, памножаная на рыфму, забяспечыць цікавасць да верша?..

Паэзія — не столькі вершы, колькі жыццё паэта, а ў жыцці бывае, што маўчанне каштуе даражэй нават за добрае слова. Маўчанне — таксама паэтычны жанр...

Возьмем, напрыклад, вершы з

не вершы, а іменна вершаваная публіцыстыка. Я і стаўлюся да яе як да публіцыстычнага выступлення, г. зн. звяртаю ўвагу выключна на змест, знаходзячы ў ім вельмі многа спрэчных момантаў. Скажам, паэт спачувае «Бязрокам на Чацвёртай авеню» і нават запрашае іх: «Злязайце да мяне! Змяцём брыду.— Я вас у гай пад Начай завяду...» А ў вершы «Дзяцінства бор», што змешчаны перад гэтым, ён сумуе аб горкім лёсе, мабыць, таго жа гаю пад Начай:

Дзяцінства бор — прыходзіць толькі ў сне... Бяскрыла спачувае наваколле апошняй старадрэвіне-сасне. Лясіна не даклічацца лясіны, і воды адышлі ад каранёў, На салаўя сарока вучыць сына, і шастае па гнёздах варанне...

Усё паэту не даспадобы ў краіне, найбольш з'едлівыя публіцысты якой, са свайго боку, лічаць нас «Імперыяй зла», але болей за ўсё гнявіць яго адзін толькі напамін, адно толькі слова «плуралізм». У вершы «Аб сімвалах» гэта слова рыфмуецца нават з «блюдаліз». Між тым у артыкуле В. Канавала «Адкрыццё Чаянава» («Комсомольская правда», 29. 01. 1988 г.) гаворыцца: «Вель-

Не падабаецца паэту нават тое, што ўся Амерыка бегае. Бегае яна, аказваецца, з нядоймай мэтай: «Мільгаюць ногі-спіцы, ідзе зацяты крос: усім патрэбен біцэпс — біць канкурэнту ў нос...» Ах, гэта жахлівая канкурэнцыя!.. Хіба не яе адсутнасць абумовіла наша адставанне, напрыклад, у кам'ютэрызаванні? Хіба не стала здаровай сацыялістычнай канкурэнцыяй настойлівым патрабаваннем дня?.. Ды і не ў тым нават справа. Вось бяжыць па парку амерыканец. Клерк. Чалавек. Дык чаму не парадавацца, што ён кляпоціцца аб сваім здароўі? Чога так раздражняцца?.. Мы моцна працверзелі за апошнія тры гады, і ў такім пшчаслівым стане цяжкавата чытаць амерыканскі шрытак В. Зуёнка. Дрэнная палітыка, прадурятасць, апрыёрнасць — ледзь не ў кожным радку гэтага цыкла...

Так, хоць сам па сабе радок — выдатны!.. Ён застаецца такім і тады, калі сталы паэт раптам упадае ў маралізатарства («Цяпер усе, як паэты...», «Удача»), і калі паўтараецца, нібы перапісвае сам сябе («Апошняя ў лагеры змена — як верасня бліжкі сір-

ён заўсёды абаяраецца на сваё грамадзянскае сумленне, падмацоўваючы яго жыццёвым вопытам.

Сваё вызначэнне чалавечай веры і вернасці В. Зуёнак шукае не толькі ў дні сённяшнім, але і ў часе мінулым, «у словы і памяці роднай зямлі». Праўда, вершаў гістарычнага плана ў кнізе мала. Па сіле эмацыянальнага нападу і перакананасці найбольш значны з іх «Развітанне з Каліноўс-

верш «Песня вечнага аратага». Нязмушана, меладычна, пацудоўна-раскавана ліецца метафарычным радком паэта і завяршаецца лёгкім акордам фальклорнага песеннага ладу:

Баразной — гран панылы, Нібы лёс мой — з падлёгам: Неба ўзніў бы на крылах, Ды не мае ахвоты... Так і скача надзір Па разорах суглею... А ўжо ноч на парозе — Хутна сонца датлее... Поўня дзень мой надточыць,

ДЗВЕ ДУМКІ

Творчасць Васіля Зуёнка добра вядома шырокаму колу чытачоў. Асаблівы розгалас атрымалі яго паэмы «Маўчанне травы» і «Лунам'е», якія сталі не толькі значным крокам наперад у творчасці самога паэта, але і сур'ёзным здабыткам усёй нашай літаратуры. Не дзіва, што новая кніга паэта «ВЫЗНАЧЭННЕ» (Мінск, «Мастацкая літаратура», 1987) выклікала асабліва пільную ўвагу крытыкі. Рэдакцыя прапануе ўвазе чытачоў дзве думкі пра гэты зборнік.

ЧАГО трэба асцерагацца ў паэзіі і ўвогуле ў літаратуры, дык гэта хады на месцы. Ёсць такое паняцце ў страйвым воінскім статусе. А вельмі ж часта яно стасуецца і да творчасці, і да творцаў. Памятаючы гэта, заўсёды з якойсьці бояззю адкрываеш новую кнігу паэта, нават таго, якому даўно паверыў. Хай сабе будзь і некаторыя збоі, думаеш ты, толькі б была хада наперад, новы рух, новы тэмп. Бо паэзія, як неаднойчы сцвярджалася, — гэта жыццё (тое самае сцвярджае ў сваёй новай кнізе і В. Зуёнак). А жыццё, як вядома, нават і ў застоўныя часы не стаіць на месцы.

«Вызначэнне», мне здаецца, вельмі дакладная, больш таго адказная назва для кнігі. Вызначэнне магістральнай дарогі ў паэзіі, магістральнай думкі, а таксама і магістральнай тэмы павінна турбаваць паэта ад кнігі да кнігі, нават ад верша да верша на працягу ўсёй творчай біяграфіі.

Згодна зачыннаму вершу ў новым зборніку Васіль Зуёнак шукае вызначэння наступных велічын: «сутнасці», «пакут і слёз», «мужнасці», «нязломнасці», «няспыненнасці», «Веры» і «Будучыні». Што ж яны такое, гэтыя велічынны? Часткова на гэта пытанне аўтар адказвае самім вершам. Але поўны адказ трэба шукаць ва ўсім змесце кнігі.

Паэт як быццам б чэрпае з ранейшага радзішча, закрапае тэма ж самыя пласты жыцця, якіх кранаўся і раней, аднак, робіць гэта сёння з большай мерай адказнасці, ён

больш удумлівы, разважлівы і засяроджаны. Перш за ўсё ён адчувае сябе сынам і гаспадаром зямлі, ён ідзе па зямлі са сваім болем, трывогай і роспачу. І адказнасць, і віну сваю не перакладвае на плечы ін-

«Дераг судом галоўным...»

шых, а нясе іх у сваім сэрцы: **Дераг судом галоўным, Дераг вялікаю стратай Не называю віноўных, Бо знаю: я вінаваты. Я вінаваты самы, Самы пагубца галоўны, Дераг табою, хата, Што засталася бясслоннай. Дераг табою, мова, Дераг табою, мама, Я не збярюг ваша слова, Я — вінаваты самы.**

Адчуваю пярэчанне: няўжо герой верша так ужо ва ўсім і вінаваты? А іншыя? Згодзен. Але калі паэт гаворыць ад свайго імя, ён адначасова гаворыць і ад імя кожнага свядомага грамадзяніна Айчыны. Вядома, сцвярджаючы ўсё добрае і чалавечае і адмаўляючы ўсё нікчэмнае і пачварнае,

кім». Гэта страшны і мужны маналог нязломнага змагара, узноўлены ўяўленнем аўтара: **Шляхі не купляюць за пльч капеек — Блярці іх жыццём сваім, Бунт не на плочы — у сэрцы спее і памірае ў ім. Пакуль застаецца з нашага стану Хоць бы адзін жывы, То не лічыце справу прайгранай. Народ прад'явіць правы.**

Васіль Зуёнак надзвычай уважлівы да чалавека працы, простага селяніна да яго турбот. Праз яго лёс бацька паэту і свой лёс, сутнасць якога — справядлівая праца ў імя руху наперад, у імя жыцця. Вельмі кранае ў гэтым сэнсе

Каб адолець аблогу... Ары, ары, мой нанёчан, Да апошняга ўпрогу...

Трохі ў іншым плане апаэтызавана праца ў вершы «Аб мазалях». Бянтэжыць, праўда, крыху яго натурыстычны пачатак. Затое тут аўтар удала выкарыстоўвае звыклы, але не часты прыём у паэзіі, калі абыгрываецца ў многазначных адно толькі слова, у дадзеным выпадку — «мазоль». У вершы В. Зуёнак умела выкарыстоўвае дасціпныя народныя выслоўі, гумар і зусім нечакана прыходзіць да сур'ёзнай высновы: **Гэта працы вузлы, багачце Найчаснейшае на зямлі.** Неяк абыякава перагарнуў

нал...» — а праз адну ўсяго старонку «Апошнія верасня ласкі, як загадка дар за імглю...»), і калі піша праявіліх 60-радкавых «Дзедмаўцаў», і ў рытарычнай «Нашай Перамозе»... Усюды бачыцца адна і тая ж цвёрдая ўпэўненая рука, але ад яе ўсё час чакаецца лепшае.

Але вось нарэшце я пазнаю таго В. Зуёнка, чыё «Крэсіва» рэзіншава і вітаў калісьці. Каб адчуць сілу электрычнага току, дастаткова ўсяго адзін раз дакрануцца да аголенага провада. Цяну ў паэзіі Яго Вялікась Радок, і, напрыклад, лічу Цютчыва вострасацыяльным паэтам толькі за тое, што ён у адным радку «сказаў пра Расію калі не ўсё, дык галоўнае: «Здесь человек лишь снится сам себе». З гэтым жа пачуццём чытаю ў В. Зуёнка ў

«Развітання Каліноўскага»: **Адно толькі знаю: бог нас панінуў.**

Страшней пятлі і турмы, **Калі мы ўсё яшчэ не краіна:** **То край, то ўсцяраіна мы.**

Два апошнія радкі — уся горыч бездзяржаўнага быцця цэлага народа... Можна жыць, існаваць, карміцца, кахаць, нараджаць дзяцей, але чалавек пачынаецца з таго, што задаецца пытаннем: хто я, якой я дзяржавы, краіны?.. Калі ў вершы пра Амерыку «білісь — біць» як дэманстрацыя паэтычных мускулаў застаецца па-за межамі верша, дык тут, у сапраўды балючым і сапраўды вершы, тройчы паўтараюць «кр» урастае ў радкі арганічна, як зубное скрыгатацце...

Набыткі паэта — умненне, майстэрства; страты — там, дзе яно выдатковаеца на прадмет на сутнасці сваёй праявіліх. Зноў скажу: «Кветкі 41-га года», прысвечаныя выстаўцы карцін украінскай мастацка-самавучкі Кацярыны Белакур, маглі б быць добрым артыкулам з той выстаўкі, рэпартажам. Ды і ўвогуле нікому яшчэ, па-мойму, не ўдавалася вершы пра якое б ні было мастацтва. У вершы непазбежна блякнуць фарбы, якія ўжо нанесены на палатно. А побач, на наступнай старонцы, — жы-

вья фарбы ў вершы «Дарогаю Македоніі»: **...З падстрашшаў — струні Ледзяшамі гарачымі... Гармонія светлых гронак... Філасофія тытуноў... Перцу чырвоны крыні з жоўтымі падгалоскамі (выдатна! — Ф. Я.)... А паміж небам і паміж зямлёй, Як паміж сном і рэальнасцю, — Горы**

З абвалам каменнай памяці: **У алкаголь забойства, У дым папялішчаў, У маўчанне чырвонай крыві.** Тая ж самая думка, што і ў «Кветках 41-га года»: несумяшчальнасць міру і вайны, чырвонага перцу і чырвонай крыві, нават тытунёвага дыму натаропкай сялянскай размовы — з дымам папялішчаў. Але там думка выказаецца, а тут — паказваецца, тут яе можна ўбачыць, там — словы, тут — вобраз. Вось на такіх кантрастах будзеца паэтыка «Вызначэння». Кожны можа напісаць «Здаецца, што ўсё напачатку: шляхі і жыцця далагляд, ды час прыпляснуў пятачку: вяртання няма назад...», але далёка не кожны дакладна тую ж думку ўмясціць вольна ў такое афарыстычнае васьмірадкоўе:

У часе сваім ляціш — Не вярнешся і не пакінеш. У часе сваім сядзіш, Як птушанё ў шнарлуціне. Мільгаюць: май, лістапад — Язда ў нерухомым вагоне. Няма вяртання назад, І будучыню не дагоніш...

Гэта глыбей і пакутлівей — немагчымаць выканаць два самыя гарачыя, трапяткія жаданні кожнага: вярнуцца ў мінулае і зазірнуць у будучыню... І сапраўды «язда ў нерухомым вагоне»: ён імчыцца, а ты гэтага не бачыш, перад вачыма ўсё адно і тое ж...

І нарэшце — лепшае, верш, які хочацца перачытваць.

А гара з гарой — Не бяда з бядой...

Горы бачацца — Ды не сыходзяцца, Беды сослепу — Гуртам водзяцца.

Горы хмурацца Адлучоныя, Беды журацца Незлічоныя.

Гэта нібы праспяваў сам народ. Гэта не паклон бядзе, а мужнасць яе пераадолення. **Фёдар ЯФІМАУ.**

я верш «Як ад лёсу, ад хат не ўцячы», што змешчаны ў пачатку зборніка, нават не звярнуў увагі на яго мужную і сцвярдзальную канцоўку: «Пасля стрэсаў і рэвалюцый Мы да хат яшчэ мусім вярнуцца...» Але вярнуўся я да гэтага верша пасля таго, як прачытаў другі твор «Прыпар», пазначаны ў падзагаловку «Балада перспектыўнай вёскі».

Тэма старой вёскі вар'іруецца ў нашай паэзіі не першы год, стодкі, колькі існуе гэтая праблема. Не ведаю, хто з нас і абышоў яе сваёй увагай. Што ж запомнілася з таго, напісанага? Дзве-тры дэталі. І не больш. Верш Васіля Зуёнка напісаны верлібрам. Цікавая і нечаканая сама яго форма. Аўтар умоўна звяртаецца да памёршых вясцоўцаў, нават ушчувае іх: «Што ж гэта вы, Дзядзькі і цёткі, дзяды і бабкі, Прадзеды і прабабкі, — Хіба не бачыце, Як зарастае ў Полі дарога, Як зарастае поле сурэалі...» Лепшых вясковых працаўнікоў дзядзьку Восіпа, дзядзьку Хведара, дзед Захара і прапрадзед Аўласа, бабку Хіму пазт падмае з вечнага сну і кліча на дапамогу вёсцы. І разам з тым, як паўстаюць перад вачыма постаці нябожчыкаў-вясцоўцаў, узнікае і твар сённяшняй вёскі, якая задыхаецца ад працы, ад недахопу рабочых рук. Гучыць ці то суровы, ці то іранічны папрок мёртвым. Але мы разумеем, што гэта папрок не ім, а нам. Аўтарская трывога ўсё час нарастае: «Калыханкі таксама знікаюць: На ўсю вёску — адзін унук, Ды і той падкінуць з горада...» І вольна канцоўка:

Што ж вы гэта, Дзядзькі і цёткі, Што ж вы гэта, Дзяды і бабкі, Што ж вы, Прадзеды і прабабкі, —

Што ж вы, мёртвыя — Сорам у прыпар На тым свеце ляжаць і лядачыцы.

Уставайце хутчэй!.. А потым — Мы яшчэ раз па вас пагалосім.

Магчыма, камусьці здасца і непрыдатным такое вырашэнне набалелага праблемы. Я ж схільны думаць, што гэта ўсё ж знаходка паэта, яго несумненна ўдача.

Што мне імануе ў паэзіі В. Зуёнка, дык гэта розум і разважлівасць, якія амаль заўсёды мяжуюць з вострай публіцыстычнасцю. Прыкладам гэтага ў новай кнізе могуць служыць вершы, дзе на поўную моц гучыць трывога за экалагічны стан («Удача», «Кіслыя азёры») і за мірную будучыню планеты («Хто ў век богаголавак і ракет», «Зорная просьба»).

Хвалююць у зборніку і лірычныя вершы. З цёплай радасцю адчування прыроды, пачуцця кахання і ўзаемнасці. Назаву такія з іх, як «Начное вогнішча», «Амяла», «Дзяцінства бор», «Пісьмы», «Ліпнёвае».

Заклучны раздзел кнігі, што мае назву «Пад ценом каменнага лесу», склалі вершы з амерыканскага блакнота.

Не ўсё падабаецца мне ў замесным цыкле В. Зуёнка. Але ёсць тут добрая ўдумлівая назіральнасць, адметныя дэталі, своеасаблівы гумар. У цэлым жа раздзел гэты патрабуе асобнай гаворкі, разгляду яго ў кантэксце ўсёй нашай паэзіі, звязанай з заакаяніскімі ўражаннямі.

Бяруся сцвярджаць, што новая кніга Васіля Зуёнка ўдалася. Добра, што аўтар не задаволюся ўжо аднойчы зробленым, а пайшоў далей у сваім пошуку. **Казімір КАМЕЙША.**

НАШ КАЛЯНДАР

ПРЫЦЯГНЕННЕ ЗЯМЛІ І ЛЮДЗЕЙ

Дарыць радасць, душэўную шчодрасць і шчырасць — прызванне чалавека ўвогуле. Калі ж ты паэт, мастак — то гэтае прызванне набывае асабліваю вагу і значнасць. Аўтар паэтычных зборнікаў «Тваім імем», «Барвы», «Лісце», «Шматпакутнік», «Творцы дабрыні», «Паззія», «Сыноўняе», публіцыстычных і краязнаўчых кніг, шматлікіх артыкулаў і перакладаў з рускай, беларускай, чувашскай, балгарскай, нямецкай і іншых моў Станіслаў Рэп'ях не стамляецца здзіўляцца свету і чалавеку, прысягнуўшы аднойчы і назавешды красе людскай душы, як найлепшаму скарбу.

Улюбёны ў родны Прыдзясьнянскі край, у чарнігаўскае Палессе, паэт імкнецца без рыторыкі і мудрагельства знітаваць адчуванне і разуменне сённяшняга дня з вопытам палярэднік, спалучаючы малючкі сучаснасці з глыбокімі пластамі нацыянальнай культуры, з адметнасцямі традыцый прадкаў, з іх верай у неўміручасць самога жыцця.

Лепшым творам паэта ўласцівы такія якасці, як арганічнасць, даходлівасць і знешняя прастата (хоць яму добра вядомы формы сусветнай паэтыкі: ён сам дае ўзоры і саета, і трыялета, і мініяцюры, і верлібра...), яснасць зместу і паўната пачуцця. Мне падабаецца адзін з яго «палескіх

вершаў, у якім прага чысціні, дасканаласці, прызнання сваёй зямлі ў вярнасці выказана надзіва сціпла і разам з тым — вельмі даверліва, без дэкламатычных, прамалінейна-лабавых «хадоў»:

Над маёй галавой
Нахіляюцца летнія яблыні
І душу напаўняюць
Настоем цнатлівых пладоў.
Што за яблыні гэта!
Некранутыя, шчырыя,
светлыя,
Як дзяўчаты палескія,
Што выходзяць з сяла
ўпершыню!..

Прыязджаючы на Чарнігаўшчыну — ведаю: мне не патрэбна экскурсавад, калі поруч будзе Станіслаў Рэп'ях. Тое, што ведае ён пра свой край, пра яго людзей, тое, як ён улюбёны ў іх — асобная тэма для вялікага апавядання, дзе абавязкова ў суседстве — і памяць пра слаўныя, часта трагічныя старонкі мінулага, і роздум пра дзень сённяшня, дзе складанне і супярэчлівае абавязкова ў сувязі з так уласцівым кожнаму ўкраінцу рамантачным успрыманням свету, падфарбаваным у колеры вясёла-гумарыстычнага і аптымістычнага адчування сябе ў заўсёды няпростым і не заўсёды святочным ды гарманічным свеце.

Станіслаў Рэп'ях ужо колькі гадоў ашчадна засявае ніву дружбы, сяброўства зярнятамі павагі і ўдзячнасці да творцаў з іншых рэспублік, якіх рэгу-

лярна запрашае і на паэтычнае свята «Пачуццё сям'і адзінай» на радзіму Тычыны, і на ўшанаванне памяці вялікага майстра Даўжэнкі, і на літаратурныя сустрэчы з моладдзю, школьнікамі, працаўнікамі горада і вёскі. Шмат сіл і часу аддае ён перакладчыцкай дзейнасці. Прыемна адзначаць, што ў таленавітых перакладах Рэп'яха загучалі па-ўкраінску творы Максіма Багдановіча, Цёткі, Якуба Коласа, Максіма Танка, Васіля Зуёнка, Ніла Гілевіча, Анатоля Грачанікава, Пятруся Макаля, Міколы Кусянкова, творы многіх гомельскіх і бранскіх літаратараў, з якімі асабліва трывалыя сувязі ў аўтара. Ім перакладзены з беларускай мовы і шэраг апавяданняў Міхася Даніленкі, Леаніда Гаўрылікіна, Яўгена Каршукова. Асобна ў гэтым «паслужным» перакладчыцкім спіску хацеў бы вылучыць зборнік Аляксея Пысіна «Жураўліныя сурмы» — працу надзвычай сумленную, няпростую і значную ў справе сучасных украінска-беларускіх літаратурных кантактаў, у справе духоўнага пазнання, збліжэння і яднання нашых народаў.

Дзякуючы нястомным падзвіжніцкім намаганням С. Рэп'яха ў бліжэйшы час у Кіеве павінен выйсці ў свет паэтычны зборнік, складзены з твораў аўтараў трох суседніх абласцей — Бранскай, Чарнігаўскай і Гомельскай, які будзе своеасаблівым сучасным мастацкім летапісам духоўнай аднасці і братэрства ўсходнеславянскіх народаў.

Запалонены красою «зачараванай Дзясны» і далаглядаў роднага краю, закаханы ў жыццё і людзей, пэўна верыць ім, давяраючы свае радкі, выспелыя сэрцам, узважаныя на сцэжках і шляхах і любяй яму бацькоўскай зямлі, і ў далёкіх вандроўках ад яе. Хай спорным і ўмалотным для яго будзе і наступнае паўстагоддзе.

Віктар ЯРАЦ.

г. Гомель.

НАШ СЯБАР — КНИГА ЧССР

Традыцыйным стала правядзенне ў рэспубліцы Дэкады Чэхаславацкай Сацыялістычнай Рэспублікі. Сёлетняя прысвячаецца Нацыянальнаму святу народаў Чэхаславацкай і яна ў соракаці раз адзначылі завяршэнне нацыянальна-вызваленчай барацьбы і вызваленне краіны Савецкай Арміяй ад фашысцкіх захопнікаў. Як і ў мінулыя гады, дэкада дае магчымаць падвесці пэўныя вынікі супрацоўніцтва ў галіне кнігавыдання паміж БССР і ЧССР.

Кнігі братняй краіны карыстаюцца вялікай папулярнасцю ў беларускага чытача, які толькі ў апошні час на сваёй роднай

НАШ СЯБАР — КНИГА ЧССР

мове змог прачытаць творы Ю. Фучыка, Я. Гашана, В. Незвала, І. Герцыкавай і іншых чэшскіх і славацкіх пісьменнікаў. Усяго ж за гады Савецкай улады ў рэспубліцы выпушчана 50 кніг чэхаславацкіх аўтараў, агульным тыражом на беларускай і рускай мовах больш 1 мільёна экзэмпляраў.

Усё больш упэўнена знаходзіць сабе дарогу на чэхаславацкай зямлі і беларуская кніга. У ЧССР добра ведаюць творы Якуба Коласа, Івана Мележа, Васіля Быкава, Максіма Танка, Івана Шамякіна, Янкі Брыля, Івана Пташнікава, Аляксея Дударова, Івана Чыгрынава,

Віктара Казько, Анатоля Кудраўца і іншых пісьменнікаў. Урачыстае адкрыццё Дэкады кніг ЧССР, арганізаванай сёлетня Дзяржаўным камітэтам БССР па справах выдавецтваў, паліграфіі і кніжнага гандлю і Беларускай таварыствам дружбы і культурнай сувязі з замежнымі краінамі адбылося ў Мінску, у Доме кнігі. У сталічнай кнігарні «Дружба» працуе выстаўка-продаж чэхаславацкай літаратуры, на якой прадстаўлена каля 300 кніг, альбомаў, даведнікаў, у тым ліку «Падручнік чэшскай мовы», а таксама выдадзеныя на чэшскай і рускай мовах «Новая кніга вялікай дружбы», што расказвае аб супрацоўніцтве Чэхаславацкай і Савецкай Саюза.

НАШ КАР.

ЧАСОПІСЫ ў МАІ

«ПОЛЫМЯ»

З вершамі выступаюць М. Дукса, У. Карызна, Я. Пфляўбаўм, У. Казбярк прадстаўляе літаратурнае аб'яднанне «Белавенка» — «Песня Беларускай вёскі». Публікуюцца вершы А. Барскага, В. Шведы, Ю. Зубрыцкага, Я. Чыквіна, Д. Шатыловіча і іншых.

Друкуюцца апавесці І. Нопікава «Рыцар Гална», заканчэнне апавесці У. Караткевіча «У сняхх драмае вясна», апавяданні Л. Калюгі (стасунае слова А. Шарахоўскай).

У раздзеле «Публіцыстыка» — артыкул Я. Бабосава «Новае мысленне супраць ядзернага вар'яцтва» і нататкі Г. Шатон «Ірландскі тупік».

«І боль, і любоў, і трывога мая...» — нарыс Я. Пархуты.

Артыкул І. Ігнаценкі і А. Каралы «Пад сцяг чырвоны...» прапануецца пад рубрыкай «Старонкі нашай гісторыі».

Над вершамі для дзяцей разважае В. Тарас — «Хто ў цераме жыве?».

Кнігі рэцэнзуюць Б. Бур'ян («Хвала жыццю» А. Русецкага), Г. Шупенька («На маёй далоні лінія ракі» А. Казловіча), А. Марціновіч («Хлеб і мужнасць» Л. Левановіча).

Ёсць падборкі «З рэдакцыйнай пошты» і «Дзядоўнік на парнасе».

«Н Е М А Н»

У нумары змешчаны тансама артыкул П. Рабянка «Хто ўдзіме ветразь?», нарыс М. Міхайлашава «Падрыўнік Хведар Кухараў», штрыхі да творчага партэта С. Гаўрусёва «Сон пра рамонавага хлопчыка», напісаныя С. Кавалёвым, развагі М. Манарцова аб тэатральным элеменце ў беларускім фальклоры «Душа і характэр», выступленне Д. Падбярэзскага «Чакайце, вам адкажуць, або Роздум пра рок-музыку ля тэлефона недаверу», рэцэнзія В. Манарэвіча на кнігу Р. Барадуліна «Маўчанне перуна» і іншыя матэрыялы.

«МАЛАДОСЦЬ»

У раздзеле паэзіі — вершы А. Глобуса, Ю. Свіркі, Т. Бондар, У. Карызна, М. Малюкі.

З праявіліх твораў прапануюцца апавяданні Я. Мальчэўскай і І. Канановіча, апавесці «Час чумы» У. Арлова і «Дарога на замчышча» А. Кажадуба.

«Хісткая кладка, ці мост у будучыню» — фотарэпартаж В. Ждановіча.

«Н Е М А Н»

Увазе чытача прапануецца падборкі вершаў У. Някляева «Сітуацыя» (пер. М. Шэлехава), В. Манарэвіча «Ля матчынай хаты» (пер. А. Дракахруста) і Л. Ляўшун «Радкі кахання».

Друкуюцца апавяданні Г. Папова, апавесці М. Магілянага «Да асобага распараджэння», артыкул У. Хадзіноўскага «Перагнаць, не даганяючы», нарыс У. Гойтана «Начныя «прыхаканы»».

С. Грахоўскі прапануе творы ваеннага часу — «Ты мне павер...». У раздзеле «Запіскі. Успаміны. Дакументы» змешчаны тансама лісты У. Дулі «Ішоў салдат...» (публікацыя А. Лысенкі), нататкі В. Емяльянава «Цана солі», перапіска Г. Сіненкі з Ф. Гладковым і гутарка з ім «Я меў справу з народам...».

Э. Пугачова расказвае пра малючкі беларускіх мастакоў гадоў вайны — «Зірнем удалечыню, у знаёмых рысы».

«Хто бярэ слова?» — развагі А. Сямёнавай пра стан сённяшняй беларускай літаратуры.

Раман С. Зайцава «Перамагаючы — азёрніся» — рэцэнзуе М. Тычына. І. Афанасьеў аналізуе кнігі В. Каваленкі «Покліч жыцця» і «Агульнасць лёсаў і сэрцаў».

ПАЭЗІЯ

Нэля ТУЛУПАВА

Успамін

Вяртацца і наноў хадзіць
Па сцэжках тых, дзе раньш хадзілі,
Дзе сэрцам зведалі Радзіму,
Дзе наш лятунак спарадзілі
Вясновых промнікаў вандроўкі,
Вятроў чубатыя сяброўкі —
Паляны ветраніцы дрогкія.
Вяртацца і наноў хадзіць
Па сцэжках тых, якім сплацілі
Сляпой удзячнасцю крацінай?
Стае краціных нам турбот:
«На век мой хопіць». Вось ён, крот.
Хоць і сляпы, нібыта пень,
Век не затупіць свой нарог.
А ты ж карэннем прыкіпеў
Да гэтых сцэжак і дарог.
Душа відушчая, зірні,
Свае мы нішчым карані.

Вяртацца і наноў хадзіць
Па сцэжках тых, дзе раньш хадзілі,
Дзе ўсмешку маці маладзілі
Вяргіняў росных санцаветы,
Дзе непадробныя пазты,
Дзядзькі вясковыя на прызбах,
Нібы арэхі рыфму грызлі.

*Бывала, калі Муза спала,
Дзядзькі прыводзілі Купалу,
І хтосьці шпарыў, як па кніжцы,
Нам Багушэвіча Францішка.
Ну а ўжо Колас — толькі дэдаў,
Лепш ад малітвы яго ведаў,
І нейк па-свойму, адмыслова...*

Дзед саступаў унучцы слова.
Хто з нас да вершаў не ахочы?
«Калісь глядзеў на сонца я,
Мне сонца асляпіла вочы...»
Максіма слухалі з увагай,
Але казалі, каб найлепей
Ім прачытала «Страцім-лебедзь».
Шчэ гук дрыжаў,
А нехта зводзала:
«Няма Максімавага роду,
Дык, мабыць, ён глядзеў у воду?..»

На запытанне той часіны
Ніхто адказваць не бярэцца.
Мінаюць дні, ды іх бярэцца
Гарбом кладзецца нам на спіны,
І тонем мы, як Лебедзь-Страцім.

Што мы ўрадуем, што мы страцім?

У нашым доме

У нашым доме вялізным
Процьма людзей і сабак.

У нашым доме вялізным
Сабакі маўчаць, як людзі.

У нашым доме вялізным
Няўзнак паміраюць і жэняцца,
І ў лабірынце кватэр
Губляюцца смех і плач.

Добра, што ёсць дзятва
У нашым мурашніку-доме.

Калі высылае на двор
Гэтая армія смеху,
Гэтая армія крыку,
Гэтая армія гульняў, —
Семдзсят аўтамашын
Сярдзіта чмыхаюць носам
І ўцякаюць за горад.
А іх стаянкі займаюць
Каляскі нашых сяголетак.

Тады смялеюць рупліўцы,
Іх жартам клічуць «цапы».
Гэхаюць — дом галёкае!

Так дываны малоцяць,
Быццамкі хочучы выбіць
Разам з пылам — няўдачы.
А тры старыя бабулі
(Іх з вёсак зманілі дзеці),
Зноў прырастаюць да лавак.
Яны расцягваюць час,
Каб найпазней вярнуцца
У каморкі сваёй адзіноты.

А ці сёлета, а ці летась

Забываю цябе,
Забываю,
Як іголку ў стоце хаваю.
Забываеш мяне,
Забываеш,
А ці сёлета, а ці летась...
Навалакай сплываеш
На край света.

Акрай света стаіць гара.
Акрай света вісіць зара.
Акрай света ляжыць даліна,
Акрай света цвіце каліна.

Цвет каліны падмане,
І даліна ў тумане,
І зара на сыходзе,
І гару не прыойдзеш.

А куды ж мне, куды падзецца,
Буду я ў азярцо глядзецца.
Прылятайце, вятры-ўзвей,
Покуль косы мае не ссівелі,
Замуціце азерца,
Схаладзіце мне сэрца.
Забываю цябе,
Забываю.
Зорку ў рэчцы схаваю.
То не зорка, то знічка,
Смутнай хвалі сястрычка.
То не знічка, пярсцёнак — з рукі.

Забываю цябе на вякі.

Ганна

Вас завуць
Каралевай смеху.
Бачу вас
Каралевай смутку,
Ганна Рыжкова.
Не дае вам спакою
Роднае слова.
Вы да сэрца яго прытуляеце,
Каб ніхто не пакрыўдзіў,
Не зганіў,
З ім пад сонцам крыляеце,
Недасяжная Ганна.
Мову кветак і траў
Яму давяраеце,
Увазнісіце словам нас,
Словам — караеце.
Просім вас найхутчэй вярнуцца,
І сказаць нам пшчотнае:
«Людцы!»

Дарма

Не толькі ты,
І не апошні вецер
На шчырасць
Накідаюць гурбы смецця,
І завязваюць ластаўкі на леце,
І сыплецца не золак — ліхалецце.
Заместа — ты адчужанае — вы —
Нібы лязо ліхой разрыў-травы.
А мне сівай баяцца галавы,
Разрыў-траву не вырываць, не ссярпіць.
Не па табе душа мая баліць,
Табе з крыніцы жар-вады не піць.

Калі лябёдка роўна лебядзе —
Дарма ў нябёсы зорныя глядзець.

Да шчакі

прылашчыцца трава

Тут нектар збірае ўранку Геба,
А мы ходзім так сабе па... небе.
Кажуць, у Сусвеце сем нябёс,
Першыя — залёныя — пад намі,
Як ад чалавека не канаяць,
Ды гадуець процьму жвавых кроз,
Каб ад іх кругляла галава...

Да шчакі прылашчыцца трава —
Адае давер свой без агляды.
Тут свае законы і парадкі.
У шапоткай гэтай мітульгі
Я вучусь мудрасці змала:
Кожная травінка — да святла,
І не засціць сонейка другім.

Ну, а як жа Бэндэ ходзіць?
І няўжо ён без назана?

Кандрат Крапіва, 1930 г.

Так Бэндэ лез у беларускую крытыку...
Кузьма Чорны, «Дзёнік», 1944 г.

Лукаш Апанасавіч Бэндэ, вядомы ў свой час крытык-вульгарызатар, адзін з арганізатараў Беларускай асацыяцыі пралетарскіх пісьменнікаў (БелАПП) і адзін з самых ваяўнічых яе псеўда-марксісцкіх «тэарэтыкаў», нарадзіўся 1 лістапада 1903 г. у вёсцы Шчакоў Іванаўскага раёна Брэсцкай вобласці. У 1926 г. скончыў Камуністычны ўніверсітэт Беларусі імя У. І. Леніна. Працаваў (на пачатку 30-х гадоў) у Інстытуце літаратуры і мастацтва АН БССР, рэдакцыі часопіса «Напагатове», у Дзяржаўным выдавецтве БССР. Потым жыў і працаваў у Ленінградзе. У час Айчынай вайны служыў у войсках НКВС.

Памёр 23 снежня 1961 г.

Як крытык выступаў пад сваім прозвішчам і псеўданімамі Л. Апанасавіч і В. Нэдба.

Выдаў кнігу «Янка Купала. Крытычны нарыс» (Мн., 1932 г.). Шматлікія артыкулы — «Пашахонская пагулянка па беларускай літаратуры», «Мікола Байно на літаратурным фронце», «Матэрыялы да нарысаў па гісторыі беларускай літаратуры», «Аб літаратуры XIX века», «Унутры і зразумей» (пра творчасць С. Баранавых) і іншыя друкаваліся ў часопісах «Маладняк», «Полымя», «Заклік» і ў іншых выданнях. Рунісіная спадчына захоўваецца ў ЦДАМЛМ БССР.

Барыс САЧАНКА

БЭНДЭ

30-я У АБЛІЧАХ І ДАКУМЕНТАХ

Ён нават знешне быў непрыемны. Худы, лысы да апошняга воласа, з вачыма, што глядзелі быццам з таго свету і працэналі навывіт.

Помню, калі, знаёмячыся, ён працягнуў мне руку і я ў адказ падаў сваю, здалося, што дакрануўся чагосьці ліпкага, агіднага — ні то цвілі, ні то павуцінныя. Ішоў 1960 год, і з «мест не столь отдаленных» вярталіся, атрымваючы доўгачаканую рэабілітацыю і грамадзянскія правы, многія, у тым ліку і пісьменнікі. І, вядома ж, то адзін, то другі з «рэабілітантаў» заходзілі ў рэдакцыю часопіса «Полымя», дзе я тады працаваў. Алякс Пальчэўскі, Станіслаў Шушкевіч, Сяргей Грахоўскі, Алякс Звонак, Андрэй Аляксандравіч, Уладзімір Дубоўка, Рыгор Бярозкін, Язэп Пушча... Завітаў не як і ён. Што трэба было яму? Даведацца, хто з былых яго «хрэснікаў» не расстраляны, не памёр з голаду ў тайзе ці ў турмах і лагерах? Хацеў і сябе выдаць за «пацярпеўшага» і прапінуць «пад шумок» што-небудзь са сваёй пісьніны на старонкі «Полымя»? А больш за ўсё, мабыць, імкнуўся збыць па добрай, фактавай цане сёе-тое з наждак, прыдбанага на мяшчасці іншых. Ва ўсякім выпадку, ён не спытаў, як пыталі некаторыя, ці чуў я, тады яшчэ малады чалавек, яго прозвішча. Ведаў, напэўна, што чуў. Не мог не чуць...

Потым ён, паклаўшы на стол пацёрты, «вядавыя віды», зашмалцаваны партфель, сядзеў у аддзеле крытыкі, скардзіўся, што яго абкрадаюць як вучонага.

— Хто?

— Ды амаль усе, хто займаецца беларускай літаратурай. І заўважце — нават спасылка не робяць.

— Не можа гэтага быць, — не згадзіліся з ім.

— Магу даказаць. Справа ў тым, што ў сваіх публікацыях матэрыялаў і дакументаў у заўсёды рабляно знорок нязначныя пропускі ці недакладнасці. І калі тыя самыя пропускі і недакладнасці сустракаю ў іншых — значыцца, пакарыстаўся нядобрасумленец маёй працай і не спаслаўся, не прызнаўся. Дарэчы, большасць з тых матэрыялаў і дакументаў, на якія я спасылаюся, нідзе няма, толькі ў мяне...

І вышчарыўся, паказаўшы зубы, рэдкія, вострыя, як у драпежніка.

...На парызонце беларускага літаратурнага руху ён узнік недзе ў сярэдзіне дваццятых гадоў. Стройны, падагнуты, як і належыць вайскоўцу, ён даволі рэпулярна хадзіў на розныя пісьменніцкія пасяджэнні і сходы, спярша маўкліва, уважліва слухаў, што гаварылі ўжо вядомыя па сваіх творах аўтары і зусім маладыя пачаткоўцы, потым аднойчы і сам загаварыў. Пра што — мала хто слухаў. Было, хапала і без яго тады гаваруноў. Час жа быў такі — Савецкая краіна, працоўны свету толькі што правялі ў апош-

нюю дарогу ўсімі любімага, дарагога Уладзіміра Ільіча Леніна. У партыі, у кіраўніцтве ішла барацьба за лідэрства. І людзей хвалявала, трывожыла — хто возьме верх, куды, па якіх шляхах пойдзе далей краіна? Хапала і чыста сваіх, нацыянальных праблем — Беларусь, стаўшы з такой цяжкасцю Савецкай Сацыялістычнай Рэспублікай, аднаўляла разбураную, знішчаную імперыялістычнай і грамадзянскай войнамі, гадамі нямецкай і польскай акупацыі, гаспадарку, будавала сваю культуру. Балела сэрца, што несправядлівы Рыжскі мірны дагавор 1921 г. падзяліў Беларусь на дзве часткі — каля 100 тысяч квадратных кіламетраў і каля 4 мільёнаў насельніцтва знаходзіліся ў межах Польшчы. Былі і іншыя варыянты ўвагі падзеі — у кастрычніку 1925 г. на канферэнцыі ў Берліне ўрад былой Беларускай Народнай Рэспублікі, раней непрымірымы да бальшавікоў, афіцыйна аб'явіў аб сваім самароспуску, і ў Мінск вярталіся з эміграцыі кіраўнікі гэтага ўрада — В. Ластоўскі, С. Некрашэвіч, А. Смоліч, А. Цвікевіч і іншы.

Працавалі ў Мінску Беларускі дзяржаўны тэатр, Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт, Дзяржаўнае выдавецтва, Інстытут беларускай культуры, Дзяржаўная публічная бібліятэка, выходзілі часопіс «Полымя», газеты «Савецкая Беларусь»,

«Звезда»... Ліквідоўвалася непісьменнасць, пераводзілася на родную мову справаводства, нават армія — ішла так званая «беларусізацыя». З новымі яркімі, самабытнымі творамі ў друку выступалі Янка Купала і Якуб Колас, — ім, у сувязі з дваццатгоддзем іх літаратурнай дзейнасці, нададзена была годнасць народных пазтаў Беларусі, — а таксама Цішка Гарны, Максім Гарэцкі, Змітрон Бядуля. З'явіліся, заваёўвалі прыхільнасць чытачоў і раней невядомыя імёны — расла, набывала сілы літаратурная змена, якая неўзабаве пад кіраўніцтвам ЦК камсамола рэспублікі аб'ядналася ў арганізацыю «Маладняк». Сем яго заснавальнікаў — М. Чарот, А. Вольны, А. Аляксандравіч, У. Дубоўка, А. Дудар, Я. Пушча і А. Бабарэка — былі навічкамі ў літаратуры, яны хацелі будаваць усё на новай, партыйнай аснове. «Маладняк» неўзабаве стаў масавай арганізацыяй, займаў свае аддзяленні — філіі ў Бабруйску, Клімавічах, Віцебску, Гомелі, Магілёве, Слуцку, Полацку... Не ўсе маладнякоўцы разумелі ролю і задачы мастацкай літаратуры, таму «буряпенілі», ішлі «ў рожкі са старымі». Спрэчкі, якія ўзніклі ў самой арганізацыі, пераносіліся на старонкі друку — у часопіс «Маладняк» (першы нумар яго выйшаў у кастрычніку 1923 г.), у газеты. Тыя, хто сур'ёзна хацеў займацца літаратурнай творчасцю, складаліся, як пісьменнікі, хутка ўбачылі арганізацыйныя формы «Маладняка» яны перараслі, трэба шукаць нешта іншае. Наспяваў раскол. Ён і адбыўся ў маі 1926 г., калі група «маладнякоўцаў» — К. Чорны, К. Крапіва, М. Лужанін, У. Дубоўка, П. Глебка, А. Бабарэка, Я. Пушча і некаторыя іншыя — выйшла з арганізацыі, утварыўшы новую — «Узвышша». Аб'ядналіся вакол часопіса «Полымя» ў сваю арганізацыю пад той жа назвай (1927 г.) і старэйшыя пісьменнікі рэспублікі — Я. Купала, Я. Колас, Ц. Гарны, У. Галубок, М. Грамыка, М. Піятуховіч, Я. Нёманскі... «Літаратура», — як зазначаў пазней у сваёй аўтабіяграфічнай нататцы «Гэтак яно і рабілася» М. Лужанін, — уваходзіла ў пару бурных дыспутаў, зацяжных дыскусій, жорсткіх узасемных атак адной літаратурнай арганізацыі на другую. У гэты час асабліва актыўна ўдзельнічаў у дыспутах і крытыцы пад псеўданімам Тодар Глыбокі. Ён не прапускаў ні адной больш-менш важнай падзеі ў літаратурным жыцці, адтукаўся часам з дзіўнымі, лявацкіх пазіцыяў артыкуламі, рэцэнзіямі, Капо толькі і ў чым ён не вінаваціў — «патэнтавага крытыка» М. Гарэцкага, «разв'язанага» В. Сташэўскага, У. Дубоўку і А. Бабарэку, якія «накінуліся на Купала, Коласа і Журбу», Я. Пушчу і К. Чорнага, што ўпадаюць у «вялікі індывідуалізм, псіхалагізм», і «ку творах якіх з'яўляюцца надтрэснутыя ноткі нездаровага псіхізму», што ў іх і ў «некаторых другіх» няма «бадай што ніводнага слова ні пра рэвалюцыю, ні пра грамадзянскую вайну на Беларусі», П. Труса, бо ў яго, бачыце, зусім бедная

мова — «на ўсё зборнік» «Ветры буйныя» «мы налічылі ўсяго 711 слоў; г. зн., на кожную старонку прыпадае ў сярэднім 6 слоў»... Дастаецца нямаля за імажынізм Т. Кляшторнаму, «за архіўную мараль», «мяшчанскую філасофію», «біблейскую цівіль», «містыку», «крыкліваю рыфмоўку», «замагільныя вобразы», «чужыя нам па форме і па ідэяўму зместу» вершы У. Жылку, «Узвышшу», якое «пад шыльдай пралетарскай літаратуры працягвае зусім не пралетарскія тэндэнцыі», называючы яго — ні больш, ні менш — «літаратурным Ялотам». На кнігі ж пазіў У. Дубоўкі і Я. Пушчы крытыкі піша ўжо ледзь не фельетоны... Не вытрымаў, адгукнуўся на некаторыя не зусім прыемныя яму з'яўі ў літаратуры і Ц. Гартны — надрукаваў амаль адначасова два артыкулы — у газеце «Савецкая Беларусь», якая тады выдавалася па-беларуску, у нумарах за 13—14 мая 1927 г. «Ці сапраўды «Узвышша» ёсць узвышша?», і ў часопісе «Польмя» (№ 6) «Шкоднае ў беларускай літаратуры», што, вядома ж, падліло масла ў агонь: Ц. Гартны таксама высоўваў беспадстаўныя абвінавачванні многім літаратарам... Ва «Узвышшы» — часопісе, які гэтага арганізацыя рэгулярна выдавала з 1927 г., з'явіліся ў адказ артыкулы, аўтары якіх таксама хацелі ўсё і ўсіх паставіць на месца, — Ф. Купцэвіча «Літаратурная хлестакоўшчына, або «прадукт уласнай самабытнасці» (пра кнігу крытыкі Т. Глыбоцкага «Пра літаратурныя справы», Мн., 1928 г.) і «Супроць эклектызму» (пра кнігу З. Жылуновіча «Узгоркі і нізіны», Мн., 1928 г.), Ю. Бярозкі «Праблемы прыгодніцкага рамана», які быў прысвечаны разгляду рамана Ц. Гартнага «Сокі цаліны», К. Кундзіша (К. Якаўчынка) пра пазіў ўсё таго ж Ц. Гартнага, а таксама артыкулы, дзе рабіліся спробы разгледзець творчасць А. Александровіча, М. Пятуховіча, М. Чарота (К. Кундзіша «Альбо грай, альбо скрытку аддаў», С. Замбрыжыцкага «Нацяганне чужога халата», Л. Трыера без назвы ў аддзеле «Бібліяграфія»), ды і іншыя. У гэты час у літаратурным руху, у самой літаратуры, асабліва ў крытыцы ўжо адчуваліся прыкметны ўплыў арганізацыі пралетарскіх пісьменнікаў, што ўзнікла ў Маскве і была звязана з часопісам «На посту» і якая канчаткова аформілася ў пачатку 1925 г. у Расійскую асацыяцыю пралетарскіх пісьменнікаў (РАПП). Партыя ў рэвалюцыі ЦК РКП(б) ад 18 чэрвеня 1925 г. «Аб палітыцы партыі ў галіне мастацкай літаратуры» падтрымала гэтую арганізацыю, праўда, асудзіўшы «напастаскае кампаністства», якое было ўласцівае за самага пачатку ёй, заклікала да «тактоўных і беражлівых» адносін да пісьменнікаў — «папутнікаў», каб забяспечыць умовы «іх пераходу на бок камуністычнай ідэалогіі». Кіраўніцтва гэтай арганізацыі на чале з генсекам Л. Авербахам, пасля расколу і выхаду з яе групы С. Родава і Г. Лявевіча (дарэчы, нарадзіўся ён у Магілёве, першая яго кніга — паэма «Олад» выйшла ў Гомелі), завалодалішы цалкам тэарэтычным і крытычным часопісам, які пачаў называцца «На літаратурным посту», асудзіла былыя напастаскай нігілістычнай адносіны да культурнай спадчыны (як потым выявілася толькі на словах), высунула лозунг вучобы ў класікаў, збірала сілы пралетарскай літаратуры, што, вядома ж, было прагрэсіўнай і патрэбнай справай. Вялася актыўная барацьба з «пападніцтвам», з новабуржуазнымі ўплывамі ў літаратуры, а гэта, як правіла, суправаджалася наклеиваннем палітычных ярлыкоў, праявам вольнага сацыялізму; даваў пра сябе знаць і дагматызм. М. Горкі, які жыў на Капры і які вельмі ўважліва сачыў за развіццём маладой савецкай літаратуры, у артыкуле «Аб узвышчаны і пачаткоўцах» крытыкаваў грубыя прыёмы рапаўскай крытыкі, а таксама ўласціваю ёй групаўшчыну. Аднак да М. Горкага, да яго перацярога кіраўніцтва РАППа не прыслухалася. Дз таго ж, у самім кіраўніцтве ўсё час ішла барацьба, міжусобіца. Адна за адной рабіліся памылкі — патрабавалі «адзяліць» пазіў (ад Дзям'яна Беднага, але наватвор ад прозвішча быў бы «абядняне», што адпавядала б ісціне, але супярэчыла ўстаноўкам РАППа), заклікалі ўдарнікі ў літаратуру, патрабаваліся, каб «ударнік стаў галоўнай фігурай літаратуры» і г. д. Асноўным метадам кіраўніцтва гэтай арганізацыі, якая пасля Першага Усевазнага з'езда пралетарскіх пісьменнікаў пачала называцца Усевазнаым аб'яднаннем асацыяцыі пралетарскіх пісьменнікаў (УААП), стаў адзін — адміністраванне... У 1931 г. з крытыкай гэтай арганізацыі выступіла газета «Правда». Вялікую шкоду арганізацыі нанёс сам яе генсек Леапольд Лявевіч Авербах. Ніякага, колькі-небудзь вартга жыццёвага вопыту ў тэарэтыка і кіраўніка арганізацыі пралетарскіх пісьменнікаў не было. Не ведаючы нацыянальных літаратур, іх шляхоў развіцця, гісторыі народаў, бо гэтым ніколі сур'ёзна не займаўся, ён

тым не менш набіраўся смеласці пра іх не толькі гаварыць, але і даваць указанні, што і як павінна рабіцца ў кожнай рэспубліцы, у кожнай літаратуры.

Безапеляцыйнасць яго мераванніў не ведала межаў. Каб пераканаць у гэтым, дастаткова прычытаць яго даклад на Другім пленуме Савета УААП, які праходзіў у Маскве з 26 мая па 1 чэрвеня 1931 г. «Хіба не вядома цяпер, пасля раскідання ў Беларусі контррэвалюцыйнай арганізацыі нацыянал-дэмакратаў, што нашы беларускія напастасці, што Беларуская асацыяцыя пралетарскіх пісьменнікаў вяла правільную большавіцкую лінію, змагаючыся супраць «Узвышша» і «Польмя», — услікаў ён і ў якасці доказу зачытаў невядома дзе ім узятае, калі і ў якіх умовах напісанае, пісьмо Чаржынскага (У. Дзержынскага), такое бытанае, супярэчлівае і правакацыйнае, што аж сам яго не верыў, сказаў пад наіце: «Можна быць, Чаржынскі сёе-тое і прыгавіў, і напэўна ж, не ўсе, хто быў ва «Узвышшы» і ў «Польмі», свядома рабілі нацыянал-дэмакратычную справу і былі агульнай беларускай контррэвалюцыйнай «пакасты». Можна быць, Чаржынскі гаворыць не толькі пра тое, што сапраўды было, але і пра тое, чаго ім, Чаржынскім, хацелася б. Але, вядома, ні ў якой меры не можна быць зменшана тая школа большавіцкай барацьбы, якую прайшлі нашы таварышы ў барацьбе супраць «Узвышша» і «Польмя». (Пролетарская літаратура СССР на новым этапе, Стенографічны стенографічны адзінот 2-го пленума савета УААП, М., ГИЛ, 1931 г., с. 152—153). Вось што пра самага Л. Авербаха і яго дзейнасць гаворыў на Першым пленуме арганізацыі Саюза савецкіх пісьменнікаў у 1932 г. вядомы рускі паэт І. Уткін: «Я не магу аддзяліць выступленне тав. Авербаха ад усёй яго адміністрацыйнай дзейнасці. Ён сказаў: «Мы будзем кіраваць, мы аднаваем перад партыяй за савецкую літаратуру, мы будзем арганізоўваць, мы будзем весці». А што такое, уласна канучы, гэтае «мы»? Куды нас Авербах будзе весці? Як ён нас будзе арганізоўваць? Чаму тав. Авербах уявіў час аднаваць за нас перад партыяй і за свае памылкі, і за свае заслугі? Таварышы, мне думаецца, што я дастаткова палітычна развіты чалавек, каб разумець, што намі кіруе Камуністычная партыя. Але я не думаю, што ў памылках тав. Авербаха выяўлялася партыйная лінія. Менавіта ж партыя некалькі разоў на нашых вачах стрымлівала тав. Авербаха. У нас ёсць усе падставы патрабаваць ад тав. Авербаха, каб ён перагледзеў свае погляды на літаратуру і сваё месца ў ёй. Калі ў вас быў «закрыты размернавальнік» славы, дык Авербах чамусь адчуваў сябе заадачынам гэтага размернавальніка». (Советская літаратура на новым этапе, Стенограммы, М., 1933 г., с. 233). У 1932 годзе пастановай ЦК ВКП (б) ад 23 красавіка «Аб перабудове літаратурна-мастацкіх арганізацый» УААП, РАПП і інш. і зусім былі ліквідаваны, бо, як гаварылася ў пастанове, «рамкі існуючых пралетарскіх літаратурна-мастацкіх арганізацый... становяцца ўжо вузкімі і тармозяць сур'ёзнае развіццё мастацкай творчасці. Гэтая аналітычная стварэе небяспеку ператварэння гэтых арганізацый са сродкаў найвялішай мабілізацыі савецкіх пісьменнікаў у сродак культывавання гуртковай замкнёнасці, адрыў ад палітычных задач сучаснасці і ад значных груп пісьменнікаў і мастакоў, якія спачуваюць сацыялістычнаму будаўніцтву».

Але ўсё гэта было пасля. Тады ж, у другой палове дваццатых — пачатку трыццатых гадоў, гэтая арганізацыя мела найвялікі ўплыў на літаратурны рух і на літаратуру ва ўсім Савецкім Саюзе, і ў Беларусі таксама. Бэндэ прызнаваўся некай у адным з выступленняў у Маскве, «што ў нас былі па-сутнасці тыя самыя ўхілы... толькі ў некалькі меншым памере, у некалькі іншай форме, чым у РАППе» (Пролетарская літаратура СССР на новым этапе, с. 46), а К. Крапіва, выступаючы на Першым пленуме аргкамітэта Саюза савецкіх пісьменнікаў СССР, сказаў, што «БелАПП паўтарала памылкі РАПП і нават у большай меры. Яны заключаліся, перш за ўсё, у аднабокасці крытыкі». («Советская літаратура на новым этапе», с. 202). Лозунгі гэтай арганізацыі, стыль і метады кіраўніцтва, ды і крытыкі слепа капіраваліся і пераносіліся на літаратурны рух і літаратуру Савецкай Беларусі. Ды інакш і не магло быць — арганізацыя выдавала сябе за самую рэвалюцыйную, перадавую, а значыцца, усё, што яна рабіла, павінна было рабіцца і ва ўсім Савецкім Саюзе. І калі Л. Авербах, генсек УААП і галоўны рэдактар часопіса «На літаратурным посту», у сваёй брашуры «За пралетарскую літаратуру», якая выйшла ў 1926 г. у выдавецтве «Прыбой» у Ленінградзе, цытуе словы свайго куміра Л. Троцкага: «Папутнікі» не рэвалюцыянеры, а «юродствуючыя» ў рэвалюцыі... Яны не пойдучы з намі да канца, дык і ў Беларусі бярыцца гэта на ўзбраенне, знаходзяцца тыя, хто імкнецца ўказанні генсека праводзіць у жыццё. Вядома, праваднікамі ўсяго новага заўсёды была моладзь. І ў «Маладняку», самай масавай літаратурнай арганізацыі Беларусі, з кожным годам накаляюцца страці. Урэшце, у канцы 1927—пачатку 1928 года яго пакідае асноўнае і самае аўтарытэтнае, са значным літаратурным багажом кіруючае званне — М. Чарот, М. Зарэцкі, А. Дудар, В. Штэйўскі (яны прыкмулі да «Польмя») — і на сваім з'ездзе 25—28 лютага 1928 г. «Маладняк» рэарганізоўваецца ў Беларускае асацыяцыю пралетарскіх пісьменнікаў (БелАПП). Як усё гэта адбылося, расказаў А. Сянкевіч на Другім пленуме савета Усевазнага аб'яднання асацыяцыі пралетарскіх пісьменнікаў: «У час ішчэ існавання «Маладняка» мы вымушаны былі прыбег-

нуць да свайго роду «дзяржаўнага перавароту», каб выкінуць старое, заражанае мікробамі нацыянал-дэмакратызму кіраўніцтва і стварыць пралетарскую арганізацыю, аб'яднаць яе з пралетарскімі арганізацыямі СССР.

У Беларусі была спроба стварыць яшчэ адну літаратурную арганізацыю — «Літаратурную камуну», лефаўскага тыпу арганізацыю, якая мела ўсе тэндэнцыі да таго, каб стаць трэцяй па ліку ячэйкай беларускага нацыянал-дэмакратызму. Мы ўзарвалі гэтую арганізацыю знутры...

Тыя пралетарскія кадры «Маладняка», якія пазней сталі заснавальнікамі БелАППа, а яшчэ ў 1927 годзе сігналізавалі аб нацыяналістычнай небяспецы ў нетрах беларускай літаратуры. Дастаткова сказаць, што не было ні адной праявы беларускага нацыянал-дэмакратызма ў мастацкай літаратуры, ні адной нацыянал-дэмакратычнай вылазкі, якая з боку БелАППа не атрымлівала б належнага адпору». («Пролетарская літаратура СССР на новым этапе», с. 194).

Што меў на ўвазе А. Сянкевіч, калі гэтак хваліўся, выйшаўшы на ўсеагульную трыбуну, гадаць не даводзіцца. Барацьба ж «перастрэлка» між літаратурнымі арганізацыямі не заціхала, наадварот, разгаралася, пераступаючы ўсякія дазволеныя і недазволеныя межы, парушаючы ўсякія этычныя і маральныя нормы. Так, у адказ на артыкул Ф. Купцэвіча «Аб беларускай мастацкай перыёдыцы» (часопіс «Печать и революция», № 4, 1929 г.), у якім крытык называў белапаўцаў і нацдэмамі, і эсэрамі, і анархістамі, і дробнымі буржуа, і апартуністамі, з'явіўся артыкул П. Галавача і А. Звонака «Супраць буржуазнай рэакцыі ў мастацкай літаратуры», дзе, як адзначае даследчык крытыкі і літаратурнааўтэрыта тых гадоў М. Мушынінскі, ужо гаварылася, што «ва «Узвышшы» фарміруецца пляяда «буржуазна-рэакцыйных і нацыянал-дэмакратычных пісьменнікаў», пазіцыя якіх варажная, антыпралетарская, а з боку некаторых сяброў аб'яднання — антысавецкая». Лічачы сябе «асноўнай і адзінай у сучасны момант пралетарскай літаратурнай арганізацыі, на якую абіраецца партыя», БелАПП, па прыкладу РАПП, падзяліў усіх беларускіх пісьменнікаў на некалькі катэгорыі — буржуазных (У. Дубоўка, Я. Пушча, М. Зарэцкі), «папутнікаў» (Ц. Гартны, М. Гарэцкі, К. Чорны, К. Крапіва, У. Хадыка, Т. Кляшторны), сялянскіх (В. Каваль, М. Нікановіч, П. Глебка) і пралетарскіх (М. Чарот, М. Лынькоў, П. Галавач, Р. Мурашка, П. Броўка). І ў адпаведнасці з гэтай градацыяй адпавядалася з «размеркавальніка» слава і няслава. І не мела значэння, хто што і як піша, важна было адно — «свой» ён ці «чужы»... Пэўна ж ведаў А. Сянкевіч усё тое, што рабіў Бэндэ і яго памагатыя. Каб мець хоць якое ўяўленне пра гэтую «работу», варта пазнаёміцца з тымі думкамі, што выказваліся Бэндэ на сходах, у друку і ў «рэляцыях», якія пісаліся ў самыя розныя інстанцыі і ўстановы. Тым больш, што сам аўтар ў аднойчы прывёў у парадак, сабраў у адно і ў сакавіку-красавіку 1931 г. выклаў у спецыяльнай «працы», а потым і надрукаваў у кнізе, што выйшла пад грыфам Акадэміі навук БССР, дзе ў навукова-даследчым Інстытуце літаратуры і мастацтва знайшоў сабе прытулак і хлеб гэты Гарлахвацкі — псеўдавучыны-вільгарызатар, які, прыкрываючыся марксісцкай фразай, імкнуўся палітычна дыскрэдытаваць многіх беларускіх пісьменнікаў, у тым ліку і творчасць нашых класікаў...

«...рэвалюцыя 1905 г. з надзвычайнай сілай узяла да актыўна-грамадскага жыцця ўсе слаі насельніцтва, а гэта выявілася ў нараджэнні амаль кожнай класнай ці класавай групы сваіх мастацкіх выразнікаў, барацьбітоў спецыфічнай зброяй. Беларускае буржуазнае, якая знаходзілася на этапе свайго фармавання, кансалідацыі і афармлення ў выразную сацыяльную групу беларускага народа, мела сваіх мастацкіх выразнікаў — Ядвігіна Ш., Максіма Багдановіча ды іншых.

Творчасць Ядвігіна Ш. мае сваёй фармулай асновай ідэалогію капіталістычнага памешчыка...

Лічыць Ядвігіна Ш. за «народніка новай фармацыі», як гэта робіць некаторыя нацыянал-дэмакратычныя гісторыкі літаратуры, у тым ліку і праф. Пятуховіч, з'яўляецца не толькі не правільным, але і шкодным. Тое, што ў творчасці Ядвігіна Ш. ёсць, як вонкавы налет, элементы, якія ў некаторай, нязначнай меры родняць яго з народніцтвам, якое, дарэчы, таксама буржуазнае па сваёй сутнасці, — нацыянал-дэмакратычныя гісторыкі бяруць — і ўзводзяць у «дамінанту» творчасці пісьменніка і гэтым самым ва ўгледу патрэб контррэвалюцыйнага нацыянал-дэмакратызму затупоўваюць сапраўдную класавую сутнасць Ядвігіна Ш.

Такая ж «аперацыя» зроблена нацыянал-дэмакратычнымі гісторыкамі і з дру-

гім найбольш характэрным буржуазным пісьменнікам — М. Багдановічам...

Творчасць М. Багдановіча па сутнасці сваёй ёсць мастацкае выяўленне надзей, сілы, імкненняў, роспачы, страху і бяссілля беларускай буржуазіі. Што тычыцца той вопраткі, якая нацягвалася Багдановічам на сваю творчасць, яго асаблівага замілавання да старой мінуўшчыны, дык, як гэта мы ўжо высветлілі, з'яўляецца толькі сродкам барацьбы супраць рабочае класу...

Расправіўшыся хутка і безапеляцыйна з творчасцю двух выдатных беларускіх пісьменнікаў, ён прыступае да расправы, дакладней, самасуду, над іншымі прадстаўнікамі крытычнага ды і сацыялістычнага рэалізму ў нашай літаратуры — Я. Купалам, Я. Коласам, А. Гаруном, Ц. Гартным, З. Бядулем, а, заадно, і над тымі, хто думаў інакш, не так, як ён, Бэндэ:

«Іншую сацыяльную крыніцу мае творчасць Янкі Купалы і Якуба Коласа. Калі Ядвігін Ш. і Максім Багдановіч выяўляюць па сутнасці беларускую буржуазію, як з таго боку, дзе яна вырастае з памешчыка (Ядвігін Ш.), так і з другога боку — заняпад яе (Багдановіч), дык Янка Купала і Якуб Колас выяўляюць тагачаснае сялянства ў яго адзінстве і супярэчнасцях.

Творчасць Якуба Коласа фармавалася ідэалогіяй замойняй, буржуазнай часткі беларускага сялянства... [...] яна служыла спецыфічным сродкам барацьбы гэтага сялянства.

Пачаўшы сваю творчасць як прадстаўнік дробнай буржуазіі, Гарун скончыў яе ў лагерах буржуазіі, палітычна прайшоўшы шлях беларускай контррэвалюцыі...

Таму памылковай і шкоднай з'яўляецца характарыстыка Гаруна як надклясавага пісьменніка, як гэта робіць прафесар Пятуховіч у сваіх нарысах: «У творках з нацыянальным і сацыяльным зместам выяўляецца постаць Алеся Гаруна, як змагальніка за грамадскі дабрабыт». («Нарысы, стар. 177), ці характарыстыка яго тым жа прафесарам як «змагальніка і барацьбіта за родны край». («Нарысы», стар. 173).

Гэтая апалагетычная ацэнка прафесара Пятуховіча аб'ектыўна дапамагае нацыянал-дэмакратызму захаваць ад працоўных мас сапраўдную контррэвалюцыйную сутнасць дзейнасці Гаруна і буржуазны характар яго творчасці...

Такі ж характар носіць і ацэнка Гаруна, зробленая З. Жылуновічам. З. Жылуновіч ідзе яшчэ далей за прафесара Пятуховіча. Ён характарызуе Гаруна як пісьменніка з «рабоча-пралетарскімі напевамі». («Узгоркі і нізіны», с. 25), каб пасля напісаць: «А. Гарун, сапраўды, згарэў у змаганні за «родны край і працоўны народ». («Узгоркі і нізіны», стар. 92).

Такую ж ацэнку Гаруна дае і Адам Бабарэка, узводзячы Гаруна на вышыню правадыра працоўных.

Не можна абыйсці і той ацэнкі Гаруна, якую дае прафесар Барчэўскі. З уласцівым для дробнага буржуа прыёмам згладжваць вострыя месцы праф. Барчэўскі піша: «А. Гарун — прадстаўнік беднага гарадскога мяшчанства, якое было звязана з вёскай. (А. Гарун. «Матчын дар», прадмова, стар. X).

Контррэвалюцыйную дзейнасць А. Гаруна нацыянал-дэмакратычныя гісторыкі літаратуры і літаратары ўпарта захоўваюць ад рабочых і сялян пад рознымі тэрмінамі, і ставяць яму гэтую дзейнасць нават у заслугу. Вось, прыкладна, як З. Бядуля піша ў «Вольным сцягу»: «Як толькі ён прыхаў... у Менск, дык на яго навалілі шмат грамадскай і палітычнай працы, якая, можна сказаць, і даканала яго зусім». Тое ж самае піша і прафесар Пятуховіч: «Песняр не дбае аб сабе і з галавою ўваходзіць у рэвалюцыйную працу». Праф. Пятуховіч і на гэты раз не звярочвае ўвагі на тое, што піша. Калі ён у сваёй ацэнцы творчасці Гаруна, не шкадуючы апалагетычных эпітэтаў («змагальнік і барацьбіт»), не звярочвае ўвагі на сэнс слоў, дык і тут замест таго, каб напісаць: «з галавою ўваходзіць у контррэвалюцыйную працу» — піша наадварот...

З. Бядуля пачаў сваю літаратурную творчасць як прадстаўнік дробнай буржуазіі — месцаковага і гарадскога гандлярскага яе слою. У яго творчасці знайшлі сваё мастацкае выяўленне ўсе найбольш характэрныя рысы псіхікі і светапогляду, імкненняў і паводзін іменна названага вышэй слою насельніцтва. Бядуля, як паслядоўны прадстаўнік свайго сацыяльнай групы, на розных этапах гісторыі выяўляе яе праз сваю творчасць, а таксама і праз сваю дзейнасць ва ўсёй яе «шматграннасці», якая толькі даступна гэтаму слою, абмежаванаму інтарэсамі сваёй крэмы...

(Працяг на стар. 14—15).

Яшчэ ляжаў снег, многія мінчане апраналіся ў зімовае. А ён выглядаў зусім па-веснавому: у лёгкім расхінутым паліто, з пасмуглым ад сонца тварам. Здаецца, не адразу і пазнала яго: падыходзіць да мяне ў вагоне метро чалавек і кажа: «А я з Індыі прыехаў...» Вядома, тут жа дамовіліся пагутарыць.

Праз колькі дзён сустрэліся зноў, і Міхал Антонавіч Казінец раскажаў пра тую вандроўку: Акадэмічны народны аркестр БССР імя І. Жыновіча, якім ён кіруе, удзельнічаў у фестывалі мастацтва СССР у Індыі. А тут надышоў і свой фестываль — традыцыйная «Мінская вясна», дзе М. Казінец дырыжыраваў двума канцэртамі і двума аркестрамі, жыновічаўскім і сімфанічным. Паказаў насычаную панараму сённяшняй беларускай народна-інструментальнай музыкі, правёў праграму аўтарскага вечара А. Багатырова. Неўзабаве афішы з імем М. Казінца з'явіліся ў Гомелі: канцэрт на адкрыцці музычнага фестывалю «Гомельская вясна»...

Вольны ад канцэртаў час ён, канечне, мае. Вольны ад музыкі — не. Нават калі М. Казінец заканчвае рэпетыцыю і спяшаецца ў кансерваторыю, дзе яго, рэктара, чакаюць дзелавыя паперы і не адно толькі творчыя размовы, музыка — з ім.

Энергічны, няўрымслівы, апантаны музыкант і арганізатар, сябра і патрабавальны дарадца многіх беларускіх кампазітараў, надзейны партнёр у творчасці, энтузіяст народна-інструментальнага мастацтва. Ён прымае гэтымі днямі добрыя пажаданні. Нагода! Народнаму артысту БССР М. Казінцу спаўняецца пяцьдзесят. Пажадайце яму здароўя і плённай працы. А замест звычайнай юбілейнай публікацыі няхай будзе вось гэтак інтэрв'ю.

ПАДАРОЖЖА ЗА ТРЫ МОРЫ

— Міхал Антонавіч, аркестр быў у Індыі з 1 лютага па 3 сакавіка, меў там 20 канцэртаў у розных гарадах: Дэлі, Джайпуры, Кота, Індаур, Бхапале, Джабалпур, Канпур, Лахнаў... Уражанні ад такога падарожжа, мала сказаць, багата. І я ведаю, што пад час паездкі вы іх занатоўвалі ў бланкот. Дык, можа, публікацыя вашага падарожжнага дзённіка будзе для чытача цікавейшая за інтэрв'ю?

— Не, наўрад ці. Хочаце, пачытаю вам свой дзённік? Пачынаецца так: «31.01.88. Рэйс «Масква—Ташкент—Дэлі». Чатыры гадзіны да Ташкента і 2,5 гадзіны да Дэлі з прыпынкам у Ташкенце на гадзіну. Зімовае адзенне здалі ў Маскве ў камеру захоўвання (Шарамяцева-2). У Маскве мінус 18, у Дэлі плюс 18. Размясціліся ў гасцініцы «Самрад». У Дэлі пяць канцэртаў, два — зала «Фікі» (1000 месцаў)...» Вось такім чынам і далей. Проста рабіў для сябе кароценькія запісы. Можна іх паглядзець...

— Дзякую. Вось у мяне адразу і пытанне. Вы тут пішце, што ўжо на рэпетыцыі чулі ўзрушаныя галасы сваіх індыйскіх спадарожнікаў, ацэнку «фантастыка» ў дачыненні да аркестра. Нашых музыкантаў паўсюль сустракалі радасна, упрыгожвалі гірляндамі кветак, а вам давялося адзінаццаць канцэртаў дырыжыраваць ва ўборы з кветкавых гірляндаў і з рытуальнай жоўтай хусцінай на плячах — знак найвышэйшай пашаны да гасця. Якая ж музыка ў вашым выкананні выклікала такое захапленне індусаў?

— Мы падрыхтавалі некалькі праграм, якія мянялі. Мелі з сабою ноты 45 аркестравых і каля трох дзесяткаў вакальных твораў — з калектывам жыновічаўцаў выяжджалі салісты Людміла Колас і Аляксандр Рудкоўскі. Выбар быў шырокі: беларуская народная музыка, творы Я. Глебава, Д. Смольскага, А. Мдзівані, В. Кузняцова, А. Рашчынскага, рускія народныя песні, музыка П. Чайкоўскага і Д. Раціні. Традыцыйна ў Індыі музыка аднагалосая, і мы суміяваліся, ці ўспрымуць там наш аркестр. Але хваляванні былі дарэмна. Асабліва добра ўспрымаліся творы з выразнай мелодыяй, з яркім рытмам, з пэўнай тэатралізацыяй у музыцы (накштальт народнай песні «Кума мая, кумачка» ці п'еса А. Рашчынскага «З рогу ўсяго многа»).

— А кампазіцыя «Індыйскія матывы», якая літаральна ўспальхнула нашу публіку, калі вы сыгралі гэты музычны су-

венір на адным з канцэртаў «Мінскай вясны»?

— Кампазіцыя на індыйскія тэмы зроблена артыстам аркестра Аляксандрам Крамко (ён яшчэ хлапчуком па некалькі разоў глядзеў індыйскія фільмы і запамінуў песні). Мы не адразу асмеліліся выканаць гэты нумар у Індыі: раптам гэта будзе гаспадарам не даспадобы. Калі ж рызыкнулі, ды яшчэ наш Алесь праспяваў два куплеты на мове хіндзі, публіка наладзіла такія авацыі! Мы атрымлівалі запіскі з просьбамі паўтарыць; бісравалі, а індусы падтрымлівалі нас воплескамі і падпявалі. Гэты нумар зрабіўся ў нашых канцэртах «музычным мастком» не толькі знаёмства, але і дружбы.

— За ўсю сваю гісторыю жыновічаўскі аркестр, відаць, не выступаў перад такой агромністай аўдыторыяй. Гарады ў Індыі густанаселеныя: мільён двазецца тысяч, два мільёны — такія лічбы пазначаны ў вашым бланкоте побач з назвамі несталічных гарадоў. Што ўжо казаць пра Дэлі! Аднаведны маштаб і канцэртных пляцовак, дзе выступаў аркестр: тысячы, чатыры тысячы глядачоў...

— А рэкорд быў у горадзе Кота, дзе канцэртнай пляцоўкай была плошча на базары: нас слухалі дзесяць тысяч! Але выступалі і ў досыць камерных абставах. Дарэчы, мастацкі кіраўнік Беларускай дзяржаўнай філармоніі Юрый Гільдзюк (ён быў кіраўніком нашай паездкі) разам са спевакамі як піяніст-канцэртмайстар рыхтаваў камерны рэпертуар. Ды толькі ноты рамансаў, што мы бралі з сабой у Індыю, там і не спатрэбіліся: нам не давялося ўбачыць залу ці салон, дзе было б фартэпіяна. Затое з васьмі музыкантаў аркестра стварылі мабільны ансамбль, які іграў пад час прыемаў і сяброўскіх сустрэч. Кола ж нашых слухачоў было вельмі шырокае: дэмакратычныя пласты насельніцтва, студэнцтва — і замежныя дыпламаты, супрацоўнікі савецкага пасольства — і дэліўскія паліцэйскія і вайскоўцы.

— Міхал Антонавіч, ваш аркестр прадстаўляў у Індыі шматнацыянальнае савецкае мастацтва, а ці ўспрымалі вас як прадстаўнікоў менавіта беларускай культуры?

— Вядома. На ўсіх афішах было пазначана: Belorussian

аркестр, «беларашні», беларускі. Дыктары-радыё, якія-вялі нашы канцэрты (часам адразу на трох мовах: англійскай, хіндзі і урду), вельмі зычліва, даходліва і артыстычна распавядалі пра наш калектыв, пра кожны нумар праграмы. Паміж штатамі, з якіх складаецца Індыя, ёсць істотныя адрозненні, у тым ліку ў моўных традыцыях. Вось і Беларусь нашы індыйскія спадарожнікі ўспрынялі як самастойны штат вялікай Савецкай дзяржавы...

— А на беларускі інструментарый аркестра яны звярталі ўвагу?

— Асабліва на цымбалы. Іхні «голас» нагадвае гучанне індыйскіх нацыянальных інструментаў сітара і сарода. Можна, дзякуючы гэтай аддаленай тэмбравай роднасці нашу музыку так добра і ўспрымалі індусы? Але што ўразіла: гарачая цікавасць да еўрапейцаў, самая шчодрая пашана да культуры і мастацтва гасцей і змяняюць святых адносін індусаў да ўласнай культуры. Мы ўбачылі рэдкі для цяперашняга часу прыклад таго, як можа народ захаваць і зберагчы самабытнасць у жыццёвым укладзе, у звычай, у мастацтве — побач з самай сучаснай цывілізацыяй. Загадкавая краіна — Індыя!

— Вось я гляджу вашы запісы: уражанні ад экскурсій, адметных мясцін...

— Літаральна на кожным кроку было штосьці незвычайнае. Дзіўнымі падаліся ўжо самы вуліцы індыйскіх гарадоў, з кантрастамі тамтэйшага жыцця. Еўрапейская цывілізацыя — сучасныя атэлі (дарэчы, і мы жылі ў высакакласных гасцініцах, у камфартабельных нумарах), аўтамабілі — і проста гурты свойскай жывёлы на вуліцах: каровы, свяшчэнны сімвал жыццядайнасці, мацярынства, і нават свінні. Каларытныя крамкі з мноствам адмысловых тавараў — і базар, быццам нейкі сканцэнтраваны тэатр жыцця. Спячы музыканты на вуліцах, замаўляльнікі змей. Крыху як у кіно... Усе мы былі ў дзіцячым захапленні ад паездкі на сланах. Запомніўся Бхапал — прывабны гарадок з возерам, з маляўнічым запаведнікам, дзе мы пабачылі ў амаль прыродных умовах тыграў, кракадзілаў. Там жа была экскурсія ў цэнтр старажытнасці — замак будыстаў «Санчы» — трэцяе стагоддзе да нашай эры. Помніца і канцэрт наш у Цэнтры Індзіры Гандзі, дзе нас, як і паўсюль, цудоўна прымалі, а губернатар Бхапала ўручыў музыкантам кветкі. Былі ў нас і выступленні ў адной праграме з індыйскімі музыкантамі. Самая яркая экскурсія — на мармуровы вадаспад і плаванне на лодках па рацэ ў мармуровых цяснінах. Кажуць, хто не пабачыў гэтыя мясціны — не быў у Індыі.

— За месяц гэтага падарожжа вы, напэўна, адчулі не проста энтызіязнасць Індыі, але і подых складанага старажытнага філасофскага свету?

— Вядома. Тое, што грамадства Індыі падзелена на некалькі сацыяльных пластоў, здзіўлення, вядома, не выклікала. А вось тое, што паміж гэтымі пластамі існуе пераадавольная мяжа, — для нашай свядомасці вельмі нязвычайна: нават займаючы ніжэйшую прыступку ў грамадскай лесвіцы, тамтэйшы чалавек задаволены сваім становішчам, ні ў якім разе не наракае на лёс і не мае нават жадання штосьці ў сваім жыцці змяніць, пашукаць для сябе, як мы кажам, лепшай долі.

— Зразумела. Расце дрэва. Ляціць птушка. Дрэва задаволена тым, што яно — дрэва, і яму ніколі «не прыйдзе ў галаву» зрабіцца птушкай ці чалавекам. І наадварот...

— Вось гэтак, відаць, наладжаны ў Індыі ўзаемаадносінны людзей: кожны ўсведамляе сябе на сваім і толькі сваім месцы. Зрэшты, гэта вялікае асобнае філасофскае пытанне...

— ...і пакуль мы самі не заблыталіся і не забыталі нашых чытачоў, можа, завершым гаворку?

— Так. Мне якраз прыгадаўся дзень ад'езду. Тады, на пачатку сакавіка, у Індыі адначалі прыход вясны. Ужо было гарача, ужо расквітнелі экзатычныя расліны, дрэвы. Нас папярэдзілі, што на вуліцу лепш не выходзіць, бо... можам пацярпець ад вясновых вішаванняў. Аказваецца, з сакавіка, паводле індыйскага звычаю, людзі абліваюць адно аднаго яркімі вадкімі фарбамі. Прадаюцца спецыяльныя мяшэчкі, напоўненыя вадзянымі фарбамі, і лічыцца знакам вялікай павагі, пашаны — выпусціць як мага больш такіх фарбаў на свайго знаёмага ці на выпадковага прахожэга. Але мы ўжо збіраліся ў дарогу, так што не адчулі на сабе праяў гэтага вясёлага, яркага вясновага абраду. Наш дзівосны казачны маршрут завяршыўся вяртаннем у Мінск.

— Дзякуй, Міхал Антонавіч, за расказ.

С. БЕРАСЦЕНЬ.

У ТАЛІНЕ прайшоў II Міжрэспубліканскі конкурс выканаўцаў на медных

духавых і ударных інструментах. У ім удзельнічалі 42 маладыя музыканты з Беларусі, Малдавіі, Літвы, Латвіі і Эстоніі. Жюры ўзначальваў народны артыст РСФСР прафесар Ленінградскай кансерваторыі Віталь Буяноўскі. Удзельнікам конкурсу былі прадастаўлены лепшыя канцэртныя залы горада, лепшая гасцініца. Урачыстае адкрыццё конкурсу адбылося ў старажытнай гарадской ратушы.

Складаныя конкурсныя ўмовы вымагалі ад маладых музыкантаў вялікай творчай аддачы, сабранасці, фізічнага напружання. Прыемна адзначыць, што прадстаўнікі Беларусі вылучыліся ў гэтым спаборніцтве. Яны, калі выказвацца спартыўнай мовай, заваявалі каманднае першынство. Званне лаўрэата першай прэміі атрымаў Сяргей Сцелькін (трамбон); лаўрэатаў другой прэміі — Уладзіслаў Давыдоўскі (труба), Ігар Шамела (валторна), Барыс Вальковіч (ударныя інструменты); лаўрэата трэцяй прэміі — Аляксандр Сапожнікаў (валторна). Дыпламант конкурсу — Дзмітрый Уласенка (труба). Дыпламамі жюры адзначаны ўсе беларускія канцэртмайстры: Людміла Бірукова, Алена Вавілава, Галіна Някрасава, Таццяна Самойлава, Вольга Сізко. [Вядома, словы ўдзячнасці заслугоўваюць педагогі Беларускай дзяржаўнай кансерваторыі Р. Лагонда, Ю. Логінаў, Л. Тунчык, А. Акімаў і П. Дударэнка, якія добра падрыхтавалі сваіх выхаванцаў да адказнага конкурсу].

Аціхаюць конкурсныя эмоцыі — застаецца глеба для больш спакойных і сур'ёзных разваг...

ЛУНАЦЬ 3... АДКАЗНАСЦЮ

Мастак у кіно

На пытанні нашага няштатнага карэспандэнта адказвае Аляксандр ВЕРАШЧАГІН, мастак-пастаноўшчык фільмаў «Блакітны карбункул», «Капітан Схлусігалава», «Чужая бацькаўшчына» (разам з Я. Ігнацьевым), «Летнія ўражанні аб планеце Z», спектакля Тэатра-студыі кінаакцёра «Запіскі вар'ята» і мультфільма «Капрыча».

— Аляксандр, зразумела, што не ўзнагародамі ці вымовамі можна змераць тое добрае і блagoе, што выпадае на долю мастака; бывае, сам працэс працы нуды больш важны за вынік, але ўсё-такі... Вось вы аднойчы раніцаю прачнуліся лаўрэатам усесаюзнага і міжнароднага кінафестывалю. Вашы адчуванні?

— Сорам. Калі я ўпершыню цалкам паглядзеў «Капрыча», дык прыкра стала за тых памылкі, якія мог бы не зрабіць.

МУЗЫКА — не спорт. Перавагу спаборніка ні ў секундах, ні ў метрах, ні ў грамах не змерыш. Таму ўпэўнена перамога можна, маючы яўную перавагу ў мастацкай інтэрпрэтацыі, выразнасці гучання інструмента, асэнсаванасці выканання, тэхнічнай аснашчанасці. Але для таго, каб усе гэтыя якасці паспрыялі выяўленню творчай індывідуальнасці выканаўцы, патрэбна поўная яго разняволенасць на сцэне ў складаных конкурсных умовах,

— далучаючы і псіхалагаў, і ўрачоў, як гэта даўно практыкуецца, дарэчы, у спорце. Успамінаю, як выходзіў на конкурсную сцэну эстонскі тубіст Урмас Кыйв (ён атрымаў потым першую прэмію). Слухачы ў зале, члены журы нібы пераўвасабляліся. Яго адкрытая ўсмешка выклікала цёплыя ўсмешкі і ў зале, яго дабрадушная непасрэднасць і пачуццё камфорту на сцэне быццам развейвалі характэрнае для конкурснай атмасферы

набыткаў і нявырашаных праблем. Дарэчы, сярод праблем — навучанне на духавых інструментах сапраўды музычна таленавітай моладзі. Што маю на ўвазе?

Пошук талентаў для навучання музыцы ў рэспубліцы вядзецца, і даволі някеска. Аднак у музычных школах — і ў звычайных, і ў сярэдніх спецыяльных — укаранілася трывалая практыка, калі прынятых дзяцей размяркоўваюць па спецыяльнасцях паводле ня-

спраўляецца з фартэпіяна і з іншымі інструментамі.

І ЗНОУ трэба гаварыць пра інструментарый. Праблема, як той казаў, завязла ў зубах, але вастрыня яе ад гэтага, на жаль, не зменшылася. (Нездарма гаварылася пра гэта ў «Празэктары перабудовы»). Дык вось. Пад час конкурсаў нізкая якасць нашых музычных інструментаў пэўным чынам кампенсуецца талентам выканаўцы, яго прыродным гукам, тэхнічным майстэрствам. Так было і на талінскім конкурсе з нашым тубістам Дзмітрыем Уласенкам. Калі ён вынес сваю старэнькую лінгградскага завода тубу на сцэну, у журы пачуўся лёгкі смех. Нам нічога не заставалася, як звесці ўсё на жарт і сказаць, што інструмент гэты «з калекцыі»...

А ў трубацоў праблема куды вастрышчэй. Пры ўсім жаданні нашы трубацы не змогуць у бліжэйшыя гады выйсці на міжнародныя конкурсы, бо мы не маем тых інструментаў, на якіх сёння прынята іграць у свеце і на якіх выконваецца, напрыклад, музыка барока. Сучасны трубац на міжнародным конкурсе іграе на 5—6 трубах рознага ладу. Мы ж з грахам папалам можама разлічваць на адзін прыстойны інструмент. З 15 па 24 верасня ў Парыжы будзе праходзіць Міжнародны конкурс трубацоў імя Марыса Андрэ. Конкурс вельмі прэстыжны. Сярод іншых запрашэнне на яго атрымалі і беларускія трубацы. Але ні з Беларусі, ні з іншых саюзных рэспублік удзельнічаць у ім ніхто не будзе. Няма інструментаў, іграць няма на чым, а таму іграць на іх не ўмеем...

Можна сказаць, што праблема гэта агульнасаюзная і нельга склаўшы рукі чакаць, калі яна вырашыцца ў краіне. Аднак практыка паказвае, што ў некаторых рэспубліках яна пачынае вырашацца. Неабходна зацікаўленасць у развіцці мастацтва, культуры, а тады знойдзецца і валюта, на адсутнасць якой спасылаюцца ў амаль безвыходнай сітуацыі з інструментамі. Вядома, што ў Мінску ёсць прадпрыемствы, якім нічога не варта даць дзесяткі тысяч інвалютных рублёў на набыццё апаратуры для сваіх самадзейных калектываў. А вось хто дасць валюту адзінай у рэспубліцы кансерваторыі? Пакуль жадаючы не знаходзіцца. Тое, што ў сілах зрабіць Міністэрства культуры БССР, яно робіць, але гэтая кропля ў моры праблемы не вырашае.

Да рэвалюцыі ў нас было распаўсюджана мецэнацтва.

Ну, а чаму б сёння такім мецэнатам не быць якому-небудзь буйному заводу? Тым больш, што і мы, работнікі мастацтва, можама прапанаваць сваю дапамогу: даць спецыялістаў, наладзіць шэфства над калектывамі мастацкай самадзейнасці, арганізаваць універсітэт музычных ведаў на прадпрыемстве. У рэшце рэшт, духавы аркестр нашай кансерваторыі мог бы на дагаворных асновах удзельнічаць у правядзенні заводскіх грамадска-палітычных і культурна-асветных мерапрыемстваў. Гісторыя паказвае, што ўклад сродкаў у мастацтва, у мастацкую культуру — прыкмета не толькі мудрасці і эканамічнай сілы, але і дакладных і дальнабачных гаспадарчых разлікаў. Бяда, канечне, у тым, што паслугамі нашых спецыялістаў на ніве асветніцтва многія прывыклі карыстацца бясплатна. Гэта як бы наш грамадзянскі абавязак. А вось даць нам інструменты — ні ў доўг, ні за грошы — пакуль не атрымаваецца.

НА ГЭТЫМ можна было б і закончыць артыкул. Але вось што яшчэ непакоіць, калі прыгадваю шматлікія свае гутаркі з музыкантамі. Прывяду два факты. Першы. У Сімфанічным аркестры Дзяржтэатраў БССР быў наладжаны конкурс. На конкурс вылучаны ўвесь склад аркестра. Гэта — у духу часу. І гэта, натуральна, стымуюць выканаўчае самаўдасканаленне музыкантаў. Але ж камісія, якая атэстуе музыкантаў, даволі часта даводзілася вырашаць: ці то пакінуць духавіку (або струнніку), які вучыўся 15—16 гадоў свайму рамяству ў навучальных установах і не меншы тэрмін працаваў у прафесійным калектыве, зарплату 130 рублёў у месяц, ці то павысіць або знізіць яе на 10 рублёў?

Факт другі. У суседніх рэспубліках (і не толькі) ужо ці не палова музыкантаў сімфанічных аркестраў (зарплата музыкантаў рэспубліканскіх аркестраў прыкладна аднолькавая па краіне) занялася індывідуальнай на патэнту ці кааператывнай дзейнасцю.

Таму я і занепакоены: калі гэткае сітуацыя захавецца на доўга, дык быццё, у рэшце рэшт, вызначыць свядомасць, і... І, магчыма, што на пытанне пра перспектывы развіцця выканальнасці на аркестравых інструментах проста ўжо не будзе каму адказваць.

Мікалай ВОЛКАУ,
дацэнт БДК, член журы
II Міжрэспубліканскага
конкурсу.

МУЗЫКА

«Духавікі» у люстэрку праблем

перад высокакампетэнтным слухачом.

Нас, беларускіх педагогаў, доўга непакоіла пытанне: чаму, нягледзячы на значную колькасць папярэдніх праслухоўванняў, выступленняў у канцэртах, нашы канкурсанты адчуваюць сябе на сцэне даволі скавана? Зразумела, што сольнае выканальнасці на трубе, трамбоне і тубе і г. д. у Беларусі не распаўсюджана гэтак, як у Прыбалтыцы. Гэта пэўным чынам уплывае на псіхічны стан выканаўцы, і ўсё ж...

Пад час талінскага конкурсу, здаецца, знайшоў адказ: нашы выхаванцы фактычна не ведаюць сабе цану! Рыхтуючы прафесійных музыкантаў, мы не заўсёды надаём належную ўвагу выхаванню пачуцця прафесійнай годнасці. Для «бягучага жыцця» нам зручней сціплы, паслухмяны студэнт. Да такога ідэалу вучня многія прывыклі і імкнуцца. Аднак жа не варта забываць, што сціпласць у побыце (несумненна станоўчая якасць) і сціпласць у працэсе творчасці, тым больш на сцэне, — якасці супрацьлеглыя па каштоўнасці. Пытанні псіхалагічнай падрыхтоўкі маладых музыкантаў, выхаваннем у іх байцоўскіх якасцей мы займаемся пакуль слаба. А трэба займацца

першое напружанне. Нязмушанасць у паводзінах, віртуознасць выканання настройвалі на творчы лад і залу. Думаецца, тут вынік не толькі таленавітасці музыканта, але і аднаведнага выхавання.

Няўпэўненасць музыканта ў сабе можа ўзнікнуць і ад таго, што няма рэгулярных творчых сувязей паміж ВНУ розных рэспублік. Ад конкурсу да конкурсу — чатыры гады. Многае мяняецца. І канкурсанты, і педагогі, як правіла, кепска ўяўляюць сабе канкрэтны стан выканальнасці на духавых інструментах у краіне. Наладзіць рэгулярныя кантакты, вядома, не проста, аднак без іх ужо нельга. Між іншым, прыемна было сустрэць на конкурсе ў Таліне педагогаў музычных вучылішчаў Прыбалтыкі, але нікога не было з Беларусі, хоць нас прасілі памагчы з гасцінцай (і аргкамітэт конкурсу ахвотна згадзіўся гэта зрабіць) педагогі Маладзечанскага, Брэсцкага, Лідскага і іншых музычных вучылішчаў. Чаму ж не прыехалі? Відавочна, хтосьці захацеў «эканоміць капейчыну». Якія вынікі гэтай эканоміі — думаю, можна і не тлумачыць...

КОНКУРСЫ — гэта магчымасць адкрыць новыя імёны. Конкурсы — гэта вызначэнне

пісанай табелі аб рангах музычных інструментаў. Такім чынам, самых здольных накіроўваюць у класы фартэпіяна, крыху слабейшых — на скрыпку і віяланчэль, яшчэ слабейшых — на народныя інструменты, астатніх — на духавыя. Праўда, калі ўжо быць дакладным да канца, дык духавыя інструменты — не апошняя інстанцыя. Знакаміты трубац, прафесар Маскоўскай кансерваторыі Міхаіл Табакоў любіў гаварыць пасрэдным вучням: «Не хвалойся, даражэнькі, не атрымаецца на трубе — я перавяду цябе на кантрабас, а калі і там не атрымаецца — не бяда. Пойдзеш працаваць у міністэрства». Словы яго аказаліся трапныя.

Супраць такой дыскрымінацыі музыканцкіх спецыяльнасцей барацьба вядзецца і доўга, і безвынікова. Цешыць душу надзея на школы, дзе дзеці будуць навучацца іграць толькі на духавых інструментах. А таксама надзея на тое, што зменіцца пазіцыя кіраўніцтва Сярэдняй спецыяльнай музычнай школы пры БДК, дзе даўно ўжо трэба павялічыць прыём на духавыя інструменты ў першыя класы, а не жывіць гэтую спецыяльнасць у асноўным тымі, хто не

нем сусветнай ці еўрапейскай, і добрую ідэю рэалізаваць надзвычай цяжка. Ці зусім немагчыма.

— Што да непаразуменняў мастака і рэжысёра, дык яны працы не дапамогуць. Выйсце — шукаць рэжысёра-аднадумцу?

— Паразумецца сям-так можна, але знайсці аднадумцу куды цяжэй. Выйсце — браць у работу найбольш блізка сцэнарны матэрыял.

— Ці часта вы адчуваеце незадаволенасць? — Часцей я хачуцца. Але я стараюся рэальна глядзець на жыццё і рабіць як мага болей на карысць справе. Разумею, што вольна палётаць — як булгакаўская Маргарыта ці хоць бы Карлсан — мастаку кіно не выпадае, бо... зачэпіцца за правды вытворчасці. Але цягне ўзлупацца...

— Ці не таму вы працягваеце шукаць магчымасці найбольш поўна выказаць сябе, займаецеся графікай, жывапісам, зяртаецеся да тэатра і да мультыплікацыі?

— Пэўна, таму. У мультыплікацыі, напрыклад, ад запаткавання ідэі да яе ўвасаблення праходзіць менш часу, чым у кіно. Тут мастак бліжэй да... самога сябе. І магчымасці ў яго большыя. Зараз я намагаюся сумясціць ігравое кіно і мультыплікацыю, адначасова займаюцца і тым, і другім. У ігравым кіно канчаю работу з рэжысёрам Яўгенам Маркоў-

скім над фільмам «Філіял» (сцэнарый лінгградскага драматурга Аляксандра Жыцінскага), працу над новым мультфільмам распачаў з Тацянай Жыткоўскай.

— Ваш фільм «Капрыча» — гэта боль, крык душы, нягледзячы на імнечна да гармоніі, бо ў нечым здрадзіла сабе. А пра што ваша новая работа? Новы... боль?

— Аўтар сцэнарый новага мультфільма — сцэнарыст «Капрыча» Аляксандр Зайцаў. Мне блізкія яго пошукі гармоніі чалавечага духу, імкненне пільна ўгледзецца ў наш свет. Жанр новага мультфільма блізка да філасофскай прытчы. Але працу толькі-толькі распачалі, таму казаць пра дэталі немагчыма.

— Мультфільм «Капрыча» ўжо неаднаразова паказвала тэлебачанне, па ўсім відаць, што ў хуткім часе ён з'явіцца і на экраны кіно. Я прадбачу, што асоба іх мастака-пастаноўшчына прыцягне ўвагу глядачоў і не вылічана, што ў іх з'явіцца жаданне пазнаёміцца з ягонай творчасцю бліжэй...

— Гады чатыры назад у Доме кіно ладзілі маю персанальную выстаўку; калі ж будзе наступная, сказаць не магу. Але штогод у тым самым Доме кіно збіраюць выстаўкі-справаздачы мастакоў кіно, дзе можна пабачыць і мае новыя работы.

Гутарку вяла
Ірына КУДЗЕЛІНА.

ПРЭМ'ЕРЫ

Сцэна са спектакля.
Мадам Рэнессанс — народная артыстка БССР Н. Гайда.
У Дзяржаўным тэатры музычнай камедыі БССР пастаўлена фолк-опера па матывах твораў У. Маякоўскага «Клоп». Кампазітар В. Дашкевіч, лібрэта Ю. Кіма і В. Дашкевіч, рэжысёр В. Цюпа, дырыжор А. Сасноўскі, сцэнограф У. Жданю. У спектаклі заняты народная артыстка БССР Н. Гайда, заслужаныя артысты рэспублікі К. Лосеў, А. Ранцанц, артысты С. Якавец, Р. Харык, І. Лінкевіч, А. Касцэці і інш.
Фота Ул. КРУКА.

СЕННЯ вяртаюцца з небыццямі незаслужана забытыя ці ў свой час неапублікаваныя творы. Свае адкрыцці ёсць і ў «Немана». Шырокі рэзананс атрымала ў свой час «Аповесці для сабе» Б. Мікуліча. Цяпер жа прыцягваюць увагу адразу дзве неманскія публікацыі — аповесць Л. Вакулоўскай «Вальфрам — метал цвёрды» (№ 3) і лісты С. Баранавых «Я сумленны грамадзянін...» (№ 4, публікацыя Л. Савік), з часткай якіх, дарэчы, пазнаёміў чытачоў і «ЛіМ». Творы гэтыя, безумоўна, розныя. У першым выпадку — народжаная аўтарскай фантазіяй, у другім — тое, што нават самая шчодрая фантазія ўявіць не можа. Аднак і аповесці і лісты аб адным: тым жудасным, бесчалавечным, жорсткім, амаральным, што прынёс народу і краіне «сталінізм».

Правамернасць падобнага тэрміну выдавочная. Ён неаднаразова гучаў і ў выступленнях удзельнікаў нядаўняй канферэнцыі гісторыкаў і пісьменнікаў, арганізаванай Акадэміяй навук СССР. Саюзам пісьменнікаў СССР і Акадэміяй грамадскіх навук пры ЦК КПСС. Гэты тэрмін падтрымаў і начальнік Інстытута ваеннай гісторыі Міністэрства абароны СССР Д. Валкагонаў, указваючы, што размова ідзе аб грубым скажэнні лёнцкіх ідэй аб сацыялізме, далёка не поўным выкарыстанні матэрыяльнага і духоўнага патэнцыялу новага ладу і чалавечага фактара, аб няясненні грамадству незагойных да гэтага часу ран.

Гэтыя раны і па сённяшні дзень кротаюцца ў прататыпа галоўнага героя аповесці Л. Вакулоўскай Дзімтрыя Мохавы. Яму пашанцавала. Арыштаваны па артыкулу 58-му (большасць палітзняволеных па ім і праходзіла), ён перанёс усе пакуты пекла сацыяльнай несправядлівасці і летнім ліпенскім днём памятнага 1956 года разам з іншымі рэпрэсіраванымі выйшаў на свабоду. Аповесць пісалася ў 1958—1960 гадах, у час, калі ў жыцці грамадства яшчэ дыхалі адліжныя ветры, ды толькі паступова яны ўсё больш слабелі, на змену аднаму бюракратычнаму, адміністрацыйнаму апарату прыходзіў другі, няхай і больш «мяккі» ды гэтаксама непрымірым да думкі, калі яна не супадала з афіцыйнымі поглядамі.

Мохавы міжволі параўноўваеш з героем нядаўняга фільма «Халоднае лета п'яццадзят трэцяга». Напачатку гэтка ж адасобленасць ад іншых, знаходжанне «ў сабе». І раптам — азэрэнне, усведамленне, што ты таксама чалавек! Чалавек, нягледзячы на тое, што не год, не два, не тры чалавекам цябе ніхто і не лічыць. Праўда, Мохаву не

давядзецца ўступаць у паядынак з агалчелымі крымінальнікамі, амнісіраванымі па загаду Берыя. Але ўсё ж паядынак у яго адбудзецца.

Мохаву сённяшні (дзеянне ў аповесці адбываецца ў 1948—1949 гадах) уступіць ва ўнутраную палеміку з Мохавым учарашнім, спрабуючы вызначыць і сваё месца ў падзеях, што разгортваліся тады, у трыццаць сёмым, калі мільёны непаўналетніх людзей былі рэпрэсіраваны. І тады высветлі-

жыць на зямлі». Здавалася, жыць і працу. Тым больш, і пазней справы ладзіліся: «Прышоў на завод зменным інжынерам, а хутка — ужо галоўны інжынер. Потым выбралі ў райком, праз год стаў сакратаром. А з правамі першага можна горы звярнуць у раёне. Толькі паспявай паварочвайся». І ён паспяваў. І шчыра верыў ў сямя, што адбывалася ў краіне. Пройдзе шмат гадоў, многае будзе перажыта, і Мохаву ус-

і Антонавай, калі яна ўпершыню загаварыла з Мохавым. Страшным прысудам прагучалі яе словы: «Слухайце, Мохаву, а ці існуе наогул здраднік ці небяспечны злачынца, які б прама сказаў: так, я здраднік, я небяспечны злачынца?»

Працверазенне прыйшло паступова. Калі ў Мохавы яго паскорыла пакутлівае абдумванне свайго мінулага, дык Антонавай такім каталізатарам маральнага і душэўнага

навых, верачы яму, думаў перш за ўсё пра Радзіму, народ, партыю. Гэтая вера і надавала сілу, каб жыць, хоць у той жа скарге і прызнаваўся: «Хутка тры гады майго зняволення. Я ўжо страціў палавіну працаздольнасці. І, вядома, свайго тэрміну — дзесяць гадоў — не адбуду».

Сумленны грамадзянін С. Баранавых у гэтых сціплых радках, адрасаваных жонцы, захаваў ёй праз гады, паўстае чалавечым шырокага кругагляду, пісьменнікам, для якога літаратура была сапраўдным прываннем. Далёка не кожны, прадчуваючы, што звароту назад няма (усе ж гэтыя скаргі былі без адказу!), багачы, як непаспешная праца падрывае і да таго слабое здароўе, мог застацца аптымістам і жыццямілюбам. С. Баранавых заставаўся. Раскідваў на полі гной, працаваў з тачкай і кіркай ды думаў аб літаратуры, пра яе заўтрашні дзень: «Я працатаў ва ўрыўку «Звязды», што ідзе п'еса Крапівы «Партызаны». Вітаю. Савецкая драматургія расце. Крапіва літаратурна вырасць крочыць наперад... Беражы. Надзянятка, мой раман, я калі-небудзь яго дапішу. У мяне вельмі многа імкненняў». Праз колькі дзён чарговы ліст: «Схадзі на п'есу Крапівы «Партызаны». Напішы мне тваё ўражанне».

Збалелая па прыгожым, спакутаная душа прагнула хараства, як толькі магла. І там, у самых суровых умовах зняволення ён нешта пісаў (пра гэта, па ўсім, нам ужо ніколі не даведацца). Але месцамі і ў лістах да жонкі прамільгне, як праменьчык у пахмурны дзень, адзін-другі штырх, які пераконвае: перад табой чалавек чуйнага мастакоўскага позірку. Скажам, у гэтым вольце, з Уладзіслава: «Цяпер ляжу, абалёршыся на куфэрчык, на другіх нарах ля вакна. Праз акно бачыцца мора. Удалечыні па зыбі цялэпаецца катэр. Ён, здаецца, нырае, як качка; захлэбаецца, але зноў плыве далей уздоўж берага...»

Зноў самае балючае: «...я сам перагрыз бы горла ворагу Савецкай улады, а тут мяне робяць ворагам народа». Балюча чытаць і тое, што ва Уладзіславу С. Баранавых вымушаны быў жыць разам з аферыстамі і зладзеямі (згадкі з апошняга яго ліста). Не кажучы ўжо, што самае балючае, непапраўнае ў тым, што С. Баранавых не змог, як герой Л. Вакулоўскай Дзімтрыя Мохаву, выйсці свабодным за межы лагера. Як не змаглі і дзесяткі іншых пісьменнікаў.

...Яшчэ дзве публікацыі. На тэму, з якой нарэчце, знята забарона. Ачышчэнне — толькі ў праўдзе. Праўда ж — і ў гэтых дакументах часу.

Наш аглядальнік.

ЧЫТАЮЧЫ ЧАСОПІСЫ

АЧЫШЧЭННЕ — ТОЛЬКІ ў ПРАЎДЗЕ

ца, што ён, ні ў чым невінаваты, па сутнасці таксама віноўны. Парадоксу ў гэтых разважаннях няма. Вінаваты Мохаву не перад народам, не перад краінай, не перад законам, а перад уласным сумленнем, бо, сам таго не жадаючы, у нечым садзейнічаў беззаконню.

Вартасць аповесці перш за ўсё ў гэтым, дакладна перададзеным моманце азэрэння героя. Вядома, ёсць у творы і іншае: не менш дакладна схоплены лагерны побыт; дзіўнае, нечаканае і для самога Мохавы, каханне, што ўзнікла ў яго да начальніка геалагічнай партыі Антонавай, у якой яму давялося часова працаваць; максімізм у ацэнцы людзей, падзей; аскетызм у паводзінах Антонавай. Усё гэта, як кажуць, працуе на сюжэт, драматызуе дзеянне, часам нават вядзе да дэтэктаў на-прыгодніцкага пачатку ў творы, што, несумненна, будзе з прыхільнасцю сустрэта пэўнай катэгорыі чытачоў.

І ўсё ж галоўнае ў аповесці эвалюцыя самога Дзімтрыя Мохавы — доўгая, пакутлівая, якую праходзіць ён з часу знаходжання ў дзіцячым доме па дзень, калі на ўласнай скуры адчуў, што значыць быць «ворагам народа». А дагэтуль — бескалонтнае жыццё хлапчука-падлетка Дзімкі Мохавы, жаданне знайсці сваю самастойную дарогу. Арыенцір падказаў яму любімы выхавальнік Палікарп Іванавіч, якога дзеці называлі Філасофам. Самае дарагое, вучуць ён, Радзіма, і дадаваў: «І яшчэ, хлопчыкі, ёсць Праўда... Яна заўсёды тут, — ён прыклаў да сэрца далонь. — Правільнай, заўсёды павінна быць тут. Калі вы хочаце з годнасцю пра-

помніць, як нека да яго зайшоў загадчык сектара ўліку, стары камуніст Толсцікаў («два ордэны Баявога Чырвонага Сцяга» на той час меў!). Сумняваўся, паказваючы першаму сакратару білеты тых, каго выключылі з партыі. Ён, Мохаву, як «адрэзаў»: «Бузем лічыць, Платон Дзянісавіч, што гэтай размовы не было».

Прагалоўная дакладнасць аповесці, ніводнага лішняга слова: «Праз тыдзень яму, Мохаву, пазваніў начальнік раённага НКВС. Сказаў проста, на правах добрага знаёмага: «Зайдзі, Дзімтрыі, трэба пагаварыць». Ён зайшоў. Назад дзверы перад ім не адчыніліся. Яго абвінавацілі ў наўмыснай затрымцы пуску тэкстыльнай фабрыкі, у здрадзе інтарэсам народа. І судзілі яго таксама як ворага народа... «Механізм насілля, запалохвання працаваў бездакорна. Стаўка рабілася вывераная. На веру ў сацыялізм, будаўніцтва якога разгортвалася, на веру таму, што і сам сацыялізм, і яго будаўніцтва, і ўсе поспехі атакавалі імя мудрага. Тыя, хто ні ў чым не сумняваўся, праз некаторы час самі траплялі ў «мясарубку», якая перамоўвала, калечыла людскія лёсы. На іх месца прыходзілі іншыя, хто гэтаксама верыў самаму, самаму...»

Спяная вера падточвала духоўныя сілы народа, паралізавала волю, рабіла яго сляпым віннікам у механізме насілля і запалохвання. «Спяная вера ў справядлівасць усяго, што адбывалася, на заўсёды выключыла з... розуму і сэрца Мохавы любое сумненне. Гэтая ж спяная вера кіравала

ачышчэння стаў сам Мохаву, якога яна пакахала гэтаксама, як і ён яе. Не сказаць, каб у паказе ўзаемаадносін гэтых двух складаных людзей (Антоннава перажыла гібель мужа) пісьменніца ўмела расставіць псіхалагічныя акцэнт. Сям-там дае знаць і меладраматызм, і нават сентыментальнасць. Ды і нечаканая гібель Антонавай у час катастрофы верталёта «згушчае фарбы», скіроўвае ў рэчышча таго самага меладраматызму. Але гэтыя аўтарскія неадглядныя ўплыўваючы на ўспрыманне аповесці ў цэлым. Тым больш, што нават лісты С. Баранавых усюсна пацвярджаюць, што Л. Вакулоўскай удалося праўдзіва перадаць душэўны стан чалавека, які апынуўся ў няволі. На жаль, як гэта ні трагічна і балюча і як сведчыць яго скарга на імя пракурора БССР (слалася яна і ў іншых высокіх інстанцыях) і С. Баранавых верыў таму, каму нельга было верыць. Страшна чытаць такое, але супраць праўды не пойдзеш: «Прашу вызваліць мяне з-пад варты, з лагераў... Калі б я меў шчасце вярнуцца да сваёй літаратурнай работы — я змог бы напісаць цяпер эпопею нашай магутнай сацыялістычнай краіны. За гэтыя тры гады я бачу жыццё ў яго паўнаце. Я бачу ворагаў народа і бачу большавікоў тут, на Далёкай Поўначы. Тут, дзе таксама Савецкая ўлада, як і ў мяне на радзіме... І ніякі вораг яе не пераможа, таму што яна адзіная, таму што ёю кіруе народ, воля якога ў вялікага Сталіна».

Сталін быў для мільёнаў людзей увасабленнем усюга савецкага. Значыць, С. Бара-

ГАВОРКА ЯШЧЭ НАПЕРАДЗЕ

Усесаюзны семінар драматургаў: уражанні і развагі

Прыязі з Масквы матэрыял — такім быў наказ рэдакцыі, калі я выпраўлялася на Усесаюзны семінар драматургаў. Усе чатыры дні добрасумленна занатоўвала фрагменты з лекцыяў (яны прыпадалі на першую палову кожнага дня) і выступленні. Гартаю бланкот, успамінаю пачутыя і пабачанае і лаўлю сябе на думцы, што ўражанні мае і няпэўныя, і супярэчлівыя.

У чым найперш значэнне семінара — дык гэта ў самім факце яго правядзення. Апошні раз драматургі збіраліся ў Маскве гадоў 20 назад. Перагорнута яшчэ адна старонка айчынай гісторыі — не вельмі слаўная, але і не самая горкая. Меналіта ў гэты перыяд фарміравалася асоба і талент большасці з тых, хто заложыў вялікую залу ЦДЛ. Учора многія з драматургаў мелі вядомасць, мелі поспех — калі не ўсесаюзны, дык у сваіх рэспубліках. Сёння ў іх творчая паўза, яны прымоўклі — як перад доўгай дарогай. Між тым «глядзачкае, пакуль мы зазірнем яму — цераз сабе — у душу. Галоўнае, не перашнаджаць нам» (з выступлення А. Дударова).

Першая палова дня па насычанасці інфармацыяй, па ўзроўню асэнсавання фантаў мінулага і сучаснага намнога пераўзыходзіла другую. І не дзіўна: на

сустрэчу з намі запрасілі людзей, чые імёны гавораць самі за сябе. Гэта Д. Валікоўнаў, О. Лаціс, В. Кабайдзе, Г. Лісічкін, С. Фёдарав, У. Бядуля...

Запрашаючы да размовы, кіраўнікі семінара, яны ж вядучыя пасяджэнняў — В. Розаў, М. Шатроў, А. Салынін, намеснік міністра культуры СССР М. А. Грыбанав — самі выказалі нямала слухных, часам палемічных думак. Аднак удзельнікі крыху аднабакова зразумелі парадак дня: «Перабудова і новае мысленне ў драматургіі». Пра тэмлі і мяжы гэтай перабудовы гаварылася шмат, а пра драматургію, пра тэатр неяк забывалі. Ці ў гэтай сферы перабудова ўжо адбылася і абмярноваць проста няма чаго?

Павінна дадаць — і завастрыць на тым увагу, што арганізавалі мерапрыемства сумеснымі намаганнямі Саюз тэатральных дзеячў СССР, Саюз пісьменнікаў СССР і Міністэрства культуры. Беларуская дэлегацыя СДД была асабліва прадстаўнічай. Амаль усе вядучыя рэжысёры рэспублікі прыехалі паслухаць пра нашы драматургічныя праблемы. Яны, звычайна не ўступаючы ў публічную палеміку, усё ж галасуюць «супраць» беларускай драматургіі — сваёй творчай прантынай. Цінава было б іх вачамі зірнуць на пераменлі-

вую (то разліцеца, то перасохне) плынь гаворкі. Ці заўважылі яны, што пра арганізацыю, якая з усіх куткоў краіны шчодра выправіла ў Маскву сваіх прадстаўнікоў, амаль не згадалася? Быццам і не флагман яна тэатральнай справы. Быццам і не творчы саюз усім...

Як загаварыўся драматургі пазбягалі болевых момантаў сваёй професіі. Пра ўласнае незайздроснае становішча, пра лёс п'ес, які ў многім залежыць ад павеваў кан'юнктуры — ні слова. Мы перад таварышамі-рэжысёрамі — як пакупнікі перад прадаўцамі: насмела, з душэўным трышчэннем. Не здзіўлюся, калі ўпэўнены ў сабе «прадаўцы» цішню пасміхаюцца. Маўляў, ёсць, ёсць тавар, ды не для кожнага...

Сваю ролю, магчыма, адыграла тое, што сярэд удзельнікаў семінара большасць моладзі (гэта было агулова на ўспрыманні). «Маладыя», якім, праўда, пад сарак, не спялаліся кідацца ў бойку. Як сказаў мне калега-маладанін, «не палезу ў карыта, каб парасяты не з'елі». Ці не таму выраслі сябе са спісу ўвогуле не баялі Альс Пётрашэвіч? Зрэшты, не мне ўпнікаць — я таксама маўчала.

Дакладнае, адпаведнае мясцовай сітуацыі слова прагучала не тут — раней, у Мінску. На адным з пленумаў СДД БССР яго прамовіў Аляксей Дударав. Слова гэта — «крызіс». Але сам тэатр — усё больш у тым пераконваецца, не здольны мець цвярозы, рэалістычны погляд на сабе самога. Ён толькі ў грыве і ў пышным убранні асмелваецца зазірнуць у люстэрка. А люстэрка тое — прэса, тэатральная крытыка — у меру сваіх здольнасцей спрыяе самапаздану, жывучасці старых ілюзій і нараджэнню новых. Калі ў літаратуры, як пісаў нелі у «ЛіМе» Нічыпар Пашкевіч, мы ўсе жывём адной вясковай абшчынай, то што гаварыць пра тэатральнае аспрод-

дзе, яшчэ больш замкнёнае? Прынцыпова, аб'ектыўнасць крытыкі ў такіх умовах становіцца рэччу амаль немагчымай. Нівеліруецца само паняцце крытыкі, пышным цветом расцвітае і заражае моладзь нафармізм. Пасля здачы або прэм'еры — шалаткі, малапацлівыя рэплікі («Правал!»), а на старонках выданняў — станоўчыя рэцэнзіі. Калі малады крытык усё ж пасмее пра нейкі калетку ці спектакль сказаць без звычайнай энцэляпедыі, у заклапочаным хаця б тоне — ён ужо «ніспровергатель» святныў.

Дзякуючы ўсяму названаму, вакол сапраўднага стану тэатра ствараецца своеасаблівая «зона маўчання», у існаванні якой жыццёва зацікаўлены тыя, у каго правую сёння больш, чым абавязкаў. Тэатральная бюракратыя, як і ўсялякая іншая, даўно думае толькі пра сябе, а не пра нейкую там професійную ці нацыянальную годнасць.

Што гаворка такая можа адбыцца, сведчыў апошні дзень Усесаюзнага семінара, калі дыскусійная плынь разлілася і зайграла ўсімі адценнямі. З бласкам выступілі крытыкі: І. Вішнеўская, В. Бандаранка, В. Максімава, М. Швыдкія... Мы назіралі плюралізм у дзеянні — барацьбу пазіцый, перакананняў, групаван... Дануль жа ў нас будзе ціха?

Віктар Сяргеевіч Розаў, вядучы пасяджэнне, прывёў наступны гістарычны анекдот. Бацька Дыягена быў фальшыва-манетчыкам. Калі Дыяген звярнуўся да аракула — ці ісці яму бацькавым шляхам, той адказаў: «Лепш падрабляць грошы, чым ісціну». Першы крок на шляху да ўдасканалення — назваць рэчы сваімі імёнамі, пераадолець ведамаснасць, настаўнасць інтарэсаў. Ці хопіць у дзельчаў беларускага тэатра для гэтага сіл і прынцыповасці — пакажа час.

Галіна КАРЖАНЕУСКАЯ.

У гэтыя дні ў нашай краіне і шырока ў свеце адзначаецца 1000-годдзе ўвядзення хрысціянства на Русі, прыняцця Кіеўскай Руссю праваслаўя як дзяржаўнай рэлігіі. А гэтая ж падзея, што мела месца тысячу гадоў таму назад, была ў пэўным сэнсе вынікам дзейнасці слаўных славянскіх першаасветнікаў, заснавальнікаў славянскай пісьменнасці «братоў салуньскіх» Кірылы і Мяфодзія (826—869; 815—885).

Можна быць у розных адносінах з рэлігіяй, у тым ліку з праваслаўнай царквой (я атэіст), але бясспрэчны і агульнапрызнаны факт, што гэта па-

каў. А што казаць пра шырокую публіку? На вялікі жаль, няма ў нас папулярнай літаратуры пра іх, як, напрыклад, у Балгарыі, дзе сапраўды ўмеюць шанаваньне іх памяць, аддаваць належнае іх жыццёваму і творчаму подзвігу.

У Балгарыі здаўна штогод 24 мая адзначаецца Дзень Кірылы і Мяфодзія. Гэты дзень там сапраўды стаў вялікім святам, якое датычыцца кожнага — дарослага і малага, усіх слаўных насельніцтва. Свята не абмяжоўваецца ўрачыстымі пасяджэннямі, афіцыйнымі мерапрыемствамі з дакладамі і доўгімі прамовамі. Не, там са-

Наша неацэнная спадчына

дзея паклала пачатак якасна новай цывілізацыі на нашай прарадзіме: царква не магла функцыянаваць, не ўзяўшы на ўзбраенне пісьменнасці і кніжнасць, а значыць, не даўшы дарогі адукацыі і культуры — няхай абмежавана. Калі б на той час не было пісьменнасці, яе неабходна было б вынайсці. У першую чаргу, вядома, для патрэб набажэнства, для замацавання ў пісьмовай форме рэлігійных тэкстаў...

Першым місіянерам праваслаўя на Русі не трэба было вынаходзіць кола. Ужо больш за сто гадоў да хрысціянства на Русі, лічы, па суседстве, у паўднёвых славян была свая азбука, свая, славянская пісьменнасць, богаслужэнне вялося па перакладзеным на мясцовую, зразумелую пастве мову, рэлігійных тэкстаў. У тагачаснай Балгарыі, якая адной з першых прыняла славянскую пісьменнасць Кірылы і Мяфодзія, узнікла на яе аснове літаратура і ў першай палове X стагоддзя, як сцвярджаюць знаўцы, яна дасягнула «адной з вяршынь у сваім развіцці» (Э. Геаргіс).

Няма сумнення, што «растыражываваная» перапіскамі кнігі з Балгарыі і іншых месц рознымі шляхамі трапілі да «маці гарадоў рускіх» — у Кіеў, назапашваліся ў княжацкіх палатах, распаўсюджваліся па розных удзелах. Разам з кнігамі павінны былі прыходзіць грамадзі, якія навучалі русічаў спасцігаць таямніцы пісьмоўных знакаў, чытанія, пісьма — на мове, блізкай і зразумелай. (Вучоныя сцвярджаюць, што ў тым далёкім часе гаворкі розных славянскіх плямёнаў мелі больш агульнага, чым цяпер.)

Так, нашы далёкія прашчурны былі не дурны, яны разумелі значэнне пісьменнасці на роднай мове. Кіеўскія князі яшчэ да Уладзіміра — «хрысціцеля» па вартасці ацанілі азбуку Кірылы і Мяфодзія, хоць, вядома, у першую чаргу прыстасоўвалі яе для мэт дзяржаўнай палітыкі. Але аб'ектыўна вынікі аказаліся жыватворныя на доўгія часы для многіх народаў, не ў апошнюю чаргу і беларускага.

Справа Кірылы і Мяфодзія несмяротная, заслугі іх перад нашчадкамі, да якіх адносяць сябе і беларусы, неацэнныя. Гэта ўсведамляе кожны адукаваны чалавек. Але ўсведамленне гэта, на жаль, часта адцягнанае, абмежаванае, не падмацаванае грунтоўнымі ведамі. Асабліва гэта датычыць нашай сярэдняй школы, ды, бадай, і вышэйшай — нават на філалагічным факультэце студэнт мала што пачарпіе пра жыццё і дзейнасць першаасветні-

праўды народ святкуе, веселіцца, спявае, удзельнічае ў шэсцях, танцах, карнавалах. Там гэта свята прыходзіць у кожны дом, у кожную сям'ю.

Чаму б і нам, беларусам, не далучыцца ў гэтай святой справе да братоў-балгараў? Гэта ж наша агульная спадчына. Спадчына, якая не дзеліцца, не драбіцца, не раздзяляе, а аб'ядноўвае і ўзбагачае — кожнага паасобку і ўсіх разам. Беларусы тут не абызены і не пакрыўджаны. Пра гэта паклапаціліся нашы продкі, якія, прыняўшы як дар спадчыну Кірылы і Мяфодзія, пашыралі яе на роднай глебе і перадавалі новым пакаленням. Сярод іх былі людзі выдатныя, пра якіх мы сёння гаворым з гонарам. Нам ёсць кім і чым ганарыцца. Варта прыгадаць хаця б некалькі імён з нашай гісторыі. Кірыла Тураўскі — «Златоуст, паче всех воссиявший нам на Русі»... Ці ж яго справа — не ўзвышэнне справы першаасветнікаў Кірылы і Мяфодзія?.. А Францыск Скарына, які падобна (ці па прыкладзе?) ім, карыстаючыся створанай ім кірыліцаю, самаадана і самаахвярна перакладаў на даступную «людю паспалітаму» мову тэксты Бібліі? А Пётр Мсціславец?..

Нельга сказаць, што ў нас не аддавалася даніны памяці вялікіх славянскіх дзеячаў культуры — пад Дзень Кірылы і Мяфодзія з'яўляліся публікацыі, новыя пераклады з балгарскай мовы. Пацвярджэнне таму — і сённяшнія публікацыі ў «Ліме». Але гэтага недастаткова. Феномен Кірылы і Мяфодзія заслугоўвае большага. Яго трэба ўзімаць на агульнанародны, агульнадзяржаўны ўзровень. Сякія-такія захады ў гэтым кірунку ў нашай краіне робяцца. Дні славянскай пісьменнасці і культуры праходзілі 24—26 мая 1986 года ў Мурманску; у мінулым годзе святкаванне дзён Кірылы і Мяфодзія адбылося ў Волагдзе — 24 па 31 мая. Сакратарыят праўлення Саюза пісьменнікаў РСФСР прыняў пастанову аб арганізацыі Дзён славянскай пісьменнасці і культуры штогод. Сёлета гэтыя Дні будуць праходзіць у старажытным Ноўгарадзе.

Значыць, ёсць добры прыклад. Застаецца толькі прыняць неабходныя захады Саюзу пісьменнікаў Беларусі, прыцягнуўшы да гэтай справы іншыя творчыя саюзы, каб свята пісьменнасці і культуры — найвялікшых заваёў чалавецтва — штогод у вясновыя майскія дні шырока і радасна пракатвалася па гарадах і вёсках Беларусі.

Уладзімір АНІСКОВІЧ.

Любамір ЛЕУЧАУ

Палын

Чарнобыльскі саркафаг патоне паволі, у багну ўедзе
Патоне ў тым мораку, што далавах
па-за душой пачынаецца недзе.

Патоне з ім разам і частачка нас — частачка, што ад бяды не пабегла...
Чаму ж адны сябе трацяць ураз,
другія шануюць сябе адпаведна?

Чарнобыльскі саркафаг апусціцца ў свой касмічны кратэр.
Патонуць пытанні. Патоне страх.

Патоне агонь. І жалоба па страхах...

А наверх застануцца варварызмы плаваць — аварыя, радыяцыя, катастрофа.

І будзе ў бязмежы птах апраменены плакаць.
І будзе ўсё большая ружа цвісці ў эпохах.

Аптымістка

Бязветранасць. Духмень на схіле дня.
Няўжо сусвет змарыўся і знямеў?

Калі настала гэта цішыня? — на ўзгорку, у стагоддзі, ува мне.

Нібы хлапчук, на жухлым лісці ляжу маўчком. Так доўга, што нарэшце мяне за ліст вялізны прынялі,

і вось я чую праўду з вуснаў вешчых.

На лад эпічны мовяць мне лісты: карычневы, барвовы, залаты.

Ваша вялікасць вялізарны ліст з богам! Мы ў бітве свяшчэннай ляглі.

Аднак і вятрыску, што рынуўся ўніз з-пад зораў, — змаглі ў паядынку, змаглі!

Ен голле ламаў і карэнні выворваў, ды выдыхся ў нашым зялёным агні,

у полімі буйным — злы дэман прастораў.
Змаглі ў паядынку яго мы, змаглі!

Ляжу я і ў лад ім гукаю ганебна: рыцары вы мае і гладытары, спіце спакойна, рабіцеся глебай,

вечер навек перамогшы раз ятраны.

Ямб пра Юрмалу

Грукоча юрмальскі прыбой! Да пены клён сагнуўся кучаравы.

Лютэе бора — мой жаданы Бог! І я тут — толькі след балючай раны.

Бальзам не памагае ад пакут

Мучу нябёсы, словы маракую...
Я і ў абдымках адзінокі тут, як адзінокая
у дуле стрэльбы куля...

Што нам сказаў на развітанні рыбак у бары — жрэц марскіх пустынь?
«Пасля такога буры заўтра ўранні ідзіце к мору сабіраць бурштын».

Так ён параіў нам — і знік.

Паэты, вандроўнікі, у ранішнюю стынь пасля мяне аглядзьце бераг гэты — і самы лепшы будзе ваш бурштын!

Капрыз № 4

Шчасце? Кажуць, што нібыта гэта плаха для паэту.

Я такога не казаў. Шчасце, кажучы —

неспадманнае, сапраўднае — так распырскана ў жыцці паўсюдна, як само жыццё распырскана, быць можа, у сусвеце.

Светлавых гадоў адлегласці! Светлавая безнадзейнасці!

Але ты, таварыш, не палохайся заставацца сам-насам з прастораю,

заставацца сам-насам у вечнасці,

заставацца сам-насам перад сабою...

Так, як Праметэй і камень. Так, як Жанна Д'арк і полімыя.

Так, як Леўскі і пятыя. Так, як шчасце і паэт.

Хлеб

Сын да мяне прыйшоў. У дом бацькоўскі. Не ў прочкі ад сям'і,

а проста ў госці. Як думка ў голаў — раптам завітаў.

Як летні дождж, што тут жа перастаў. У цёплым пыле сохнуць кроплі ўміг.

Прамудрасці жыцця, якіх я не спасціг. Пытанні смешныя мае, вядома, Я знаю ўсё — раз сын зайшоў дадому.

Раз усміхаецца. Раз п'е віно няспешна...

З экраны морды крывацца пацешна. — Не абязгрошыў часам?

— Заўтра буду пры зарплате. — Чаму — адзін? — Ды так... Але — усё нармальна ў хаце.

Чутно: гадзіннік б'е ў суседа меладычна. Час падслухоўвае. Ды выдае сябе.

— Шмат курыш ты... — Прывычка.

І я дамоў адвожу сына. Дзе яго новы дом? Там, дзе канчаецца Гамора і пачынаецца Садом.

Там гмахі свае цені аднолькавыя мераюць. А ў поўні твар — як у Снягурачкі абмерлай. І мы — два гномы — абдымаемся нявесела. Грук дзверыны. Святло ў пад'ездзе і на лесвіцы...

І я ганю аўто назад. О, горад мой, як добра знаю я цябе — парой начной! На гэтым васьмь рагу была пяркарыя.

Тут таінствы пяркіся легендарна. Апоўнач, калі снег спыняў усе трамвай, я марыў пра выратаванне ў гэтым раі. — каб між каханнем і самотаю — на паўдарозе — пабыць хоць трохі тут і крылы размарозіць...

І вось мы, летуценнік малады і пекар з сівізнай, як на сустрэчы дзвюх стыхій — нябеснай і зямной.

Ён адчыняе печ, а я — сваё няўрымслівае сэрца. І кожны азараўся водбліскам бяспмерця.

Ён падаваў мне хлеб — ручны, цудоўны, запечаны ў драўным жары дыхтоўным.

І прымушаў мяне апавядаць без зморы пра ход агульналюдскае гісторыі.

Я — мог! Свет заўтрашні падбачыў я тады.

Я быў бязмежна закаханы і быў бясконца малады.

Той водар хлеба з верай чалавечай застаўся ў сэрцы ў творчай ране вечнай.

Але пяркарыя таінстваў зачынена.

Напэўна, пекар-чарадзеі спачынуў.

Дый голаду таго няма, відаць — за светам свет прадказваць і шукаць.

І я, адзін, імчу назад. Адзін імчу.

І ўсё хутчэй, хутчэй. Не знаю сам — чаму.

Мой горад — той жа. І ўвесь свет — той самы.

Вунь хлеб, для ўсіх аднолькавы, прывезлі ў крамы.

Афішы клеяць. Мыюць вуліцы. Цалуюцца пад клёнам...

Вярнуўшыся, схілюся я над тэлефонам.

І сыну так скажу: — Мой чалавек, паслухай: ты — мара веку, што ў нябыт сыйшоў са скрухай,

Не маеш права ты казаць: «Я глух і слеп...» Увогуле... Ты дзе купляеш хлеб?

А ён адкажа мне з пярчотай і трывогай: — Я ўжо чакаў званка...

Нармальна ўсё, нічога. Вядома, так... Мая віна — мая пакута...

А хлеб... А хлеб для ўзросту для твайго — атрута. З балгарскай пераклаў Ніл ГІЛЕВІЧ.

ДЗЕД ПЕНКА выцягнуў босую нагу да каля старай арэшны. З пад закасанай абшарпанай штаныны паказаліся сінія і вузлаватыя жылы, нібыта карэнні арэшныны, што вытыркаліся ў траве з зямлі.

Пад старым затрашчала трохногая табурэтка. Ён перакінуў закуруную люльку ў другі куток рота, вялікай стракатай насоўкай выцер з ілба пот і прашамкаў:

— Як думаеш, Міхале, ці злітуецца, ці паміле, га?

Малады селянін, абапёршыся на плот, паціснуў плячамі і паглядзеў на вечназялёныя сосны, якія стаялі нерухома ў цяжкай спякоце. Ён памаўчаў. Потым сказаў:

— Каб толькі ехаў адтуль... Каб нам падаць прашэнне!

На зямлі каля старога сядзеў русавы абарваны хлапчук, маўкліва абстругаў лязіну і пазіраў то на старога, то на брата Міхала.

— А ты, Цане, ці бачыў калі цара? — ласкава спытаў стары.

— Не-а, — абыхава адказала малое.

— А я дык размаўляў з ім, «Харошы ў цябе, кажа, хлопец, стары». Пра Ілійчу, «Юнак». Я пахваліўся, што хацу вывучыць яго на настаўніка, а ён кажа: «Добра». Ты як думаеш, Цане? Ці выпусціць наша Ілійчу? Ці загубяць усё-такі?

Цане склаў сцізорык, паклаў яго ў кішэню, задаволена агледзеў акораную лязіну і сказаў:

— Не ведаю, дзеду Пенка. Гэта залежыць ад цара. Калі захоча — паміле, а калі не — дык не.

Стары ўздыхнуў і паўтарыў:

— Яно так. Усё ад яго залежыць. Захоча — паміле, а калі не — дык не.

Ён схваў у кішэню шавараў патухлую люльку, крэкчучы ўстаў і абапёрся на ствол арэшныны.

Цара дзед Пенка бачыў не раз. А аднойчы нават размаўляў з ім. Было гэта даўно, калі Ілійчу споўнілася трынаццаць гадоў. Сюды, у рыльскія нетры, цар наведваўся кожны год і аб'язджаў усе дарогі на машыне. І цяпер ён быў тут, паляваў не дзе з царскімі людзьмі. Сяляне праз увесь дзень чулі несупыннае рэха стрэлаў. Даносіўся і залівісты сабачы

Юнак (балг.) — герой, малайца.

брэх. Кожнага дня дзед Пенка і Міхал чакалі, каб сустрэць цара і падаць яму прашэнне на памілаванне. Усе вочы прагледзеў стары, узіраючыся на дарогі.

Ён усхвалявана патупаў з кійком па траве і нечакана выцягнуў шыю, прыслухаўся. Міхал выйбег на дарогу, угледаеўся ў бок лесу, усхвалявана прыклаў руку да вуха:

— Коннікі...

та неразборлівае: «Вашліка...»

Цяпер ужо спыніліся і другія два ездакі. Першы прабурчэў нешта сабе пад нос, нібыта гэты нядужы стары ўзняў насустрач цару не пісьмо, а сякеру. Дзед Пенка зрабіў выгляд, што не чуе яго. Ён усё размахваў пісьмом, мармычучы штосьці няскладнае.

— Ну што, стары? Ці не

маіх сыноў забілі ў той вайне... Баба мая спакутавалася па іх і пайшла на той свет... Толькі Ілійча ў мяне застаўся... Злітуйся над ім!

Кабург агледзеў селяніна ад белых рэдкіх валасоў да мазолістых пальцаў на нагах. Па суровым яго шэрым твары прабег дзень, ён узняў бровы і спытаў:

— А чаму ён асуджаны, дзе? Дзе ён цяпер?

Дзеда Пенку як працяла сцюжай, ён ажно скалануўся. Штосьці зноў прымусяла яго выцягнуць шыю, і ён, моцна абапёршыся на кіёк, давадаў:

— Калі табе патрэбна нечая галава, ваша вялікасць, то я... мая... Яна ўжо нікуды не вяртае... Але злітуйся з Ілійчы!

І ўзняў свае выцілыя вочы на «вялікасць».

У тых вачах была глыбокая пакута за чалавечае жыццё...

Цар крыху памаўчаў, задумаўся, потым ляпнуў старога па плячы і, перадаўшы пісьмо аднаму са сваіх людзей, сказаў:

— Супакойся, стары! Калі тут усё напісана пра твайго ўнука... Імя. Ідзі! Яго не заб'юць. Я скажу, каб яго выпусцілі...

І адразу ўскочыў на каня.

Царскае слова

АПАВЯДАННЕ

Падбег і Цане... Сямідзесяцігадовы дзед таксама хуценькімі крокамі патупаў да дарогі. Новай сілай напоўніліся яго старыя жылы. Конскі тупат узмацняўся, недалёка ўжо чуліся і чалавечыя галасы.

— Едуць, едуць, — шаптаў ён, разявіўшы рот, узіраўся ў сцяжыну, якая вілася паміж стваламі векавых соснаў. — Ага, чуваць гамана...

Раптам паказалася трое коннікаў — два вайскоўцы і адзін у гольфах і кепцы.

— Вунь той, у кепцы, — падказаў Міхал старому, злёгка падштурхнуў таго наперад, а сам адскочыў убок, паклікаўшы і Цане.

Дзед Пенка ўдыхнуў паветра, падняў галаву і, абаніраючыся на кіёк, затупаў насустрач ездакам.

— Ваша вялікасць... — хацелася крыкнуць яму, але ён здолеў толькі прашаптаць.

Першы коннік праскочыў каля дзеда Пенкі. Конь ягоны фыркаў і брыкаўся. Другі, той, што быў у кепцы, прыжмурчыў вочы, паглядзеў на старога, які высока трымаў сіні канверт. Потым спыніў каня і штосьці сказаў сваім спадарожнікам, але што, стары не дачуў, ці не разбраў. Коннік зняў кепку, і пляшывая галава заблішчэла на сонцы. Дзед Пенка усё махаў канвертам і спрабаваў гукнуць:

— Ваша вялікасць... Але чулася толькі неш-

для мяне гэта пісьмо? — нібыта ласкава запытаў Кабург з моцным нямецкім акцэнтам і працягнуў руку да пісьма.

Конь панюхаў белую галаву старога, фыркнуў, хітнуў морду ўбок і як з пагардаю адступіў назад.

Дзед Пенка сабраў апошнія сілы, няўклюдна падскочыў, але сак-так перадаў канверт у руку цара. Тады ўжо язык у яго развязаўся:

— Табе, табе, ваша вялікасць... Там напісана. Усё напісана... пра Ілійчу Пыдарскага... Не здолеў, ваша вялікасць, на настаўніка яго вывучыць, цеслем стаў... Ці помніш, ваша вялікасць, як аднойчы машына твая засела ў гэзі па восі, а мой унук Ілійча і яшчэ два хлопцы памагалі выцягнуць машыну...

Цар слухаў з цікавасцю, але разумеў не ўсё, таму што конь яго фыркаў, перабіраў нагамі і заглушаў словы селяніна.

— Дык што ты ад мяне хочаш? — спытаў ён і саскочыў з каня.

Здзіўлены і незадаволеныя злезлі з коней яго спадарожнікі. Цяпер ужо дзед Пенка зусім разышоўся:

— Ваша вялікасць, — паचाў ён больш разборліва. — Унук мой, Ілійча Пыдарскі, які тады памог табе, асуджаны на смерць... Дваццаць дзён засталося... Злітуйся над ім... Адзін ён у мяне. Адзін я на свеце... Абодвух

— У турме, сыноч. Дзе ж яшчэ. У Самокаве яго ўзялі ноччу, і яшчэ чатырох. Награшылі ў нечым перад царскай уладай, вашліка...

Ён не закончыў. Расплакаўся, нібы дзіця. Выціраў вочы і нос рукавамі і ўвесь тросся.

Цар адварнуўся ўбок — відовішча было непрыемнае. Ён, відаць, каўся, што злеза з каня — лепш было б адразу паскакаць. Але зноў паглядзеў на селяніна. Два вайскоўцы штосьці яму казалі, але што — дзед Пенка так і не разбраў.

— Ваша вялікасць, ты ведаеш яго, майго Ілійчу. Вось гэтай рукой, у якой трымаеш пісьмо, ты паглядзіў яго тады па галаве. І грошы яму даў за тое, што памог табе. Ці помніш, ваша вялікасць... А ён тады перасіліўся, ваша вялікасць, у бальніцы ляжаў і з таго часу ўсё перавязаны ходзіць. І ў войска яго не ўзялі...

Цар задумаўся. Ён стараўся ўспомніць таго Ілійчу, які пацярпеў з-за яго, але з бездані аслабелай яго памяці выплывалі ўспаміны, няясныя ўспаміны пра многіх сельскіх дзяцей, якіх ён гладзіў з якога-небудзь выпадку, катаў іх па сто метраў на машыне і кідаў абыхава дробныя грошы. Але з тых цымяных карцін ён ніяк не мог узнавіць вобраз Ілійчы. Ён зірнуў на старога і праз сілу ўсміхнуўся.

Цэлыя дзесяць дзён дзед Пенка жыў у хваляванні. Гадзінамі праседжаў каля парога сваёй хаты і чакаў, калі з'явіцца на дарозе Ілійча.

— Гэта ж царскае слова, — казаў ён аднавяскоўцам, якія недаверліва ківалі галавамі. — Калі цар сказаў, што выпусціць, — значыць, выпусціць.

Ён радасна смактаў люльку, цярпліва сядзеў на трохногім крэселцы, і ўсялякі шум, які чуўся з дарогі — ці то конь, ці машына, ці чалавек, — прымушаў яго ўздрыгваць.

Ніколі вяскоўцы не бачылі яго з такой усмешкай на твары. Ён весела загаворваў з кожным дзіцем, цыганам з сяла шчодро раздаваў усё, што было ў хаце, зусім здзяцінелы, размаўляў з сабакам, з курамі.

Але дні міналі, а Ілійча не ішоў. Суседзі пыталися:

— Можна, хоць пісьмо прышло, дзед Пенка?

Пакрысе ўсмішка пакідала ягоны твар: ніякай весткі з горада не было.

— Гэта не так проста, дзед Пенка, каб яго вызваліў цар. Уратаваць яго ад расстрэлу — адно, а зусім выпусціць — гэта другое! — супакойвалі яго вяскоўцы.

Дзед Пенка страціў цярдзенне. Яму не сядзелася на адным месцы. Аднаго дня бачылі, як ён шпурнуў трохногім крэслам у сабаку, які

БЭНДЭ

(Працяг. Пачатак на стар. 8—9).

Як літаратура буржуазная, так і літаратура, якую ўтварыў Колас, Купала і іншыя ім падобныя пісьменнікі, маюць адну агульную рысу, якая іх родніць, гэта тое, што гэтая літаратура з'яўлялася літаратурай уласніцкіх класаў. Гэты факт не мог не спрыяць падпарадкаванню буржуазнай ідэалогіі дробна-буржуазнай па сутнасці творчасці Купала і Коласа.

...палітычныя метаікненні Купала... [...] фармаваліся пад уплывам буржуазнага «нашаніўства». У гэты ж перыяд творчасці Купала знаходзіцца пад інтэнсіўным уплывам буржуазнага нацыяналізму. Далейшы працэс развіцця Купала, які адбыўся ў атмасферы «нашаніўства», даходзіць да той ступені, дзе Купала становіцца цалкам сфармаваным «нашаніўцам» і ператвараецца ў ідэолага, баяна «нашаніўства».

Творчасць Купала з актыўна-дзейнай рэвалюцыйнай ператвараецца напярэдад-

ні Кастрычніка ў лібералісцкую, з прычыны адсутнасці рэвалюцыйных элементаў набывае глыбока-нацыяналістычны характар, з усімі ўласцівымі нашаніўскаму нацыяналізму рысамі.

Такой жа якаснай змене, праўда, іншым шляхам, падупала і творчасць Якуба Коласа. Нашаніўскі нацыяналізм-лібералізм выхаласціў рэвалюцыйныя элементы з творчасці Якуба Коласа, запоўніў яе буржуазным нацыяналізмам.

Кастрычніцкую рэвалюцыю Купала і Колас сустракаюць з пазіцыі буржуазнага нацыяналізму-лібералізму, у лагерах нацыяналізму.

...Яны (Купала і Колас. — Б. С.) не ўспрынялі пралетарскую рэвалюцыю, як рэвалюцыю, якая можа вызваліць працоўныя масы ад эксплуатацыі капіталістаў, памешчыкаў і ад нацыянальнага прыгнёту. Пралетарская дыктатура ў іх вачох уяўлялася як новая форма сацыяльнага і нацыянальнага прыгнёту.

Інакш адбылася эвалюцыя З. Бядулі. Носьбіт і выразнік дробна-буржуазнай ідэалогіі, ідэаліст па светапогляду, у часе царызму ўцякаючы ў свет мар і фантазіі, у часе рэвалюцыі злучаецца з беларускім контррэвалюцыйным нацыяналізмам. Свайму расплывістаму светапогляду, абстрактным мэтам «хараства» надае канкрэтны, завостраны клясавы буржуазны змест... З першых дзён Кастрычніка Бядуля вядзе актыўную барацьбу супроць пралетарскае рэвалюцыі, усе свае сілы, здольнасць і нават сродкі пускае ў ход, каб дапамагчы беларускай буржуазіі разам з акупантамі задушыць пралетарскую рэвалюцыю.

Уплыў буржуазнай ідэалогіі сказаўся і на творчасці Цішкі Гартнага... [...] Творчасць Гартнага пад уплывам буржуазнага нацыяналізму мяняе рэчышча свайго развіцця і становіцца выяўленнем псіхікі дробнай буржуазіі...

...На Кастрычніцкую рэвалюцыю Гартны актыўна адгукваецца сваёю творчасцю. Яго вершы напоўнены заклікам руйнаваць старое, імкнуцца да зор, наперад. Але гэта ўспрыманне Кастрычніка зноў такі з'яўляецца ўспрыманнем толькі павярхоўнасці, вонкавых праў, у той час, як унутраны клясавы змест рэвалюцыі, мэта рэвалюцыі, перспектывы, якія раз-

гарнуў Кастрычнік, у іх канкрэтнасці астатліся не ўсвядомленымі пісьменнікам.

Гэта дробна-буржуазнае ўспрыманне Кастрычніка Гартным выразна працяляецца ў яго творчасці і дзейнасці пасля рэвалюцыі. Творчасць і дзейнасць Цішкі Гартнага паказалі ўсю супярэчлівасць дробна-буржуазнай прыроды пісьменніка і яго сацыяльнага слою...

Янка Купала, як мы ўжо гаварылі, сустрэў Кастрычнік як ідэолаг буржуазнага нацыяналізму-адраджэнства. Гэтым у асноўным і тлумачыцца варажыя яго пазіцыі да пралетарскай рэвалюцыі і дыктатуры пралетарыяту ў часы грамадзянскай вайны.

У першыя гады мірнага будаўніцтва Купала, аслеплены буржуазным нацыяналізмам, усё яшчэ актыўна супраціўляецца ў сваёй творчасці пралетарскай дыктатуры.

З такой жа павышанай нацыяналістычнай рэфлекцыяй сустракае ўстанаўленне і замацаванне пралетарскай дыктатуры на Беларусі і Якуб Колас...

Бясспрэчна, нялёгка падавалася асэнсаванню, ды і адлюстраванню новай савецкай рэчаіснасці. І пэўныя цяжкасці ў гэтым, вядома ж, былі. І не толькі ў беларускіх пісьменнікаў, але і ў рускіх так

УРОК ШАСЦІДЗЕСЯТЫХ

(Заканчэнне. Пачатак на стар. 4).

і глядзецца на тых, хто ў зале, як на шэрую масу, як на фон сваёй абранасці, сваёй выключнасці. Але гэтай шэрай масы даўно няма. І няма, калі хочаце, з тых жа часоў, з тых жа шасцідзсятых. Ніколі не забыць, як у самы апошні дзень абрання Быкава збіраліся падпісы пад гарацым пісьмом у абарону Васіля, як ставіліся гэтыя падпісы проста на вуліцы, калі «лімаўскага» ганка, і замест стала была спіна каго-небудзь з хлопцаў, не забыць, які баявіты, дзёрзка-вясёлы настрой быў ва ўсіх, хто падпісваў, і хоць праз некалькі дзён многія пабеглі ў «высокі дом» адмаўляцца ад свайго подпісу, гэты байцоўскі настрой цалкам не знік, а толькі затаіўся да пары да часу, як затаілася пад ільдом застою ўся плынь дваццатага з'езда, плынь ленінскай канцэпцыі сацыялізму, каб магучым веснавым разлівам выбухнуць сёння пад сцягамі перабудовы, галаснасці і дэмакратызацыі. І не крыўдзіцца за напамін аб іх колішняй пазіцыі трэба некаторым таварышам, а канчаткова перагледзецца яе, зламаць у сваёй свядомасці старыя стэрэатыпы, бо — і гэта галоўнае! — напамінаць не было б прычыны, калі б і сёння тая пазіцыя ваяўніча не займала аб сабе. Згаданы ўжо артыкул у «Советской России» — красамоўнае сведчанне гэтаму.

Сумна і прыкра, што на працягу «трох тыдняў Ніны Андрэвай», як дасцінна назваў нехта адрэзак часу з 13 сакавіка па 5 красавіка, калі ўся краіна нібы анямела, і ў нас амаль ніхто, ва ўсіх ім разе, у друку, не адрэагаваў на артыкул у «Советской России» з пазіцыяй перабудовы, не кінуўся ў бойку з ім для таго, каб акрэсліць, нарэшце, сваю пазіцыю.

Ці не чакалі, куды ўсё павернецца? Ці не здалася, што

перабудова дае задні ход? Многім, відаць, здалася. Таму і разгубіліся. Але галоўную ролю адыграў страх. Той самы страх, які зрабіў нашай другой натурой, які перадаўся нам з крывёю дзядоў і бацькоў. Страх! Цяжка, вядома, праз яго пераступіць, гэтак жа цяжка, як салдату адарвацца ад зямлі і кінуцца ў атаку. Але трэба зразумець, што наступіў момант, калі баязлівасць становіцца здрадай і справе сацыялізму, здрадай будучыні — і нашай уласнай, і будучыні нашых дзяцей і ўнукаў. Ды і тое яшчэ трэба ўсвядоміць, што, калі б кансерватарам сталінскага толку ўдалося пахаваць перабудову, яны, узяўшыся за «праполку», за «выкарчаванне» перабудовы, не абмінулі б і маўчальнікаў, — млын сталіншчыны, як бы яна сябе ні назвала ў далейшым, і многіх з іх зацягнуў бы ў свае жорны...

Аднак, акрамя звычайных баязлівцаў, якія ў душы за перабудову, ёсць яшчэ і нейтралы. Ну, што ж, паміж франтамі, якія супрацьстаяць адзін аднаму, заўсёды ляжыць нейтральная паласа. Але ці не надта шырокая яна, у прыватнасці, у нашай рэспубліцы, у нашай сталіцы, ва ўсіх ім разе — у параўнанні з Масквой? Нарэшце — у нашым Саюзе

пісьменнікаў? Але ж нейтралізм сёння — гэта плацдарм антыперабудовы, на якім яна можа перагрупоўваць і кансалідаваць свае сілы. Таму не будзе памылкай сказаць, што нейтралізм у нашы дні становіцца больш небяспечным, чым нават страх. І больш ганебным, чым страх. Бо нейтралы разліваюць далучыцца да пераможцаў, кім бы гэтыя пераможцы ні былі. Вось тады нейтралы і праявяць актыўнасць! Як гэта ўжо і было ў шасцідзсятых...

Дзеля таго, каб новае пакаленне маладых не набіла сабе тых жа шышкі, што набілі мы, каб іх не спасціглі тых жа расчараванні і не засмактала, як нас, балота неастанлізму, я і згадаў некаторыя моманты мінулага. Калі гаварыць зусім шчыра, згадаў не без страху, пераадолюючы і шэпт добразвучлівага, і свой уласны ўнутраны шэпт: «Не высювайся!» І цяпер толькі адно палюхае: «Няўжо я адзін пра ўсё помню, адзін так думаю?» На шчасце — не адзін! Бо адзін, можа, і не высунуўся б...

Такія вось думкі нарадзіліся над старой, амаль пажоўклываю ад часу «Літаратурнай газетой», над газетамі сённяшняга дня — вострага, складанага прэдаднія XIX партконтрэфэнцыі.

у зоне адчужанасці і іншых. Падзеі Першага ўсесаюзнага фестывалю музычных тэатраў у Мінску асвятляюцца ў матэрыялах Т. Мушынскай «Пяць вечараў з Тэрпсіхорай», І. Корн «Скрозь прызму жанру» і ў інтэрв'ю з удзельнікамі фестывалю. «А што ў маладых?» — развагі Д. Падбярэскага пра Рэспубліканскі фестываль выканаўцаў саветскай маладзёжнай песні «Наваполацк-87».

Самадзейная творчасць і пытанні народнага мастацтва асэнсоўваюцца ў артыкулах Р. Шауры «Памяць абавязвае...», М. Шчасновіч «Калі мара становіцца явай», В. Жыліна «Вечны кліч».

«БЯРОЗКА»

Сярод літаратурных матэрыялаў апавяданні В. Хомчанкі, заканчэнне апавесці П. Ткачова, у якой расказваецца пра жыццё і напружаную асветніцкую дзейнасць І. М. Ульянава, вершы Л. Пранцава. Адкрытыя нумары завочная «Фотастанцыя «Бярозкі», якую будзе весці А. Дзітлаў, Л. Аляксандрава расказвае пра брэсцкі ўзорны хор «Салавейка». З інтэрв'ю «У якіх дзверы ступацца?», што ўзяў М. Гелер, школьнікі даведаюцца, дзе ўлетку можна ўладкавацца на працу, а з матэрыялаў «Апэка на градцы», падрыхтаванага супрацоўнікамі Рэспубліканскай станцыі юных натуралістаў Л. Балабановіч і З. Барысвай, — як выровняць і збіраць ленавыя расліны. У рубрыцы «Мода-88»

Ю. Рудзіна, мастак-модэльер Беларускага цэнтру моды, пазнаёміць дзюччынак з новымі мадэлямі блузак.

Прапануюцца легенды ў малюнках А. Глобуса «Дзікае палванне...» паводле апавесці У. Караткевіча і «Займальныя доследы», перакладзеныя з англійскай мовы Я. Масарноўскім.

«КРЫНЦА»

Прапануюцца вершы С. Сокалава-Ваюша, апавяданні С. Дубаўца і Я. Дразда. У раздзеле «Спадчына» А. Сідарэвіч прадставіць творы А. Зязюлі.

«Здароўе ў парадку» — фельетон П. Якубовіча.

На анкету часопіса адказваюць Р. Барадуйла, У. Арлоў, М. Тычына, В. Маслюк, А. Камоці.

Пад рубрыкай «Рысы часу» змешчаны развагі В. Ягоравай «Кожны дзень і навікі». «Магнітнае поле» — нарыс Л. Енеля публікуюцца пад рубрыкай «Пазіцыя».

Друкуецца ліст 58 аўтараў аб экалагічным становішчы ў Гродне.

Чытача зацікавяць і матэрыялы «Маналог біча...» Н. Громавай, «Зацяжкі цыклон» А. Казловіча, «Напісана рукою» В. Грыцкевіча, штрыхі да творчага партрэта мастана І. Цішына, напісаныя А. Глобуса.

Часопісы ў маі

«БЕЛАРУСЬ»

Пад рубрыкай «Актуальны погляд» прапануюцца развагі В. Дубіні «Хочаш кватэру? Калі ласка!».

Публікуюцца ўрывак з п'есы С. Алексіевіч «Сны чырвонай Юліі» («Марутка»), вершы П. Пранузы і С. Панізіна, працяг апавесці Ж. Сіменона «Пад страхам смерці» (пер. А. Асташонка).

В. Лапін расказвае пра подзвіг мінчаніна А. Яромленкі, які стаў на шляху бандытаў — «Борт № 65877».

Сярод іншых матэрыялаў — успаміны А. Васілевіч пра У. Караткевіча («Позні званок»), погляд М. Тычыны на гістарычную прозу («Куды ўпадзе страля?», чарговая старонка «Анталогіі беларускай паэзіі 20-х гадоў», штрыхі да партрэта К. Арлоўскага, напісаныя А. Казловічам («Чалавек веруючы»), рэцэнзія народнай артысткі БССР З. Канапелькі на «Гісторыю беларускага тэатра» ў трох тамах («Гартаючы старонкі «Гісторыі...»), уражанні А. Ванічкага ад паездкі ў Ісландыю («У краіне гейзераў і ...паэтаў»).

«МАСТАЦТВА БЕЛАРУСІ»

Нумар адкрываецца рэдакцыйным артыкулам «У сугуччы з часам» — пра перабудову ў кінематографе. Пытаннем развіцця кінадакументалістыкі прысвечана публікацыя У. Мароза «А фільмы ствараюцца...». «Рэалізаваць сябе» — дыялог Э. Мельнікава і У. Пранько пра аператарскае майстэрства.

Пра сцэнічнае ўвасабленне п'есы А. Дударова «Радавыя» ў тэатрах Масквы разважае А. Сабалеўскі («Пра падзеі на схіле вайны»), «Дыялогі з Барысам Луцэнкам» вядзе А. Ганчароў, Т. Арлова рэцэнзуе спектакль «Жыццё Карыцына, або Урок хірамантыі» па п'есе А. Паповай у тэатры імя Я. Купалы, Г. Сяўковіч — «Мяшчэне» М. Горкага ў тэатры імя Я. Коласа.

Пытанні гісторыі і сённяшняга дня выяўленага мастацтва разглядаюцца ў публікацыях В. Шматава «Урок у акадэміі Міхаса Філіповіча», А. Маціевіча «Талент бескампрамісны і незалежны», Я. Шунейкі «Пленэр

...Усё жыве жыццём дзядоў адвечных. Тут кожны век пакінуў знак — пачаць. Па тых знаках — па тых шляхох па млечных Ідуць сыны свой край адбудаваць.

Кастрычніцкая рэвалюцыя, пралетарская дыктатура, паводле думак паэта, ніякіх кардынальных, не гаворачы ўжо пра карэктны, змен у жыццё Беларусі не ўнесла, а толькі адно, што зрабіла, дык гэта павялічыла сілу «новага роду продкаў Скарыны», якія самі «наладзяць сваё веча», самі «азначыць свае межы», самі забяруць усё, што «належае, Маць Беларусь, спакон глухіх ваякоў!»

Каб угрунтаваць сваё буржуазнае, нацыяналістычнае ўспрыманне эпохі пралетарскай дыктатуры, Бядуля праглядае з асаблівым заміланнем мінулае Беларусі, але ж не Беларусі прыгнечаных і эксплуатаемых, а мінулае пануючых класаў, уводзячы гэтак мінулае ў сымбаль славы Беларусі, у сымбаль яе сілы, у сымбаль права на сваё самастойнае існаванне.

...Такім чынам, нават павярхоўнае азнаямленне з творчасцю Бядулі прыводзіць нас да вываду, што ён, як і Купала, і Колас у першыя гады пасля сканчэння грамадзянскай вайны не мірыцца з рэвалюцыйнай рэчаіснасцю, з умовамі пралетарскай дыктатуры. Гэтая рэвалюцыйная рэчаіснасць, пралетарская дыкта-

тура, ідэалы, за якія гераічна змагаліся і змагаюцца рабочыя і рэвалюцыйнае сялянства — арганічна чужое для Бядулі, варажае той класе, ідэямі якой насычана яго творчасць...» («Беларуская літаратура», ч. 1, Мн., 1934 г., с. 1—26).

Вось жа: выкрываючы, выносячы прысуд усім, усёй, фактычна, тагачаснай лепшай беларускай літаратуры, Бэндэ не думае, што тым самым выкрывае, выносіць прысуд самому сабе. Пройдуць гады, і яго доказы вінаватасці іншых стануць доказамі вінаватасці яго самога. Сапраўды, «пути господни неисповедимы...»

Вядома, усё гэта гаварылася, пісалася Бэндэ з улікам таго, што мелася адбыцца, ды і адбылося ў трыццатым годзе. А ён, гэты год, быў для Беларусі цяжкі і, можна сказаць, пачаў адлік яшчэ цяжэйшым годам...

(Працяг будзе).

Саюз пісьменнікаў БССР выказвае глыбокае спачуванне пісьменніку Уладзіміру Калесніку з прычыны напатнаўшага яго гора — смерці сястры Марыі Андрэеўны.

Саюз пісьменнікаў БССР выказвае глыбокае спачуванне паэту, намесніку старшын Савета па беларускай літаратуры СП СССР Ігару Шклярэўскаму з прычыны напатнаўшага яго гора — смерці маці.

разграбаў смецце. А калі з ім хто загаворваў, ён міргаў і зайкаўся:

— Ці ж ведаў я, што... Ляпаў мяне па плячы, абяцаў, я дзякаваў яму... Бо ўспомніў, як тады Ілійча выцягваў машыну з гразі... Ды нават паглядзіў яго па галоўцы. Абяцаў, і на табе... Няма яшчэ Ілійчы.

І калі сяляне пазіралі на яго са шкадаваннем, ён няўпэўнена і падазрона, нібы для свайго судзішэння, казаў:

— Дык жа абяцаў! Гэта ж царскае слова...

Міхал выправіўся ў горад, каб даведацца, што сталася з Ілійчам, бо разам жа раслі, разам дзецьмі вучыліся.

Калі праз тры дні Міхал вярнуўся, вакол яго сабраліся вяскоўцы. Яны курылі, пляваліся, лаяліся. Усе думалі, як паведаміць дзеду. Калі схлусіць яму, усё роўна рана ці позна даведаецца. Трэба сказаць яму, што тая рука, якая глядзіла некалі дзіця па галоўцы, якая абяцала паляпала старога па плячы, падпісала смяротны прысуд. Ужо тыдзень назад Ілія Пыдарскі разам з іншымі чатырма падполшчыкамі быў на золку расстраляны.

Стары ўбачыў купку сялян, зразумеў, што яны гавораць пра яго, і рушыў да іх. Тыя падаліся насустрач яму, але стары не мог пераняць іх пагледы: усе глядзелі неак убок. Збялелы, дзед Пенка наблізіўся да Міхала і заторкаў кіем у сухую зямлю.

— Ну? — гучна сказаў ён. — Чаго шэпчаецца? Ці жывы Ілійча?

Міхал зразумеў, што стары гатовы пачуць самае страшнае. Ён ссунуў шапку на патыліцу, вівата пракашляўся і толькі тады адважыўся паглядзець яму ў вочы:

— Дзярмо тое царскае слова, дзед Пенка...

— Як? Расстралялі? — ледзве прамовіў стары, утрапана глядзячы хлопцу ў рот.

— Расстралялі, яшчэ ў тую пятніцу... — прагаварыў і адвёў вочы Міхал.

Стары захістаўся. Ён пачаў торгаць кійком, каб утрымацца, але той нібы патапуў у зямлі.

— Царскае слова... Царскае...

Стары паварушыў вуснамі, аблізаў іх, нібыта хацеў сказаць яшчэ нешта, але язык у яго як адняўся.

Ён уздрыгнуў, памкнуўся ўхапіцца за плот, але не дацягнуўся і абсунуўся на зямлю.

З балгарскай пераклада Вера МАСЛОЎСКАЯ.

званай «старой школы» — успомнім хоць бы тых жа М. Прышвіна, В. Верасаева, С. Сяргеева-Цэнскага, А. Грына, В. Шышкова, М. Кляева, С. Ясеніна, А. Ахматава і нават М. Горкага. Але, нягледзячы ні на што, кожны з названых майстроў, у тым ліку і беларускія, у меру сваіх сіл і здольнасцей, яе асэнсоўвалі, адлюстроўвалі. Ды што было да таго Бэндэ! Ён, узяўшы ў рукі крытычны бізун, размахваў ім, лупцаваў усіх, хто трапіў яму на вочы без асаблівай павагі і разбору:

«Развіццё творчасці Купалы ў савецкі перыяд адбываецца праз барацьбу здаровай тэндэнцыі з старым нацыяналістычным, якое пераважае пакуль што ў творчасці Купалы за час савецкага перыяду. Так досыць часта здаровыя тэндэнцыі паслабляюцца, затрымліваюцца нацыяналізмам, буржуазна-адраджэнскай ідэалогіяй. Твор «Арлянятам» са здаровым зместам паслабіўся ў свой час творам «Безназоўнае», а твор «Дзве сястры» — глыбока ўпаднікім вершам «У лесе», «Па Даўгінаўскім шляху», «Каб» і гэтак далей. Вершы «У лесе», «Па Даўгінаўскім шляху», «Каб» і шэраг іншых, напісаных пераважна ў 1926 г., носяць на сабе глыбокія следы буржуазна-нацыяналістычнай ідэалогіі, якая фармавала ў асноўным гэтыя творы, у барацьбе супраць пралетарскай ідэалогіі, уплыў якой вызначае здаровую тэндэнцыю.

Такі ж, прыблізна, працэс развіцця і творчасці Якуба Коласа ў савецкі перыяд... [..] Асноўнае, што характарызуе светапогляд Якуба Коласа, гэта наданне месіянскай ролі інтэлігенцыі, своеасабліва фетышызацыя яе як культурнай сілы. Гэты падыход выяўляецца ў апавесці «На прасторах жыцця» ў своеасаблівай фетышызацыі навуцы, у своеасаблівай ідэалізацыі інтэлігенцыі, якая ідзе з вёскі, і ў затушванні наўпяркі намерам аўтара, ролі рабочае класы ў сацыялістычнай рэканструкцыі вёскі ў аднаўленчы перыяд.

Прыстасаванне буржуазнай нацыяналістычнай інтэлігенцыі і капіталістычных элементаў да ўмоў пралетарскай дыктатуры ў эпоху нэпу, успрыняцця эпохі пралетарскай дыктатуры як нечаканага этапу «завяршэння» нацыянальнага адраджэння Беларусі ў буржуазным сэнсе, — знайшло сваё клясычнае выяўленне ў творчасці З. Бядулі. Калі ў часе грамадзянскай вайны Бядуля актыўна змагаецца супраць пралетарскай рэвалюцыі з лагера нацыяналістычнай контррэвалюцыі, дык пасля сканчэння грамадзянскай вайны, калі рабочыя і сяляне пачалі будаваць новую, савецкую сацыялістычную Беларусь, Бядуля ў гэты час піша ў сваёй «Беларусі»:

Мажлівасць наведзе Кастуся Каліноўскага надарылася ў канцы мінулага года дзякуючы ажыццяўленню аной з частак праграмы гісторыка-мемарыяльнай камісіі Саюза мастакоў Беларусі ў падрыхтоўцы да 150-ых угодкаў з дня нараджэння народнага героя. Праз пасрэдніцтва Гродзенскай абласной арганізацыі СМ БССР аддзел культуры і мастацтва Беларускай ваяводскай управы ўзяў на сябе функцыі арганізатара пленэра на Беластоцчыне для беларускіх мастакоў. Група ў колькасці пяці чалавек — В. Маркаў-

ся толькі ўзгорак ды камяні ад падмурка. Пасля вайны з 1944 года Мастаўляны знаходзіліся ў межах БССР, а ў 1950 годзе ў выніку рэгуляцыі пагранічнай лініі адышлі да Польшчы. У 1944 годзе ў Мастаўлянах была збудавана і адкрыта беларуская школа, у 1958 годзе ёй было наддана імя Кастуся Каліноўскага. Тады ж на будынку была ўсталявана мемарыяльная шыльда ў гонар славу тага земляка з тэкстам на беларускай і польскай мовах. На жаль, сёння ў гэтым будынку няма ўжо каго вучыць. На Беластоцчыне адбываецца вельмі энергічны

Ялоўка, Перацёсы, Беласток. Пасля сустрэчы з вядомым беластоцкім мастаком Лявонам Тарасевічам у яго дома ў Валілах, пасля агледзін яго твораў і будаўніцтва новай майстэрні, мы скіраваліся праз Гарадок у Перацёсы ды Супрасль. Ніхто з афіцыйных асоб нам не змог бы паказаць брацкую магілу паўстанцаў у Перацёсах. Дапамог Лявон. Ён з радасцю згадзіўся быць нашым правадніком у Крынкаўскую пушчу. Перацёсы — гэта зусім згубленая невялікая выспа ў лясным гушчары пры старой сцяжыне, па якой рэдка ступае нага чалавека. Тут царскія карнікі ўчынілі жосткую расправу над атрадам мясцовых паўстанцаў. Пасля доўгіх вандровак па пушчы мы ўрэшце натрапілі на высокі

паехалі. Цяпер наш шлях ляжаў у Беласток — горад з цікавай гісторыяй і шматлікімі музеймі, выставачнымі заламі, каталіцкімі і праваслаўнымі бажніцамі, помнікамі грамадзянскага будаўніцтва... Наведашы выставачны павільён сучаснага мастацтва, Акруговы музей, Музей рэвалюцыйнага руху, дзе адлюстраваны і падзеі паўстання і роля ў ім Кастуся Каліноўскага, Арсенал-Бюро мастацкіх выставак, дзе якраз былі выстаўлены творы ўжо вядомага нам Л. Тарасевіча і можна было набыць каларовы каталог выстаўкі, выдадзенай на польскай і беларускай мовах, мы былі гасцямі рэдакцыі беларускай газеты «Ніва». Нас цёпла сустрэлі галоўны рэдактар М. Ваўкавыцкі, яго намеснік М. Гайдук, журналістка В. Ваўкавыцкая, другія супрацоўнікі штотыднёвіка, а таксама студэнцкая беларуская моладзь. Шкада, што нам не хапіла часу пабываць у беларускіх ліцэях і ў БГКТ.

3 23 ПА 29 МАЯ

23 мая, 23.25

«РАМПА ДРУЖБЫ-88»

Фестываль аматарскіх тэатраў. 24 мая, 21.50

«ЛІРА»

Мастацка-публіцыстычная праграма, прысвечаная лёсу Прыпяці і Палесся.

У ёй прымаюць удзел вучоныя, пісьменнікі, партыйныя кіраўнікі. 25 мая, 19.45

«ПАЭЗІІ РАДОК ЧАРОУНЫ»

Вершы М. Ю. Лермантава ў перакладзе Я. Міклашэўскага чытае А. Вялянскі. 26 мая, 19.25

«РОДНАЕ СЛОВА»

У чарговым выпуску слова бярэ моладзь — удзельнікі Рэспубліканскай алімпіяды школьнікаў па беларускай мове. З юнымі філолагамі гутарыць загадчык рэдакцыі мовы выдавецтва «Народная асвета» М. Станкевіч. Адбудзецца таксама сустрэча з рок-гуртом «Мроя».

І на заканчэнне — пошта перадачы, якую вядзе кандыдат філалагічных навук Я. Саламевіч. 27 мая, 19.50

«НА ПРЫНЕМАНСКИХ ПРАСТОРАХ»

Літаратурна-мастацкі часопіс. Надзённу размову пра перабудову вядуць мастак шклозавода «Нёман» У. Мурашвер і скульптар Г. Буралкін, артысты Слонімскага народнага эксперыментальнага тэатра-студыі.

Будуць прадстаўлены новыя кнігі крэатываў хахаратара пра гарады Гродзеншчыны. Вядучы — паэт Ю. Голуб. 28 мая, 17.55

«ЛІТАРАТУРНАЯ БЕЛАРУСЬ»

Праграма прысвечана літаратурнаму жыццю Гродзеншчыны. 29 мая, 15.00

«ПРА МУЗЫКУ АД «А» ДА «Я»

Штогод 1 чэрвеня шырока адзначаецца дзень нараджэння вялікага рускага кампазітара М. І. Глінкі ў Смаленску і ў сяле Наваспаскім, на радзіме кампазітара. Цяпер тут Дом-музей М. І. Глінкі. Праграма запрашае тэлеглядчыню на невялікую экскурсію па гэтых памятных мясцінах.

Прагучаць у перадачы і творы беларускага кампазітара Р. Буцвілоўскага, які рана памёр, не паспеўшы здзейсніць многія свае творчыя задумкі.

І яшчэ адна знамянальная дата — 250 год з дня заснавання Ленінградскага акадэмічнага харэаграфічнага вучылішча імя А. Ваганавай, Менавіта А. Ваганова стварыла новую метадку навучання, новы стыль танца.

У перадачы прагучаць песні кампазітара М. Багаслоўскага, якому ў маі споўнілася 75 гадоў. 29 мая, 19.30

«У НЯДЗЕЛЮ ВЕЧАРАМ»

Балеты В. Елізар'ева. М. Равель. «Балеро». Спектакль ДАВТА БССР. 29 мая, 22.55

«СУСТЭНЕМСЯ ПАСЛЯ АДЗІНАЦЦАЦІ»

Інфармацыйна-музычная праграма.

З ДАЛЁКІХ І БЛІЗКІХ ДАРОГ

НА РАДЗІМЕ НАРОДНАГА ГЕРОЯ

ца, У. Коўзуса, У. Казакова, С. Асапрылкі і аўтара гэтых радкоў — прыехала ў Беласток позна ўвечары 23 кастрычніка. Таго ж дня на спецыяльным мікрааўтобусе мы вярнуліся да савецка-польскай граніцы непадальк ад Мастаўлянаў. Месцам жыхарства нам вызначылі інтэрнат сельскагаспадарчага тэхнікума ў Міхалове, што за 20 кіламетраў ад Мастаўлянаў.

міграцыйны працэс. Людзі пакідаюць свае наседжаныя гнёзды, свае сядзібы, пераезджаюць у горад. Маладае пакаленне не затрымліваецца ў бацькоўскіх хатах, таму ў вёсках мала моладзі, дзяцей школьнага ўзросту. У памяці і сьвядомасці мастаўлянцаў трывала жыве светлы вобраз народнага героя. Нам тут давялося пачуць легенду, якая перадаецца з пакалення ў пакаленне. У ёй апавядаецца пра тое, што Кастусь не загінуў на шыбеніцы, ён старым чалавекам вярнуўся ў Мастаўляны і хадзіў па навакольных вёсках, будзіў тутэйшы народ да волі...

драўляны крыж. Тут знаходзіцца магіла 42 паўстанцаў. Робім хуткія замалёўкі, здымкі і выпраўляемся ў далейшы шлях. Трэба завідна дабрацца да Супраслі. З апошнімі промнямі сонца мы ўязджаем у гэты прыгожае і славу тае мястэчка. Тут да 23 ліпеня 1944 года ўзвышалася праваслаўная бажніца Дабравешчаньня, збудаваная ў 1503—1511 гадах па загаду і фундацыі магната А. Хадкевіча. Бажніца была жамчужынай беларускай готыкі, шэдэўрам сакральнай абарончай архітэктуры, у ёй знаходзіліся цудоўныя фрэскі сярэдзіны XVI стагоддзя. Храм пры адыходзе акупантаў з Супраслі быў знішчаны, але фрэскі ў большасці ўдалося выратаваць, і яны зараз знаходзяцца ў мясцовым філіяле Беларускага акруговага музея. Убачыць гэтыя фрэскі было май жай даўняй марай, і я ўдзячны лёсу, што мара мая здзейснілася пры такіх цікавых абставінах. Дарэчы, нядаўна пачалося ўзнаўленне бажніцы Дабравешчаньня.

Наогул трэба адзначыць надзвычай уважлівыя адносіны ў братаў Польшчы да помнікаў архітэктуры і культуры. Ніводзін помнік за гады народнай улады не быў знішчаны, не ўбачыў тут і нядбайнае іх выкарыстанне.

Потым вярнуліся ў Міхалова, развіталіся з нашымі гасціннымі гаспадарамі, падзякавалі ім сардэчна і

Мясціна, дзе нарадзіўся Кастусь, раскінулася на двух узвышшах уздоўж рэчкі Свіслач — прытока Нёмана. Гэта вельмі маляўнічы нуток Беластоцчыны. Нарэшце чаканыя сустрэчы з жыхарамі вёскі... Цікава, як жывуць землякі Каліноўскага, якія ў іх клопаты, турботы, ці помняць свайго славу тага земляка? Прыемна было пачуць ад мастаўлянцаў родную мову, цёплыя словы пра Кастуся, убачыць слёзы радасці ад сустрэчы. Паказалі нам, вядома, і месца сядзібы Каліноўскіх, дзе яшчэ да 50-ых гадоў стаялі будынкi маёнтка. Да 1930 года ў маёнтку жыў нехта Руснак, пакуль частку дома не адкупіў Уладзімір Арцёмчыч, а ў 1954 годзе Міхась — сын У. Арцёмчыка — адкупіў і другую палову дома, стаўшы адзіным уладальнікам сядзібы Каліноўскіх. У гэты ж час Міхась задумаў збудаваньне сабе новага дома, што і зрабіў, а маёнтак Каліноўскіх быў разабраны, засталі-

як мага больш убачыць, замалываць і сфатаграфаваньне, а яшчэ ж трэба пахадзіць па вёсцы і ваколіцах. Дзень кароткі, хутка цягнее і пасля 15 гадзін вяртаемся ў Міхалова. І ўсё-ткі мы паспелі прыжыцца сэрцам да гэтага дарагога ўсім нам нуточка на беразе чыстай і ціхай Свіслачы. А наперадзе нас чакалі іншыя вёскі і мястэчкі Беластоцчыны, якія памятаюць гераічныя сутычкі паўстанцаў з царскімі карнікамі, перамогі і горыч паражэнняў, — Міхалова, Гарадок, Валілы, Заблудаў,

Потым вярнуліся ў Міхалова, развіталіся з нашымі гасціннымі гаспадарамі, падзякавалі ім сардэчна і

Мастаўляны. Тут была сядзіба Каліноўскіх...

Фота аўтара.

«Літаратура і искусство» — орган Міністэрства культуры і правлення Саюза пісателёў БССР. Мінск. На беларускай мове.

«ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА»

Выходзіць раз на тыдзень, па пятніцах.

Ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга друкарня выдавецтва ЦК КП Беларусі.

Індэкс 63856 П 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
АТ 01217 М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12

АДРАС РЭДАКЦЫІ: 220600, ГСП, Мінск, вул. Захарова, 19.
ТЭЛЕФОНЫ: прыёмнай рэдакцыі — 33-24-61, намесніка галоўнага рэдактара — 33-25-25, адзнака сабратора — 33-19-85, аддзела публіцыстыкі і нарыса — 33-19-65, аддзела пісьмаў — 33-19-65, аддзела крытыкі і бібліяграфіі — 33-22-04, аддзела прозы і паэзіі — 33-22-04, аддзела тэатра, кіно і тэлебачання — 33-21-53, аддзела музыкі — 33-21-53, аддзела выяўленчага мастацтва і аховы помнікаў — 33-24-62, аддзела народнай творчасці і культасветработы — 33-24-62, аддзела інфармацыі — 33-24-62, аддзела мастацкага афармлення і фотаілюстрацый — 33-44-04, 33-24-62, нарэнтарскай — 32-20-64, бухгалтэрыі — 23-73-37.

Матэрыялы прымаюцца надрукаванымі на машыны (праз два інтэрвалы). Рукапісаў рэдакцыя не вяртае.

Галоўны рэдактар Анатоль ВЯРЦІНСКІ.

Рэдакцыйная калегія:

Заір АЗГУР, Аляксандр АСПЕНКА, Анатоль БУТЭВІЧ, Уладзімір ГІЛЕП, Мікола ГІЛЬ [нам. галоўнага рэдактара], Уладзімір ГНІЛАМЕДАУ, Лілія ДАВІДОВІЧ, Міхась ДРЫНЕУСКІ, Аляксандр ЖУК, Галіна КАРЖАНЕУСКАЯ, Ігар ЛУЧАНОК, Уладзімір НЯКЛЯЕУ, Нічыпар ПАШКЕВІЧ, Барыс САЧАНКА, Юрась СВІРКА, Уладзімір СТАЛЬМАШОНАК, Рычард СМОЛЬСКІ, Віктар ТУРАУ.

Адказны сакратар Андрэй ГАНЧАРОУ.